

ՀԻՍՅ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐԻ ՎՈՐԱԿԱՎՈՐՄԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

№ 6 ՀԵՌԱԿԱ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 6

ԱՌԱՔԵԼ ԱՌԱՔԵԼՑԱՆ

ԳՐԱԲԱՐԻ

ԻՆՔՆՈՒՍՈՒՑՄԱՆ

ՁԵՌՆԱՐԿ

Հ. Լեւոնյան

Խմբագիր՝ պրոֆ.

Սրբազրիչ՝ Ս. ՇԱԼԶԱՆ

Գիտնականի սպարան
Գլավիլիս № 4-4588
Պատկեր № 39
Տիրամ 3000

A^{II}₁₂₇₈₁

ԴԱՍ Ա.

§ 1. Գրաբարում և աշխարհաբարում թեև տառերը միատե-
հ են գրվում, բայց կա հնչյունական հետևյալ տարբերու-
նք՝

Տ Ա Ռ Ե Ր

Գրում ենք	Գրվում է (հնչյուն)
ե	յե, ե
է	ե
ո	վո, ո
յ	հ, յ, —
օ	ո
ւ	վ

ՅԵՐԿՀՆՉՅՈՒՆՆԵՐ

Գրում ենք	Գրվում է
ոյ	ույ, ոյ, ո
ոյ	ոյ (բառավերջում)
իւ	յու, իվ
եօ	յո
կամ եայ	յա
ոււ	ու, վ

§ 2. Ե — եղևնի (յեղևնի), երկու (յերկու), եզ (յեզ),
եզակ (յեզակ) և այլն:

(— էակ (եյակ), սէ (սե), պարտէզ, պարէն, ծուէն,
և այլն:

— ոսկի (վոսկի), ոգնի (վոգնի), որս, որդի, ոչինչ, ոչ

վում ե
համար (համր), յատակ (հատակ), յանդիման (հանդի-
ման) և այլն:

Եա — մատեան (մատյան), հնգամեակ (հնգամյակ),
նստակեաց, ատեան, հաղարամեակ և այլն:

Իւ — սիւն (սյուն), ձիւն (ձյուն), առիւծ, կորիւն, ճիւղ,
Գիւ, (թիվ):

§ 3. Ե ձայնավորը բառասկզբում միշտ հնչվում
է յե (տես § 2). իսկ բառամիջում — ե: Որինակ՝ երեք (յե-

բեք), Կրդեն (յերգեն), ասեն, վսեմ, աչագեղ, գունագեղ
այլն:

§ 4. Է ձայնավորն արտաբերվում է միշտ ե: Որինակ՝ էա
(եյակ), էջ (եջ), էի (եյի), էին (էյին), էիք (եյիք), բաղէ (բա
ղե), թէ (թե), բոսէ, հանգէս, վրէժխնդիր:

§ 5. Ո (ոյ) ձայնավորը բառամիջում և բառավերջում
հնչվում է ո: Որինակ՝ հով, կով, հոր, հող, խորհուրդ (խորհրդոյ,
հուր (հրոյ) մարմին (մարմնոյ), սէր սիրոյ, գետ—գետոյ և այլն:

§ 6. Յ Բաղաձայնը ո և ա ձայնավորներից հետո դրվում
է բառավերջում, սակայն չի կարդացվում: Որինակ՝ գործոյ
(գործո), կոփածոյ (կոփածո), մարմնոյ (մարմնո), արծաթեայ
(արծաթյա), փայտեայ (փայտյա) և այլն:

Բառակցում կարդացվում է ն, որինակ՝ Յովհաննէս =
Հովհաննես, Յակովբ = Հակոբ և այլն:

§ 7. Նա յերկհնչյունը բոլոր դեպքերում կարդացվում է յա:
Որինակ՝ մատեան (մատյան), ատեան (ատյան), պատեան (պատ-
յան) և այլն:

§ 8. Իւ յերկհնչյունը բառասկզբում և բառամիջում
բաղաձայնից առաջ կարդացվում է յու, իսկ ձայնավորից առաջ
և բառավերջում՝ իվ: Որինակ՝ իւր (յուր), իւրեանց (յուրյանց),
իւրաքանչիւր (յուրաքանչյուր), քաջութիւն (քաջություն), գո-
չիւն, թնդիւն, թիւ (թիվ), անիւ (անիվ), հիւանդ (հիվանդ)
և այլն:

I ԳՊՐՈՒՆ

Ձմեռն էանց, անձրևք անցին և գնացեալ մեկ
ծաղիկք երևեցան յերկրի. ժամանակ յատանելո:
ձայն տատրակի լսելի եղև յերկրի մերում. թզենլ
զբողբոջ իւր. այգիք մեր ծաղկեցան և ետուն զո:

Էանց—անցով

Անցին—անցան

Գնացեալ—գնալով

Մեկնեցան—հեռացան

Ծաղիկք—ծաղիկներ

Յերկրի—յերկրի մեջ

Յատանելոյ—եռելու, քշելու

Ծնաւ—հասավ

Լսելի եղև—լսվեց, լսելի յեղավ

Մերում—մեր

Ընձիւղեաց—ծիւ աղավ

Ընձիւղեաց զբողբոջ իւր—ար-
ձակեց յուր բողբոջը

Բողբոջ—ծիւ

Այգիք—այգիներ

Ծառն—աղին

Ծառն զոտս իւրեանց—ար-

ձակեցին իրենց ըտրմունքը

ԵԶԱԿԻ ԵՒ ՅՈՐՏԱԿԻ ԹԻՒ

§ 9. Գրաբարում, ինչպես և աշխարհաբարում, կա յերկու թիվ՝ յեղակի և հոգնակի:

§ 10. Յեղակին նման և աշխարհաբարին:

§ 11. Հոգնակի ուղղականը կազմելու համար յեղակի ուղղականի վերջում ավելանում և է գիրը:

Որինակ՝

- ա) Եղակի—բան, գործ, տուն, քաղաք,
Ե) Յոգնակի—բանք, գործք, տունք, քաղաքք,
Ժամանակ յատանելոյ եհաս (եղակի):
բ) Ժամանակ ք յատանելոյ հասին (յոգնակի):
Այգին մեր ծաղկեցաւ (եղակի):
դ) Այգիք մեր ծաղկեցան (յոգնակի):

§ 12. Հետևյալ բառերը դարձնել հոգնակի ուղղական՝
Նամակ, գիր, ուսանող, աշակերտ, աշակերտունի, ուսուցիչ, մատենան, մշակ, դաշտ, ջուր, աղբիւր, զօրութիւն, քաջութիւն, պետութիւն, հանրապետութիւն:

ԴԱՍ Բ.

§ 13. Ո ձայնավորը բառասկզբում միշտ հնչվում և վն (բացի ով, ովսանա, ովկիանոս, ովասիս բառերից, վորոնց մեջ ն (վն) սկզբնատառը կարդացվում և ո): Որինակ՝ ոստ (վոստ), որսորդ (վորսորդ), ոստիւն (վոստյուն), որջ (վորջ) և այլն (տես § 2): Վից առաջ միշտ կարդացվում և ո որինակ՝ հով, ծովածին, թովչութիւն և այլն:

§ 14. Ի բաղաձայնը ձայնավորներից հետո միշտ կարդացվում և վ: Որինակ՝ հաւ (հավ), կաւ (կավ), կաւք (կավք), բանիւ (բանիվ), ձայնիւ (ձայնիվ), սրտիւ (սրտիվ), եւ (յեվ), եւրոպա (Յեվրոպա), սեաւ (սյավ) և այլն:

II ՈՐՄՈՐԴ

Որսորդն կալաւ կաքաւ մի և կամէր զենուլ և ասէ կաքան. մի սպանանելի զիս, զի ես խաբեցիք զբաղում կաքաւ և ասից յակնատս քո:

Եւ ասէ որսորդն. Այժմ ստուգիւ մեռցիս ի ձեռաց իմոց, զի զսիրելիս և զազգականս քո մատնես ի մահ:

Կալաւ—բռնեց
 Կաքաւ—կաքաւ թռչունը
 Կամէր—կամենում եր
 Զենուլ—մորթել
 Ասէ—տում ե
 Մի՛ սպանաներ—մի՛ սպանիր
 Զիս—ինձ
 Մի՛ սպանաներ զիս—ինձ մի՛
 սպանիր
 Զի—վարովհետեւ
 Խաբեցից—կեարեմ
 Զբազում—շատ
 Կաքաւ—կաքաւներ

Զբազում կաքաւ—շատ կաքաւներ

Ածից—կրեւեմ
 Յակնատու քո—քո թակարդները,
 վարդալիները

Այժմ—հիմա
 Ստուգիւ—ուզիդ, հշտարեա
 Մեքիս—կմեռնես
 Ի ձեռաց իմաց—իմ ձեռքից
 Մտանես ի մահ—մահվան ետ
 մտանում

Զսիրելիս ե զաղգակնս քո—քո
 սիրելիներէն ե աղգակներէն

§ 15. Զ բաղաձայնն իբրեւ նախդիր գործածվելով բառա-
 սկզբում բաղաձայններից առաջ կարդացվում ե ըգ. Որինակ՝
 զհայր = ըզհայր, զմայր = ըզմայր, զքոյր = ըզքոյր։ Չայնավոր-
 ներէ հետ արտասանվում ե միացած. Որինակ՝ զարե, զաղգական,
 զերկեր (բայց վեջ ըզարե կամ ըզաղգական)։

ՅԵԶԱԿԻ ՅԵՎ ՀՈԳՆԱԿԻ ՀԱՅՑԱԿԱՆ

§ 16. Յ ե զ ա կ ի հ ա յ ց ա կ ա ն ը ձևով նման ե յեզակի ուղ-
 դականին, ինչպես աշխարհաբարում։ Որինակ՝

Ուղ. տուն, գիւղ ե այլն։

Հայց. տուն, գիւղ ե այլն։

§ 17. Հ ո գ ն ա կ ի հ ա յ ց ա կ ա ն ը կաղմվում ե հոգնակի ուղ-
 դականից՝ ք բաղաձայնը փոխելով ա բաղաձայնի։

Որինակ՝ բանս, սիրտս, սեղանս ե այլն։

Յոգնակի } Ուղ.—բանք, սիրտք, սեղանք, գանձք, ե այլն։
 } հայց.—բանս, սիրտս, սեղանս, գանձս, ե այլն։

ԾԱՆՈԹ.— Պետք է կարդալ՝ բանըս, սիրտըս, սեղանըս,
 գանձըս։

§ 18. Գրաբարում ել հայցական հոլովը լինում ե յերկու
 տեսակ՝ վ ո ռ ո շ յ ա լ ե ա ն ո ռ ո շ։

§ 19. Յեթե բառը վ ո ռ ո շ յ ա լ ե, ապա հայցական հոլո-
 վում սկզբից դրվում ե զ գ ի բ ը, վորը կոչվում ե նախդիր։ Որե-
 նակ՝ զմարդ = ըզմարդ, զսեղան = ըզսեղան, զորդի = ըզորդի։

Յեթե բառն ա ն ո ռ ո շ ու թ յ ա ն իմաստ ունի, հայցական
 հոլովով դրած բառը զ նախդիր չի առնում։ Որինակ՝ սեղան (եզ.),
 սեղանս (յոգն.), տուն—տունս ե այլն։

եմ): Դաւար են այգիք մեր և յորդառատ գետք և աղբերք մեր (մեր աղբյուրները): Ուրախ և երջանիկ են կեանք մեր: Մեծ է զօրութիւն զօրաց մերոց (մեր զորքի): Աճեն և բազմանան քաղաքք մեր և բնակիչք նոցա: Անդ (այնտեղ) էաք և մեք: Աստ (այստեղ) էիք դուք: Դեղատեսիլ են և հոյակապ դպրոցք մեր: Անթիւ և անհամար են ուսանողք դպրոցաց մերոց (մեր դպրոցները): Տգէտ էին և ի խաւարի (խաւարի մէջ) բնակէին հարք մեր (մեր հայրերը): Լուսաւոր և պայծառ են միտք քո: Եւ էր անուն նորա Կիմ: Փառք և պարծանք մեր է Կարմիր Բանակն:

Փառք, պարծանք, կեանք, զօրք, միտք, աչք, խելք, մեծաբանք, անարգանք, զրկանք բառերը գրաբարում չունեն յեղակի թիւ և կոչվում են անեղական բառեր (ան—յեղակի):

Վ ԵՐԱՋ

Տեսանէի ծառ մի ի մէջ երկրի. և բարձրութիւն նորա մինչև յերկինս. և լայնութիւն նորա ի ծագք ամենայն երկրի. տերև նորա գեղեցիկ և պտուղ նորա բազում. ի ներքոյ նորա բնակեալ էին գաղանք վայրենիք և յոստս նորա հանգուցեալ էին թռչունք երկնից: Տեսանէի և ահա այր մի, յոր ասէր. Հատէք զծառդ և քշտեցէք զոստս դորա. թօթափեցէք զտերև դորա և զպտուղ դորա ցրուեցէք:

Մինչև յերկինս—մինչև յերկինք

Տեսանէի ծառ մի ի մէջ երկրի—

տեսնում եյի մի ծառ յերկրի մեջ

Ի ծագս ամենայն երկրի—ամբողջ

յերկրի ծայրերը, (կողմերը)

Ամենայն—բոլոր

Ի ներքոյ նորա—նրա տակը

Բնակեալ էին—բնակված եյին

Վայրենիք—վայրենի

Գաղանք վայրենիք — վայրենի

գաղաններ

Ոստ—ճյուղ

Յոստս նորա—նրա ճյուղերի վրա

Հանգուցեալ էին—հանգստացած

եյին

Թռչունք երկնից—յերկնքի թռչունները

Այր մի—մի մարդ

Ասէր—ասում եր

Հատէք—կտրեցեք

Հատանել—կտրել

Քշտել—ճյուղերը կտրատել, ետել

Քշտեցէք—ճյուղերը կտրատեցեք,

քշտեցեք

Դորա—դրա

Թօթափել—թափ տալ

Ջտերև դորա—դրա տերևը

Ցրուեցէք—ցրվեցեք

ԴԱՍ Դ.

Հնչյունն ափ ո խ ու թ յ ու ն

Գրաբարում, ինչպես և աշխարհաբարում, հոլովման կամ

խոնարհման ժամանակ բառավերջին ավելանում են մասնիկներ և հորովվելիս կամ խոնարհվելիս շեշտը տեղափոխվում և այդ մասնիկները վրա: Դրա հետեանքով բառի այն վանկը, վոր շեշտ ունի, կորցնում և շեշտը և սղվում: Սղման յինթակա յին՝ ու, ի, է, ոյ, իւ, եա, եայ, հնչյունները:

✓ ա) Ու ձայնավորը (բառավերջի փակ վանկի) շեշտը կորցնելով փոխվում և ը ձայնավորի, վորը չի գրվում: Որինակ՝ հուր—հը բոյ, սուր—սը բոյ (սրո)—սրի, նուռն—նռան, խորհուրդ—խորհրդոյ, խոստումն—խոստման:

✓ բ) Ի ձայնավորը (բառավերջի փակ վանկի) շեշտը կորցնելով փոխվում և ը ձայնավորի, վորը չի գրվում:

Որինակ՝ սիրտ—սը բոյի (սրտի), գիւք—գըոց (գըքի), միտք—մտաց (մտքի):

գ) Փակ վանկի է ձայնավորը շեշտը կորցնելով դառնում և ի: Որինակ՝ սէր—սիրոյ, պարտէզ—պարտիզական, սէգ—սիգապանծ:

դ) Է ձայնավորը յերբեմն դառնում և նաև է: Որինակ՝ Եղէզն—Եղիզան, աղվէս—աղվիս սու կամ աղվիս սու, Մովսէս—Մովսեսի կամ Մովսիսի:

✓ զ) ՈՅ յերկհնչյունը (բառավերջի փակ վանկի) կորցնելով շեշտը՝ դառնում և ու: Որինակ՝ Թոյն—Թու նավոր, լոյս—լուսոյ, յոյն—յունաց, գոյն—գունագեղ, փոյթ—փութալ:

ե) Իի բառավերջի յերկհնչյունը (թիւ—թիւ) դառնում և ու: Որինակ՝ անիւ—անուոյ (անվի), պատիւ—պատուոյ (պատվի), հովիւ—հովուական, վաղիւ—վաղուան, թիւ—թուական և այլն:

զ) Խա յերկհնչյունը (բառավերջի փակ վանկի) կորցնելով շեշտը՝ դառնում և և: Որինակ՝ մատիւն—մատե նաղարան, ատիւն—ատե նակալ, կիւնք—կենաց, մանիւկ—մանիկի, եկեալ—եկելոյ և այլն:

է) Խայ յերկհնչյունը նույն որենքով դառնում և է: Որինակ՝ անդեայ—անդէոց (անասունների), պաշտօնեայ—պաշտօնէի, միջօրեայ—միջօրէի, (կեսորվա), հրեայ—հրէից (հրեաների), առհաւատչեայ—առհաւատչէի (յերաշխիք):

§ 25. Ա, Ե, Օ, Ո, Ը ձայնավորները հնչյունական փոփոխման չեն յինթարկվում: Միայն է ձայնավորը յերբեմն դուրս և ընկնում: Որինակ՝ ասի դն—ասղան (ասեղի), ծիծեռն—ծիծռան, թիթի դն—թիթղան և այլն:

VI ՏՐՏՈՒՆՁ.

Եղև երբեմն տրտունջ անդէոց, թէ վասն ծննդոց մեր աշխատիմք. և ստեամբք ժողովեմք կաթն և մարդիկ ճմլեալ զպտկունս, առնուն ի մէնջ զվաստակս մեր. ելցուք և այլ մի դարձցուք առ նոսա: Եւ մի ոմն ի նոցանէ իմաստուն ասէ. ոչ է այդպէս. զի զաւելորդս քան զպէտք ծննդոց մերոց առնուն մարդիկ. և խնամեն մարդիկ զմեզ և զծնունդս մեր. զի առնումք շատ, քան թե տամք:

Տրտունջ—անբավականութիւն

Եղև—յեղավ

Երբեմն—մի որ, մի ժամանակ

Անդէոց—անասունների

Վասն ծննդոց մեր—մեր զավակների համար

Վասն—համար

Աշխատիմք—աշխատում ենք

Ստեամբք—ծծերով

Ժողովեմք—հավաքում ենք

Ճմլեալ—աբորելով

Զպտկունս մեր—մեր պտուկները

Առնուն ի մէնջ—մեզնից ստանում են

Ի մէնջ—մեզնից

Ելցուք—գնանք

Այլ—եւ

Մի դարձցուք—չվերադառնանք

Առ—մոտ

Առ նոսա—նրանց մոտ

Ոմն—մեկը (անորոշ դերանուն)

Ի նոցանէ—նրանցից

Ասէ—ասում է

Զպէտս—կարիք

Ծննդոց մերոց—մեր զավակները

Զմեզ—մեզ (հայցական հոլով)

Զի—վորովհետեւ

Առնումք—ստանում ենք

Քան—քան, քան թե

Տամք—տալիս ենք

VII ԵՐԳ ԴԱՇՏԱՅ

ԶԻՆՆ քաղցր մեզ շինականաց,

Բայց նուազել զերդս դաշտաց,

Զարօտ լերանց, զաղբիւր վճիտ,

Զհովանիս անտառախիտ:

Երգ դաշտաց—դաշտերի յերգը

ԶԻՆՆ—վերն ե (շինականում ե նաև իՆՆ)

Շինականաց—գյուղացիների

ԶԻՆՆ քաղցր մեզ շինականաց—

վերն ե քաղցր մեզ գյուղացի-

ներիս համար

Բայց—յեթե վաչ

Զարօտ լերանց—լեռների արոտը

Զաղբիւր վճիտ—հստակ աղբյուրը

Զհովանիս—շուք, ստվերները

Անտառախիտ—խիտ անտառով

ծածկված

Դաշտաց, շինականաց—հողմակի սեռական հոլով են
և թարգմանվում են դաշտերի, գյուղացիների:

ԹԵՔՈՒՄ

Հոլովում և խոնարհում

§ 26. Գրաբարում փոփոխվում են բոլոր գոյականները, ածականները, դերանունները, թվականները, դերբայները:

Այդ փոփոխումը կոչվում է թեքում:

§ 27. Անունների թեքումը կոչվում է հոլովում,
բայերի թեքումը—խոնարհում:

§ 28. Գրաբարում կա 6 հոլով. ուղղական, սեռական, տրական, հայցական, բացական, գործիական*:

§ 29. Գրաբարում ներգոյական հոլովը հատուկ հոլովաձև չունի, այլ կազմվում է յեղակիում տրականից, սկզբում առնելով ի(յ) նախդիրը, իսկ հողմակիում հայցականից, սկզբում առնելով ի(յ) նախդիրը:

Ուղղականը պատասխանում է թվ, զինչ, (թվ, ինչ) հարցերին:

Սեռականը** պատասխանում է որոշ (վորի կամ թվ) հարցին. մեծի, նորա, քաղաքի, իմաստնոյ, (իմաստունի):

Տրականը*** պատասխանում է թվ հարցին. մեծի, նմա, քաղաքի:

Հայցականը պատասխանում է զի, զինչ, (թվ, ինչ) հարցերին, զսեղան, զնա, զիմաստուն:

Բացականը պատասխանում է յոմմէ, ուստի, (ումից, ինչից) հարցերին. ի քաղաքէ (քաղաքից) ի նմանէ (նրանից), յիմաստնոց (իմաստուններից):

Գործիականը պատասխանում է ի՞նչ, ի՞նչ իւրիք (ինչիմ)

* Հոլովների նշանակության մասին տես Ա. Ղաբիբյանի «Հայոց լեզվի քերականության դասագիրք»-ը, 1935 թ., էջ 27—30, § § 23—29

** Սեռականը ցույց է տալիս պատկանելություն: Սեռականով զրված բառը նախադասության մեջ կոչվում է հատկացուցիչ իսկ հատկացուցչին վերաբերող բառը՝ հատկացյալ: Սուրենի՝ հատկացուցիչ, գիրքը՝ հատկացյալ:

***) Տրականը ձևով նման է սեռականին, բայց բովանդակությամբ տարբեր է, վորովհետև տրական հոլովով զրված բառը ցույց է տալիս մասուցման առարկան, վորին մի բան տրվում, մատուցվում, ասվում, դիմվում եւ Որ. գիրքը ասվի Սուրենին, Սուրենին ասացի, դիմեցի Սուրենին և այլն:

հարցերին. քաղաքաւ, նովաւ, մեծաւ, իմաստնով:

ՀՈԼՈՎՆԵՐԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆԸ

§ 30. Բառերի հոլովման ժամանակ անհրաժեշտ ե իմանալ արմատը կամ բունը, և հոլովի չը (կամ հոլովանիշը):

§ 31. Արմատը կամ բունը բառի անփոփոխ ձևն ե և ուղղականը: Որինակ՝ մարդ, մարդոյ, մարդով, մարդոց, սիրտ, սրտի, ի սրտէ, սրտիւ, սրտից, սրտիւք: Այս որինակաների մեջ մարդ, սիրտ, կազմում են բառի արմատը կամ բունը:

§ 32. Հոլովի չ (կամ հոլովանիշ) կոչվում են այն ձայնավոր կամ բաղաձայն գրերը, վորոնք դրվելով բառի վերջից (արմատի վրա) կազմում են սեռական հոլով և վորոշում հոլովման տեսակը: Որինակ՝ տիտանայ, սրտի, խրատու: Այս բառերի մեջ բառավերջի ա, ի, ու ձայնավորները հոլովիչներ են:

Հոլովիչներն են՝ ա, ի, ու, ո:

VIII

§ 33. Զրուան ասէ. երկու որդիք են յորովայնի անդ, որ ոք ի նոցանէ վաղ առ իս հասցէ, զնա թագաւոր արարից. և ծանուցեալ Որմզդի զխորհուրդս հօրն, յայտնեաց Արհմենին. ասէ. Զրուան հայր մեր խորհեցաւ, թէ ոք ի մէնջ վաղ առ նա երթիցէ, զնա թագաւորեցուցէ: Եւ զայն լուեալ Արհմենին, ծակեաց զորովայնն և ել եկաց առաջի հօրն: Եւ տեսեալ զնա Զրվանայ, ոչ գիտաց, եթէ ոք իցէ. և հարցանէր՝ թէ ով ես դու: Եւ նա ասէ. ես եմ որդին քո: Ասէ ցնա Զրուան. իմ որդին անուշահոտ և լուսաւոր է, և դու խաւարին և ժանդահոտ ես: Եւ մինչդեռ նոքա զայս ընդ միմեանս խօսէին, ծնեալ Որմզդի ի ժամու իւրում լուսաւոր և անուշահոտ, եկն եկաց առաջի Զրուանայ, գիտաց՝ եթէ Որմիզդ որդի նորա է, վասն որոյ զյաշտն առնէր:

Յորովայնի—ազգանդում

Անդ—այն, այնտեղ

Որ ոք—ով վոր

Ի նոցանէ—նրանցից

Վաղ—շուտ

Առ իս—ինչ մոտ

Հասցէ—հասնի

Զնա թագաւոր արարից—նրան

Թագավոր կղարձնեմ

Ել եկաց առաջի հօրն—դուրս յե-

կավ, կանգնեց հոր առաջ

Տեսեալ զնա Զրուանայ—Զրվանը

նրան տեսնելով

Ոչ գիտաց—չիմացավ

Եթէ ոք իցէ—Թե ով ե

Ժանդահոտ—զարշիտ հոտ

Մինչդեռ—մինչ

Ծանուցեալ Որմզդի—Վարմիզդն
խմտցալ

Զխորհուրդս հօրն—հոր միաքը
Պորհեցաւ—մատծեց

Ոք (վոք)—ով

Ի մէնջ—մեզնից

Վաղ առ նա երթիցէ—շուտ նրա
մատ գնա

Զնա թաղաւորեցուցէ — նրան
թաղավոր կղարձնի

Զայն լուեալ Արհմենին—Արհմն
այն լուեց

Ընդ միմեանս—իրար հետ, մի-
մայնց հետ

Եկն եկաց—յեկալ կանգնեց

Ի ժամու իւրում—իր ժամին

Գիտաց—խմտցալ

Եթէ—թե

Որդի նորա է—նրա վորդին ե

Վասն որոյ—վորի համար

Զյաշտն առնէր—զոհ եր տնում

Յաշտ—զոհ

§ 34. Յեզակի սեռականը կազմելու համար բառի յե-
զակի ուղղականի վրա ավելացնում ենք հոլովիչները՝ ա, ի, ո, ու։
Ուղ. Արշակ, բան, գործ, ծով։

Սեռ. Արշակայ, բանի, գործոյ, ծովու։

§ 35. Հոգնակի սեռականը կազմելու համար բառի
յեզակի սեռականի վրա ավելացնում ենք ց գիրը, վորը կոչվում
է հոգնականացուցիչ։ Որինակ՝

Եզ.—սեռ.—գործոյ, բանի, ծովու, տիտանայ։

Յոգ.—սեռ.—գործոց, բանից, ծովուց, տիտանաց։

ԾԱՆՈԹ.—Յեթե յեզակի սեռականում բառն ունի յ բաղաձայնը
(վերջում), ապա հոգնակիում յ գիրը դուրս ե ընկնում։ Որինակ՝
գործոյ—գործոց, տիտանայ—տիտանաց, մարմնոյ—մարմնոց։

§ 36. Յեզակի և հոգնակի տրականի կազմությունը
նույնն է, ինչ վոր սեռական հոլովինը։

§ 37. Յեզակի բացառականը կազմելու համար յե-
զակի ուղղականի վերջում ավելացնում ենք է ձայնավորը, իսկ
սկզբից ի նախդիրը, վորը դառնում է յ, յեթե բառն սկսվում է
ձայնավորով։

Որինակ՝

Ուղղ. բան, ծով։

Բաց. ի բանէ, ի ծովէ։

Ու ա հոլովման բառերի յեզակի բացառականը նույն վեր-
ջավորությունն ունի, ինչ վոր սեռականը, միայն սկզբից դրվում
է ի նախդիրը, վորը փոխարինվում է յ -ով, յեթե բառն սկսվում
է ձայնավորով։

Որինակ՝

Սեռ. գործոյ, տիտանայ, Արշակայ:

Բաց. ի գործոյ, ի տիտանայ, յԱրշակայ:

§ 38. Հոգնակի բացառականը նույնն է, ինչ վոր հոգնակի սեռականը, միայն սկզբից ավելանում է ի կամ յ նախդիրը:

Որին.

Հոգնակի { Սեռ.— գործոց, ծովուց, աշխարհաց, տիտանաց:
Բաց.— ի գործոց, ի ծովուց, յաշխարհաց, ի տիտանաց:

§ 39. Յեղակի գործիականը կազմում ենք յեղակի սեռականի վրա ավելացնելով ւ, վ, ք գրերը: Որինակ՝

Սեռ. բանի, գործոյ, տիտանայ, քաջության, դատեր.

Գործ. բանիւ, գործով, տիտանաւ, քաջութեամբ, դատերս:

Սակայն, յեթե սեռականը վերջանում է ու, գործիականը մնում է նույն սեռականը. որին. ւ սեռ.— խրատու, ծովու, գործ.— խրատու, ծովու:

Կան նաև դեպքեր, յ՛րբ գործիականը չի կազմվում սեռականից, հոլովիչները տարբեր են լինում. որինակ՝ աշխարհ բառի հոլովման ժամանակ սեռականը լինում է աշխարհի, գործիականը — աշխարհաւ, բարի—բարւոյ, բարեաւ:

Կ Ա Ն Ո Ն

ա) Ի գիրն ավելանում է, յերբ բառը սեռականում ունի ի կամ ա հոլովիչը: Որինակ՝ բանի—բանիւ, սրտի—սրտիւ, տիտանայ—տիտանաւ, (սեռականի յ բաղաձայնը դուրս է ընկնում):

բ) Վ գիրն ավելանում է, յերբ բառը սեռականում ունի n հոլովիչը: Որինակ՝ գործոյ—գործով, մարմնոյ—մարմնով, (այս դեպքում սեռականի յ բաղաձայնը նույնպես դուրս է ընկնում):

գ) Յեղակի սեռականի և բաղաձայնը գործիականում բ բաղաձայնից առաջ դառնում է Վ: Որինակ՝ հիման—հիմամբ, աղեղան—աղեղամբ և այլն:

§ 40. Հոգնակի գործիականը կազմվում է յեղակի գործիականից՝ ավելանալով (վերջից) ք գրերը: Որինակ՝

Յեղակի.—գործով, բանիւ, խրատու, աշխարհաւ:

Հոգնակի.—գործովք, բանիւք, խրատուք, աշխարհաւք (օք):

ԾԱՆՈԹ.—Հնագույն ժամանակ գործիական հոլովի վեր-

Չավորությունն եր աւ ք, վորը 12-րդ դարում դարձավ օյ (աշխարհաւք=աշխարհօք, քաղաքաւք=քաղաքօք և այլն):

Պարզ և խառն հոլովում

§ 41. Յեթե թեքման ժամանակ բառը յեղակիւում և հոգնա-
կիւում ունենում և մի տեսակ հոլովիչ բոլոր հոլովներում, հոլովու-
մը կոչվում և պարզ: Որինակ՝ արուեստ, արուեստի, արուեստիւ,
արուեստից, արուեստիւք (բոլոր հոլովներում՝ ի):

§ 42. Յեթե թեքման ժամանակ բառը յեղակիւում ունենում
և յերկու տարբեր հոլովիչ, հոլովումը կոչվում և խառն: Որինակ՝

ԵԶԱԿԻ	ՅՈՂՆԱԿԻ
Ուղ. աշխարհ	աշխարհք
Ս. աշխարհի	աշխարհաց
Տ. աշխարհի	աշխարհաց
Հ. (ղ) աշխարհ	(ղ)աշխարհս
Բ. յաշխարհէ	յաշխարհաց
Գ. աշխարհաւ	աշխարհօք

Այս որինակի մեջ յեղակի սեռականը վերջանում և ի ձայ-
նավորով. գործիականում ունի աւ վերջավորությունը (փոխ. իւ
վերջավորության) և դրա համապատասխան հոգնակի սեռակա-
նում ստանում և աց վերջավորությունը (փոխանակ ից վերջա-
վորության):

IX ՇԱԽԻՂՔ ԱՄՔԱՐՇԱՑ

Որդեակ, մի խաբեսցեն զքեզ արք ամբարիշտք: Եթէ
կոչեսցեն զքեզ և ասիցեն. Էկ ընդ մեզ. ծածկեսցուք յերկրի
զայր արդար. բարձցուք գլխատակ նորա յերկրէ, և զստացուածս
նորա զպէսպէսս ըմբռնեսցուք. լցցուք զտունս մեր աւարաւ:
Որդեակ, մի երթար ճանապարհ ընդ նոսա, զի ոտք նոցա ի
չարիս ընթանան:

Շաւիղ—նեղ ճանապարհ

Ամբարիշտ—չար մարդ

Ամբարշտաց—չար մարդկանց

Մի խաբեսցեն—Թող չխաբեն

Արք—մարդիկ

Կոչեսցեն—կանչեն

Զլիշտակ նորա—նրա հիշատակը

Զստացուածս—կայքը, հարստու-
թյունը

Պէսպէս—զանազան տեսակ

Ըմբռնեսցուք—բռնենք

Լցցուք—լցնենք

Ջքեզ—քեզ

Ընդ մեզ—մեզ հետ

Ծածկեսցուք—թաքցնենք

Յերկրի—յերկրի մեջ, յերկրի վրա

Ձայր արդար—արդար մարդուն

Բարձցուք—վերացնենք

Յերկրէ—յերկրից

Աւարաւ—թաւանով

Մի երթար—մի գնա

Ընդ նոսա—նրանց հետ

Ձի—վորովհետեւ

Ոտք նոցա—նրանց վոտները

Ընթանան—գնում են, բայում են

Ի չարիս—գեպի չարիք

ԴԱՍ Ե.

Պ Ա Ր Զ Հ Ո Լ Ո Վ Ո Ւ Մ

§ 43. Ա Հ Ո լ Ո Վ Ո Ւ Մ

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

(Դրաբար)

(աշխարհաբար)

Ուղ. տիտան	(տիտան-հսկայ)	տիտանք	(տիտաններ)
Ս. տիտան-այ	(տիտանի)	տիտան-աց	(տիտանների)
Տ. տիտան-այ	(տիտանին)	տիտան-աց	(տիտաններին)
Հ. (դ) տիտան	(տիտանին)	(դ)տիտանս	(տիտաններին)
Բ. ի տիտան-այ	(տիտանից)	ի տիտան-աց	(տիտաններից)
Գ. տիտան-աւ	(տիտանով)	տիտան-աւք	(տիտաններով)

(օք)

Կ Ա Ն Ո Ն

ա) Ա Հոլովման մեջ սեռականն ունի այ վերջավորութիւնը:

բ) Սեռականի, տրականի, բացառականի ա ձայնավորից հետո գրվում է յ բաղաձայնը, բայց չի արտասանվում:

գ) Բացառական հոլովը վերջից չունի է ձայնավորը, բայց սկզբից ունի ի նախդիրը, վոր ավելանում է սեռականի վրա ըսկըզբից և գրվում է անջատ:

դ) Ա հոլովման բառերի յեղակի և հոգնակի հայցականի վրա գրվում է ի կամ յ նախդիրը և կազմվում է նախդիրի հայցական, վորը համապատասխանում է աշխարհաբարի ներգոյական հոլովին: Որինակ՝ ի տիտան (տիտանի մեջ), ի տիտանս = տիտաններ ի մեջ:

§ 44. Ա հոլովմամբ հոլովվում են՝

ա) Բոլոր հատուկ անունները, սակավ բացառութեամբ: Հատուկ անունները հոլովվում են միայն յեղակի թվով:

Որինակ՝ Սահակ, Հայկ, Մնահիտ, Աբամ, Տիգրան, Այրարատ, Հոովմ, Մեսրոպ, Յակովբ, Վահրամ, Վռամ, Եղրաս, Սուրէն, Մարիամ և այլն:

բ) Մի շարք անհղական բառեր՝ Ալանք, ծփանք, զրօսանք, Գուգարք (Գուգարաց), Մարք (Մարաց), Մոկք (Մոկաց), Միջագետք, Վիրք, Գամիրք, Տաշիրք (Տաշրաց), աչք (աչաց), խելք (խելաց), ձեռք (ձեռաց, ձեռօք), միտք (մտաց, մտօք), փառք (փառաց, փառօք) և այլն:

Ուղղ. Վիրք	Գուգարք	Ալանք
Ս. Վրաց	Գուգարաց	Ալանաց
Տ. Վրաց	Գուգարաց	Ալանաց
Հ. (դ)Վիրս	(դ)Գուգարս	(դ)Ալանս
Բ. ի Վրաց	ի Գուգարաց	յԱլանաց
Գ. Վրաւք(օք)	Գուգարաւք(օք)	Ալանաւք(օք)

դ) Հոնական ա ս, ո ս, ի ո ս, է ո ս, է ս վերջավորված բոլոր բառերը՝ Անդրէաս, Պիւթագորաս, Հոմերոս, Կիւրոս, Կիպրոս, Տիրերիոս, Պրոմէթէոս, Սոկրատէս, Աքիլլէս, Արէս, Արքեղայոս և այլն:

դ) Այս բառերի հոլովման ժամանակ ա ս, ո ս, ի ո ս, է ո ս, է ս վերջավորութիւնները դուրս են ընկնում և ի ո ս, է ո ս, է ս վերջավորութիւնները միանալով ա հոլովիչի հետ դառնում են եայ՝ Որինակ՝

Ուղղ. Աքիլլէս	Տիրերիոս
Սեռ. Աքիլլէ + ա յ = Աքիլլ — ե ա յ	Տիրերի + ա յ = Տիրեր — ե ա յ
Տր. Աքիլլ ե ա յ	Տիրերեա յ
Հ. (դ)Աքիլլէս	(դ)Տիրերիոս
Բ. յԱքիլլ ե ա յ	ի Տիրերեա յ
Գ. Աքիլլ ե ա լ	Տիրերեա լ

է) Է վերջավորված գոյականների հոլովման ժամանակ բառավերջի է ձայնավորը միանալով ա հոլովիչի հետ դառնում է ե ա յ: Որինակ՝

Ուղղ. Մանէ
Ս. Ման — է + ա յ = Ման ե ա յ
Տ. Մանեա յ
Հ. (դ)Մանէ
Բ. ի Մանեա յ
Գ. Մանեա լ

դ) Ա կամ իս վերջավորութիւնն ունեցող անուններէ հոլովման ժամանակ սեռականում, տրականում և բացառականում ավերանում ե միայն ՚ բաղաձայնը:

Որինակ՝
Ուղղ. Սախ
Ս. Սախայ
Տ. Սախայ
Հ. (զ)Սախ
Բ. յՍախայ
Գ. Սախաւ

Այսպես հոլովւում են Սիկիլիա, Արաբիա, Եթովպիա, Իտալիա, Կիլիկիա, Ալեքսանդրիա, Սննա, Սիբաստիա ևայլն:

X ԹԱՐԳՄԱՆԵԼ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐ

1. Թուղթ Աշխահայ և յօժարութիւն Տիգրանայ. յուղարկումն Տիգրանունայ ի Մարա: 2. Յանձն առեալ, Տիգրանայ տայ զքոյր իւր Տիգրանունի Աշխահայ կնութեան: 3. Ոչ գիտես, ասէ, եթէ եղբայր քո Տիգրան խանդացա՞վ զտիկնութիւնդ քո ի վերայ Արեաց ի կնոջէ իւրմէ Զարունայ գրգռեալ: 4. Նա անց, գնաց և շինեաց ի մէջ Մարաց զՄարակերտ, որ է ի դաշտին, որ կոչի Շարուրայ: 5. Սորա տիրեալ ամս երեսուն և մի, թողու ղթագաւորութիւնն որդւոյ իւրում Անտիոքայ: Զսա հաջորդէ Անտիոքոս, ասացեալն Թեոս, ամս տասն: 6. Այսպէս տիրեալ ամս երեսուն և մի, և յետ նորա Արտաշէս որդի նորա ամս քսան և վեց, դսա պայազատէ նորին որդի Արշակ, որ կոչեցաւ մեծ. պատերազմի՝ ընդ Դեմետր և որդւոյն Դեմետրեայ Անտիոքոսայ: 7. Յետ պատերազմին Արշակայ ընդ մակեդոնացիս և ունելոյ գԲաբելոն և զարեկս և զարեմուտս Ասորեստանի, միաբանէ և Վաղարշակ: 8. Հրաման տայ և զքաղաքն Շամիրամայ նորոգել և յայլ բազում տեղիս շինել՝ քաղաքս բազմաբնակս և շէնս գլխաւորս և մարդախիտս: 9. Արշակ, որդի Վաղարշակայ, թագաւորէ իվերայ Հայոց ամս երեքտասան: 10. Եւ գտեալ յՍախ պղնձաձոյլ ոսկեզօծ պատկերս զԱրտեմիդեայ և Հերակլեայ և Ապոլլոնի (Ապոլոնի), տայ բերել յաշխարհս մեր, զի կանգնեսցեն յԱրմաւիր:

Յուղարկում—ուղարկելը
Յանձն առեալ Տիգրանայ—Տիգրանը հանձն առաւ

Զսա պայազատէ—որան հաջորդում ե
Նորին որդի—նույնի, նրա վարդին

Խորհրդացաւ—խորհրդեց
 Ի վերայ Արեաց—արիններէ (պար-
 սիկներէ) վրա
 Ի կնոջէ իւրմէ Զարուհեայ դըր-
 դըսեալ—իւր Զարուհի կնոջից
 զըզոյթած
 Ի դաշտին—դաշտում
 Սորա տիրեալ—սա տիրեց
 Ամս երեսուն—յերեսուն տարի
 Թողու—թողնում ե
 Զսա—սրան
 Որդւոյ իւրում—իւր վարդուն
 Առացեալն Թեոս—Թեզս կոչ-
 վածը
 Եւ յայլ բազում տեղիս—ե ուրիշ
 շատ տեղերում

Պատերազմի ընդ Դեմետր—պա-
 տերազմում ե Դեմետրի հետ
 Որդւոյն Դեմետրեայ— Դեմետրի
 վարդու
 Յետ պատերազմին Արշակոյ
 ընդ մակեդոնացիս—Արշակի՝
 մակեդոնացիների հետ մղած
 պատերազմից հետո
 Յետ ունելոյ զԲաբելոնս.—Բաբել-
 լոնը գրավելուց հետո
 Տայ բերել—բերել ե տալիս
 Յաշխարհս մեր—մեր աշխարհը
 Զի կանգնեցեն յԱրմաւիր—վար-
 պեաղի կանգնեցնեն Արմավրում
 Ամս երեքտասան — տասներեք
 տարի

XI Արտահայտել գրաբար

(Այս որինակի մեջ բոլոր հատկացուցիչները Ա հոլովման են, հատկացուցիչը պետք ե դնել նախադաս, իսկ հատկացյալը՝ հետադաս):

Կուրբի հովիտը: Սեանի ալիւր: Սուրենի անունը: Գաւրգենի առաջադիմությունը (գրաբ.—յառաջադիմութիւն): Կիրկիզների քաղաքները: Վրացիների պատմությունը: Դրդերի առաջադիմությունը: Աղգերի (աղգաց*) միարանությունը: Բռնակալների (տիրան) կործանումը: Սպարտակի ապստամբությունը: Տիբերիոսի անկումը: Արամի աղջիկը (դուստր): Հակոբի տղան (ուստր): Ասիայի կղզիները: Ամասիայի դաշտերը: Յերեանի կառուցումը (շինուած):

Խ Ո Ն Ա Ր Հ Ո Ի Մ

§ 45. Դրաբարում կա 4 խոնարհում՝ ե, ի, ա, ու: Այս ձայնավորները 1 բաղաձայնի հետ կազմում են անորոշ դերբայի վերջավորությունը. որինակ՝ սիբի, խօսի, կարդալ, հեղուլ: Անորոշ դերբայի կազմության մեջ այս ձայնավորները կոչվում են 1 ծ ո Ր դ, իսկ 1 բաղաձայնը՝ վերջավորություն:

§ 46. Անորոշ դերբայի մեջ բայարմատի վրա անփոխադաս

*) Փակագծերի մեջ դրվածները դժվարին բառերի գրաբարյան ձեւերն են:

ավելանում ե լծորդը և վերջավորությունը: Այսպիսի բայերը կոչվում են պարզ: Որինակ՝ երգ—ել (երգ—բայարմատ, ե—լըծորդ, ի վերջավորություն), խօսիլ (խօս—արմատ, ի—լծորդ, ի—վերջավորություն), հեղ—ուլ, կարդ—ալ:

§ 47. Կան դեպքեր, յերբ բայարմատի վրա անմիջապես չի ավելանում լծորդը և վերջավորությունը, այլ լծորդի և բայարմատի միջև ընկնում են մասնիկներ: Այսպիսի բայերը կոչվում են միջմասնական: Որինակ՝ զարմանալ, մեղանչել, փախչիլ: Այդ մասնիկներն են ան, են, չ, նչ, աչ, անչ: Զարմանալ, մերձենալ, փախչիլ, մարտնչիլ, երկնչիլ: Կա յերկու բայ աչ և անչ ածանցով՝ ճանաչել, մեղանչել:

§ 48. Բայերն ունեն յեզակի և հոգնակի թիվ և յերեք դեմք՝ առաջին (ես—մեք), յերկրորդ (դու—դուք), յերրորդ (նա—նոք):

§ 49. Բայերն ունեն 3 յեղանակ. սա հմայական, ստորադասական և հրամայական:

§ 50. Դերբայները չորս են՝ անորոշ, ներկա կամ յենթակայական, անցյալ և ապառնի (դերբայների վրա կանգ կառնենք իր տեղում):

§ 51. Բայերը գրաբարում խոնարհվում են յերկու տեսակ՝ ներգործական և հրավորական:

ԿԱՆՈՆԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

§ 52. Ե խոնարհում

Պարզ—գործել

Միջմասնական—տեսանել

ՄԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ ժամանակ

ԵԶԱԿԻ

ՅՈՐԴԱԿԻ

գործեմ	(գործում եմ)	գործեմք	(գործում ենք)
գործես	(գործում ես)	գործեք	(գործում եք)
գործէ	(գործում է)	գործեն	(գործում են)

Սահմ. ներկա ժամանակը կազմելու համար բոլոր խոնարհման բայերի անորոշ դերբայի ի վերջավորության փոխարեն ավելանում ե սահմ. ներկայի վերջավորությունը՝ մ. ս. (յեզակի), մե, է, ց (հոգնակի):

Անցեալ անկատար

ԵԶԱԿԻ

ՅՈՒՆԱԿԻ

գործէ-ի (գործում եյի)	գործէաք (գործում եյինք)
գործէ-իր (գործում եյիր)	գործէ-իք (գործում եյիք)
գործէ-ր (գործում եր)	գործէ-ին (գործում եյին)

Սահմ. անցյալ անկատարը կազմելու համար բոլոր Ե խոնարհման բայերի անորոշ գերբայի և վերջավորութեան փոխարեն ա-վելանում ե անցյալ անկատարի վերջավորութեանը՝ ի, իր, ր (յեղակի), աք, իք, ին (հոգնակի)։

Տես նաև

Ներկայ

Անցեալ անկատար

ԵԶԱԿԻ

տեսան-եմ
տեսան-ես
տեսան-է

տեսան-էի
տեսան-էիր
տեսան-էր

ՅՈՒՆԱԿԻ

տեսան-եմք
տեսան-էք
տեսան-են

տեսան-էաք
տեսան-էիք
տեսան-էին

Ե խոնարհման բայերը ներդրծական են։

§ 53. Ի խոնարհում

Պարզ-բնակ-իլ

Միջմասնիկ. — ուսան-իլ, թռչ-իլ

Ներկայ ժամանակ

ԵԶԱԿԻ

ՅՈՒՆԱԿԻ

բնակ-իմ	(բնակվում եմ)	բնակ-իմք	(բնակվում ենք)
բնակ-իս	(բնակվում ես)	բնակ-իք	(բնակվում եք)
բնակ-ի	(բնակվում ե)	բնակ-ին	(բնակվում են)
թռչ-իմ	ուսան-իմ	թռչ-իմք	ուսան-իմք
թռչ-իս	ուսան-իս	թռչ-իք	ուսան-իք
թռչ-ի	ուսան-ի	թռչ-ին	ուսան-ին

Անցեալ անկատար

ԵԶԱԿԻ

ՅՈՒՆԱԿԻ

բնակ-էի (բնակվում եյի) բնակ-էաք (բնակվում եյինք)

բնակ-էիը (բնակվում եյիը)	բնակ-էիք (բնակվում եյիք)
բնակ-էր (բնակվում եր)	բնակ-էին (բնակվում եյին)
թոչ-էի ուսան-էի	թոչ-էաք ուսան-էաք
թոչ-էիր ուսան-էիր	թոչ-էիք ուսան-էիք
թոչ-էր ուսան-էր	թոչ-էին ուսան-էին

Կ Ա Ն Ո Ն

ա) Ի խոնարհման բայերը մեծ մասամբ կրավորական են: Կարող են լինել նաև ներգործական կամ չեղող: Որինակ՝ Թափառիլ, Թոչիլ, վարանիլ և այլն:

բ) Ներգործական և խոնարհման բայերը կարելի չի դարձնել կրավորական. դրա համար և լծորդի փոխարեն պետք և դնել ի:

Որինակ՝ սիր-եմ (սիրում եմ)—սիրիմ (սիրվում եմ), գր-եմ (գրում եմ)—գրիմ (գրվում եմ), տեսան-եմ (տեսնում եմ)—տեսան-իմ (տեսնվում եմ) և այլն:

§ 54. Ա խ ո ն ա ր հ ու մ

Պ ա ռ դ—կարդ-ալ

Մ ի ջ մ ա ս ն կ ա վ ո ռ—զարմ-ան-ալ, մերձ-են-ալ

ն ե ռ կ ա յ

ԵԶԱԿԻ

կարդ-ամ (կանչում եմ)

կարդ-աս (կանչում ես)

կարդ-այ (կանչում ե)

զարման-ամ, մերձեն-ամ

զարման-աս, մերձեն-աս

զարման-այ, մերձեն-այ

ՅՈՐՆԱԿԻ

կարդ-ամք (կանչում ենք)

կարդ-այք (կանչում եք)

կարդ-ան (կանչում են)

զարման-ամք, մերձեն-ամք

զարման-այք, մերձեն-այք

զարման-ան, մերձեն-ան

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա ռ

կարդ-այի (կանչում եյի)

կարդ-այիր (կանչում եյիր)

կարդ-այր (կանչում եր)

զարմանայի, մերձեն-այի

զարմանայիր, մերձեն-այիր

զարմանայր, մերձեն-այր

կարդ-այաք (կանչում եյիք)

կարդ-այիք (կանչում եյիք)

կարդ-ային (կանչում եյին)

զարմանայաք, մերձեն-այաք

զարմանայիք, մերձեն-այիք

զարմանային, մերձեն-ային

§ 55. ՈՒ խոսնարհում

Պարզ—թողուլ

Միջմասնկալութիւն—զարթնում

Ներկայ ժամանակ

ԵԶԱԿԻ

ՀՈԳՆԱԿԻ

Թողում (թողնում եմ)

Թողումք (թողնում ենք)

Թողուս (թողնում ես)

Թողուք (թողնում եք)

Թողու (թողնում ե)

Թողուն (թողնում են)

զարթնում

զարթնումք

զարթնուս

զարթնուք

զարթնու

զարթնուն

Անցեալ անկատար

Թողուի (թողնում եյի)

Թողուաք (թողնում եյինք)

Թողուիր (թողնում եյիր)

Թողուիք (թողնում եյիք)

Թողույր (թողնում եր)

Թողուին (թողնում եյին)

զարթնուի

զարթնուաք

զարթնուիր

զարթնուիք

զարթնույր

զարթնուին

ԿԱՆՈՆ

Անու խոնարհման բայերը կարող են լինել ներգործական, կրավորական և չեզոք սեռի:

ԴԱՍ Զ.

XII ՈՐՈՋ ԱՂՔԱՏԻՆ

Արք երկու էին ի քաղաքի միում, մինն մեծատուն և միւսն աղքատ: Եւ մեծատանն էին հօտք և անդեայք բաղում յոյժ: Եւ աղքատին և ոչինչ, բայց որով մի փոքր. և որովհն հաստատեալ էր ընդ որդիսնորա ի միասին. ի հացէ նորա ուտէր և ի բաժակէ նորա ըմպէր և ի ծոց նորա ննջէր. և էր նորա իբրեւ զդուատր: Եւ եկն անցաւոր առայրն մեծատուն և խնայեաց մեծատունն առնուլ ի հօտից իւրոց և յանդէոց իւրոց. և էառ զորով աղքատին և արար առնն եկելոյ կերակուր:

Որով—գառ, էգ գառ

Աղքատին—աղքատի

Ի քաղաքի միում—մի քաղաքում
 (ներգոյական հոլով)
 Մեծատուն—հարուստ
 Յոյժ—շատ
 Անդեայք—նախիրնեք
 Հաստատեալ էր—սովորել, ընտե-
 լացել էր
 Ընդ որդիս նորա—նրա վորդի-
 ների հետ
 Ի հացէ—հացից
 Ի բաժակէ—բաժակից
 Ի ծոց նորա—նրա գրկում (ներ-
 գոյական հոլով)
 Դուստր—տղջիկ

էր նորա իբրև զդուստր—համար-
 վում էր նրա տղջիկը
 Անցաւոր—անցնող, ճանապար-
 հող
 Խնայեաց—խնայեց
 Ի հօտից իւրոց—յուր հօտերից
 Յանդէաց իւրոց—յուր նախիրնե-
 լից
 Էառ—առաւ, վերցրեց
 Արար կերակուր — կերակուր
 պատրաստեց
 Առնն եկելոյ—յեկած մարդու
 համար

XIII ԱՂՔԱՏՆ

Աղքատն ի տօթոյ տապանայ, ի ցրտոյ դողայ, որովայնն
 սին և մարմինն մերկանդամ. հերքն թաղիկալք, դէմքն դեղ-
 նեալ և թոշոմեալ. թափառի, վարանի, սուղ ինչ կերակուր
 բազում աշխատութեամբ գտանէ. և երկիւղիւ ի դրունս,
 երկիւղիւ ի գաւիթս, երկիւղիւ ի տունսն մտանէ: Ի տունսն յա-
 նասնոցն երկնչի. զի ձիքն կիցս հանեն, եղինքն եղջիւր ածեն,
 շունքն վիրաւորեն և մարդք չարք և անողորմք բամբասեն և
 թշնամանեն:

Ի տօթոյ—տոթից
 Տապանալ—այրվիւ
 Ի ցրտոյ—ցրտից
 Սին—դատարկ
 Հեր—մաղ
 Թաղիկալ—խճճված
 Թաղիկիւ—խճճվել
 Թոշոմեալ—թառամած
 Թոշոմիւ—թառամել
 Վարանիւ—շվարել, մոլորվել

Երկիւղիւ—յերկյալողով
 Ի տունսն—տներում
 Յանասնոցն—անասուններից
 Երկնչիւ—վախենալ
 Գիցս հանել—քացի տալ
 Եղջիւր ածել—պողատհարել, պո-
 դերով խփել
 Թշնամանել—հայհոյել
 Սուղ—քիչ, պակաս
 Բամբասել—վատաբանել

Ընդգծել ե և ի խոնարհման բայերը:
 Գտնել բայերի անորոշ դերբայական ձևերը:
 Որոշել այս հոգվածներում վճիռ բայերն են պարզ և վորճիւք
 միջմասնակալոր:

XIV Ա Ր Տ Ա Կ Ա Յ Ո Է Լ Գ Ր Ա Բ Ա Ր

1. Նա սիրում եր: 2. Դու խմում ես ջուր: 3. Նրանք չեյին

խմում: 4. Մենք խոսում եյինք: 5. Յեւ գրում եմ նամակ: 6. Դու ք չեք տեսնում նրան: 7. Նա բան եր ասում: 8. Նա չեր կարողանում խոսել: 9. Դու հեքիաթ եյիր պատմում: 10. Յեւ վառում եյի ճրագը: 11. Դուք աղաղակում եյիք և ասում: 12. Նրանք չեյին տեսնում քեզ: 13. Մենք խորհուրդ եյինք անում իրար հետ:

Նմուշ—ըմպել, արել

բէր խօսել

Զխմել—ոչ ըմպել

Վառել—լուցանել

Չտեսնել—ոչ տեսնել

Պորհուրդ անել իրար հետ—խոր-

Հեր նարողանում խոսել—ոչ կա-

հել ընդ միմեանս

§ 56. Ի(յ) ն ա խ դ ի ր ւ հ ա յ ց ա կ ա ն հ ո լ ո վ ո Վ

ա) Ի(յ) նախդիրը գրվելով հալցական հոլովի վրա ցույց և տալիս ուղղություն, շարժում, այն տեղը, դեպի ուր ուղղված և գործողությունը, երթամ ի տուն (գնում եմ տուն), գնացին յերևան (գնացին Յերևան): Այս ձևը կոչվում և նախդրիվ հալցական:

բ) Ի(յ) նախդիրը գրվելով ա ն ո Ր ո շ գ ե Ր ր ա յ ի հետ ցույց և տալիս ժամանակ, ի բառնալ (վերանալու ժամանակ), ի դնալ (գնալու ժամանակ կամ յերբ վոր գնաց), ի նստիլ (նստելու ժամանակ կամ յերբ նստեց):

գ) Ի(յ) նախդիրը գրվում և հալցական հոլովով գործածվող բառի վրա և ստանում գործիականի իմաստ: Որինակ՝ ի ձեռն նախարարացն (նախարարների ձեռքով), յանուն նորա (նրա անունով և այլն):

դ) Դրվում և հատուկ անունների յեղակի հալցականի վրա և ցույց և տալիս մեջ: Որինակ՝ ի Մոսկվա, ի Բագու, յերևան, ի Թբիլիս (Մոսկվայում կամ Մոսկվայի մեջ, Բագվում, Յերևանում, Թբիլիսում):

ե) Դրվում և հասարակ անունների վրա յեղակի տրականում և հոգնակի հալցականում և նշանակում և մեջ: Որինակ՝ ի քաղաքի (քաղաքի մեջ, քաղաքում), ի տան իմում (իմ տան մեջ), ի քաղաքս, ի դաշտս (քաղաքներում, դաշտներում): Այսպես գործածվելով համապատասխանում և աշխարհաբարի ներգոյական հոլովին:

Որինակ՝ յերևելի լինէր յաշխարհին հալոց, առաջնորդէր ի պատերազմի և այլն:

Ընդ նախ դիրք հայցականով և գործիականով:
 ա) Ընդ նախդիրը հայցականի հետ նշանակում ե դեպի
 մի կողմ: Գնաց ընդ հիւսիս=գնաց դեպի հյուսիս,
 ընդ չորս կողմանս երկրի=դեպի յերկրի չորս կողմերը:
 բ) Ընդ նախդիրը գործածվելով գործիական հոլովի հետ,
 նշանակում ե տակը: Ընդ օրինօք (որենքի տակ), ընդ քաղա-
 քաւ (քաղաքի տակ), ընդ ձեռամբ իմով (իմ ձեռքի տակ):

§ 57. Ն ա խ ա դ ա ս և հ ե տ ա դ ա ս ա ծ ա կ ա ն ն եր

Ածականները գործածվելով գոյականների հետ, կարող են
 դրվել գոյականից առաջ (նախադաս) կամ գոյականից հետո
 (հետադաս): Աշխարհաբարում ածականը միշտ դրվում ե նախա-
 դաս: Որինակ՝ աշխարհաբարում ասում ենք՝ ի մասս տււն առաջ-
 նորդ, քաջ զորավար, իսկ գրաբարում կարող ենք ասել՝ թե
 իմաստուն առաջնորդ, քաջ զորավար, և թե՛ առաջնորդ իմաս-
 տուն, զորավար քաջ և այլն:

§ 58. Յեթե ածականները նախադաս են, քննում են ան-
 փոփոխ, թվով և հոլովով չեն համաձայնում գոյականի հետ, իսկ
 յեթե հետադաս են, սովորաբար համաձայնում են թվով և հոլ-
 վով: Որինակ՝

ա) Ն ա խ ա դ ա ս ա ծ ա կ ա ն—մար ֆնաւոր մեծութեան,
 չարաչար մահուամբ: Այս որինակների մեջ մար ֆնաւոր և
 չարաչար ածականներ են ուղղական հոլովով, իսկ մեծութեան
 և մահուամբ՝ գոյականներ—սեռական և գործիական:

բ) Հ ե տ ա դ ա ս ա ծ ա կ ա ն—ժողովուրդը բազում (գոյակա-
 նը և ածականը յեղակի թիվ, ուղղ. հոլով), դաշտք անծայրա-
 ծիրք (գոյականը և ածականը հոգնակի թիվ, ուղղ. հոլով), բա-
 նիւք սպառնալեօք (գոյական ածական, հոգնակի թիվ, գոր-
 ծիական հոլով):

ԾԱՆՈԹ.—Միավանկ ածականները դրվելով նախադաս,
 կարող են համաձայնվել թվով և հոլովով: Որինակ՝ մեծի տանն
 կամ մեծ տանն, տամբ մեծաւ, արամբ մեծաւ և այլն:

ԴԱՍ Է.

XV ՍԵՐՄԱՆԱՀԱՆ

Ահաւասիկ ել սերմանող սերմանել. և եղև ի սերմա-
 նելն ոմն անկաւ առ ճանապարհաւ. և եկն թռչուն և եկեր

դնաւ Եւ այլն անկաւ յապառաժի, ուր ոչ գոյր հող բա-
զում, և վաղվաղակի բուսաւ, քանդի ոչ գոյր հիւթ երկրին, և
յորժամ ծաղկաց արեւ, ջնուաւ. և զի ոչ գոյրն արմատք, ցամա-
քեցաւ: Եւ այլն անկաւ ի մէջ փշոց. ելին փուշքն և հեղձուցին
դնաւ, և պտուղ ոչ հաւ Եւ այլն անկաւ յերկիր բարւոք, և ելեալ
աճեցեալ տայր զպտուղ, և ընդէր ընդ միոյ երեսուն և ընդ միոյ
վաթսուն և ընդ միոյ հարիւր:

Սերմանաւոն—սերմացան

Ահաւառիկ—ահա

Եր—գուրս յեկալ

Նդե—յեղալ

Անկաւ—ընկալ

Առ—մոտ

Առ ճանապարհաւ — ճանապարհի
մոտ

Եկեր—կերալ

Ոչ գոյր—չկար

Հիւթ— խոնավութիւն

Վաղվաղակի—շուտով

Ջնուաւ—տաքացալ

Ի մէջ փշոց—փշերի մեջ

Հեղձուցին—խեղդեցին

Ոչ հաւ—չաղալ

Այլն—ուրիշը

Բարւոք—լալ

Աճեցեալ—աճելով, շատանալով,
մեծանալով

Ընդ միոյ—մեկի փոխանակ

§ 59. Առ նախդիրը գործի տակ տնով

ա) Առ նախդիրը գործածվելով գործիականի հետ ցույց ե
տալիս մեկի կամ մի բանի մոտ, մոտ երբ, մոտովը
Որինակ՝ առ ճանապարհաւ=ճանապարհի մոտերը, առ քա-
ղաքաւ=քաղաքի մոտ:

բ) Առ նախդիրը գործածվելով գործիականի հետ, ցույց ե
տալիս նաեւ ժամանակ. առ կենդանութեամբ իւրովը=յուր կեն-
դանութեան ժամանակ:

գ) Առ նախդիրը հայցականի հետ նշանակում ե ուղղու-
թիւն, դեպի մեկը, մեկի մոտ: Երթալին առ նա=գնում
եյին դեպի նա, նրա մոտ:

§ 60. Ընդ նախդիրը սեռականի հետ

ա) Ընդ նախդիրը սեռական հոլովի հետ նշանակում ե փո-
խանակ: Բերէր ընդ միոյ երեսուն=մեկի տեղ (փոխանակ)
յերեսուն, ալն ընդ ալան=աչք աչքի տեղ (փոխանակ):

բ) Ընդ նախդիրը տրականի հետ և հոգնակի հայցա-
կանի հետ նշանակում ե հետ: Ընդ նմա=նրա հետ, ընդ բանի
=խոսքի հետ, ընդ իւրեանս=իրենց հետ, ընդ ընկերս=ընկեր-
ների հետ:

§ 61. Ս ե ր ձ ն ք առ ի հ ո լ ո Վ ու մ ք

(Պարզ Ա հոլովում)

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղ. սերմն	սերմանք, սերմունք (սերմեր)
Ս. սերման (սերմի)	սերմանց (սերմերի)
Տ. սերման »	սերմանց »
Հ. (զ)սերմն	(զ)սերմանս
Բ. ի սերմանէ (սերմից)	ի սերմանց (սերմերից)
Գ. սերմամբ (սերմով)	սերմամբք (սերմերով)

Կ Ա Ն Ո Ն

ա) Սեռականը կազմելու համար ա հոլովիչը մտնում է բառարմատի մեջ և բաղաձայնից առաջ: Այս ձևը նորագույն քերականության մեջ կոչվում է ներքին թեքում*), իսկ յեթե ա հոլովիչն ավելանում է բառարմատի վրա վերջից, կոչվում է արտաքին թեքում (Արշակ, Արշակայ):

բ) Այսպես են հոլովվում բոլոր այն բառերը, վորոնք արմատում ունեն ն, ղ, ր, տառերը, վորոնց նախորդում է մի ուրիշ բաղաձայն. ալն, դուռն, նուռն, հիմն, եղէգն, ուսումն, ասեղն, աստղ, տարր, մուկն, ձուկն, որդն, շուրթն, հիւսն, ոլորն, արեւալն, եղեամն, այծեամն (այծեման), բուռն, բաղեղն, թիթեղն, ծունկն, կայծակն, կառափն, արմուկն, ունկն, սկիզբն (սկզբունք), փայծաղն և այլն:

գ) Մի շարք գոյականներ՝ տուն, շուն, մանուկ, ծաղիկ, գարուն, աշուն, անուն, ազգանուն, Աստղիկ, մարտիկ, փոքրիկ, Սաթենիկ, և այլն:

դ) Բոլոր այն բառերը, վորոնք վերջանում են ութիւն և իւն, ունդ, ուստ, ումն:

Ութիւն և իւն վերջավորությունն ունեցող բառերի սեռականն ունենում է եան ձևը, իսկ բացառականում եա յերկհնչյունը դառնում է է: Որինակ՝

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղ. յեղափոխութիւն	յեղափոխութիւնք
Ս. յեղափոխութեան	յեղափոխութեանց

*) Կարելի չէ անվանել նաև միջմասնկալոր հոլովում:

Տ.	յեղափոխութեան	յեղափոխութեանց
Հ.	(դ)յեղափոխութիւն	(դ)յեղափոխութիւնս
Բ.	ի յեղափոխութենէ:	ի յեղափոխութեանց
Գ.	յեղափոխութեամբ	յեղափոխութեամբք

Ունդ—ծնունդ—ծննդեան, սերունդ—սերնդեան

Ուստ—փախուստ—փախստեան, գալուստ—գալստեան,
թաղուստ—թաղստեան, կորուստ—կորստեան և այլն:

Ումն—խոստումն—խոստման, ծանուցումն—ծանուցման, և—
բևումն—երևման, ծաղումն—ծաղման, յաւելումն—յա-
ւելման և այլն:

կ) Ձմեռն, ամառն, դուռն, ոլորն, բառերի հոլովման ժա-
մանակ բառարմատի ռ բաղաձայնը դառնում է ր. դուռ—դրան,
ձմեռն—ձմրան, ամառն—ամրան:

դ) Մի շարք անեղակիւն բառեր՝ արդիւնք—արդեանց, ի-
րաւունք—իրաւանց, մկանունք—մկանանց, լորձունք—լորձանց,
պտկունք—պտկանց, երիկամունք—երիկամանց և այլն:

§ 62. Պ ա Ր Ղ Ի հ ո լ լ ու մ (ա բ տ ա ք ի ն թ ե ք ու մ)

ԵԶԱԿԻ

Ուղղ.	արուեստ
Ս.	արուեստի
Տ.	արուեստի
Հ.	(դ)արուեստ
Բ.	յարուեստէ
Գ.	արուեստիւ

ՅՈՐԵԱԿԻ

արուեստք
արուեստից
արուեստից
(դ)արուեստս
յարուեստից
արուեստիւք

Կ Ա Ն Ո Ն

ա) Ի հոլովման ժամանակ բառարմատի վրա սեռականում
ավելանում է ի ձայնավորը: Բացառականը կազմվում է ուղղա-
կանից՝ բառավերջում ավելանալով է ձայնավորը, իսկ սկզբից ի
կամ յ նախդիրը:

բ) Գործիականը կազմվում է սեռականից՝ վերջում ավելա-
նալով լ բաղաձայնը: Բացառականի է ձայնավորը և գործիա-
կանի լ բաղաձայնը կոչվում են հ ո լ լ ու մ ե ր տ:

Այսպես հոլովվում են՝

ա) մի շարք գոյականներ՝ ճաճանչ, ճառագայթ, ճառ, ախտ, բան, լեզվաբան, նախարան, բիծ, բոթ, գոյժ, գումար, դուքս, հասոյթ, երևոյթ, սովորոյթ, ձանձրոյթ, ծառայ, արքայ, պաշտօնեայ, ատեան, մատեան, ծերակոյտ, հողակոյտ, մեծագին (մեծագինի), միջակէտ, վերջակէտ, հողմացոյց, ուղեցոյց, (հողմացուցի, ուղեցուցի), զրոյց, խիղճ, իղձ, դաշտ, յարդ, յաւիտեան, հիւղ, հրէշ, ձայն, հօտ, խուղ (հիւղ), յաշտ (զոհ), խէժ, ծիր, դահլիճ, սիրտ. վայրկեան, (վայրկենի), վէճ (վիճի), պատճէն, ողջոյն, քայլ, օժիտ, օձ, և այլն:

բ) Այն բառերը, վորոնք ունեն հետեյալ վերջավորությունը է—բաղէ, բոպէ, քուէ, մարգարէ, ափսէ և այլն:

ոյ—կոփածոյ, հանածոյ, բրածոյ, ձուլածոյ և այլն:

եստ—պահեստ, զգեստ, գովեստ, ուտեստ և այլն:

եայ—մարմարեայ, առօրեայ, բացօթեայ, միջօրեայ, (միջօրէի, առօրէի) և այլն:

գ) Մի շարք անեղական բառեր՝ արժէք, ելք, խօսք, խնջոյք, ցնորք, վանք, դնացք, անցք, ընթացք, հէնք, սրունք, վայելք, հրաշք, ինչք, աղուանք:

դ) Ոս և էս վերջավորությամբ հատուկ անունները. Եգիպտոս, Կիւրոս, Մովսէս, Ներսէս, Յովհաննէս, Հերովդէս և այլն Հունական ոս և էս վերջավորությունները յերբեմն դուրս են ընկնում հոլովման ժամանակ: Որինակ՝ Մատթէոս—Մատթէի, Հերովդէս—Հերովդէի և այլն:

էս վերջավորության է ձայնավորն ըսա կանոնի դառնում ե ի և յերբեմն լինում ե ե: Յովհաննէս=Յովհաննիսի կամ Յովհաննեսի, Մովսէս=Մովսիսի կամ Մովսեսի, Ներսէս=Ներսիսի կամ Ներսեսի:

ե) Հետեալ քանակական թվականներ՝

Երեք, չորք, հինգ, վեց, ութ, ինն, տասն, մետասան, երկուտասան, երեքտասան քսան, երեսուն, քառասուն, յիսուն, վաթսուն, եօթանասուն, ութսուն, իննսուն:

XVI

Քանզի յոյժ սիրելի էր նմա խռովութիւն, արիւնհեղու-թիւն, վասն այնորիկ յանձն իւր տարաբերէր, եթէ յի թափեցից զդառնութիւն թիւնից կամ հար բացատրեցից զբաղմութիւն նե-տիցն: Եւ առ յոյժ յիմարութեան իբրև զգազան մի կատաղի

յարձակեցաւ ի վերայ աշխարհին յունաց. հնար մինչ ի քաղաքն Մծրին, և բազում քաղաքս հոռոմոց ավերեաց ասպատակաւ և զամենայն եկեղեցիս հրձիգ արար, կուտեաց զաւար և զգերի և ահարեկ արար զամենայն զօրս աշխարհին:

Իսկ կայսրն Թէոդոս, ոչ կամեցաւ կաննել ընդ առաջ պատերազմաւ. այլ այր մի Անատոլ անուն, որ էր նորա սպարապետ արեւելից, առաքեաց առ նա բազում զանձիւք: Եւ զարս պարսիկս, որք փախուցեալ էին և էին ի քաղաքի կայսեր, կալաւ և ետ ի ձեռս նորա: Եւ զամենայն, զոր ինչ ասաց ի ժամանակին՝ կատարեաց ըստ կամաց նորա և արգել զնա ի բազում բարկութենէն և դարձոյց անդրէն յիւր քաղաքն Տիգրոն:

Երանելի — յերանելի, յերանի
տալու արժանի, (լուսահոգի)

Խաղաղասէր էր ի Քրիստոս—
խաղաղասեր քրիստոնյա յեր

Ընդ առաջ—դեմը

Փախուցեալ էին—փախել էյին

Կալաւ—բռնեց

Ետ—տվալ

Ըստ կամաց նորա—նրա կամքի
համաձայն

Արգել—արգելել

Արգել զնա ի բազում բարկու-
թենէն—իջեցրեց նրա խիստ
բարկությունը

Դարձոյց անդրէն—հետ դարձ-
րեց

Եիւր քաղաքն Տիգրոն (ի քա-
ղաքն իւր Տիգրոն)—դեպի յուր
Տիգրոն քաղաքը

Նմա—նրան

Յանձն իւր—ինքն իւր մեջ

Տարաբերիլ—տատանվել

Եթէ—թե

Յն—նրը

Թափեցիւր—թափելու յեմ

Ձգանութիւն Բիւնից—թույնի-
րի դառնութիւնը, դառն թույնը

Բացտարեցից—արձակելու յեմ

Ձգաղմութիւն նետիցն—նետերի
բաղմությունը, բաղմաթիվ նետերը

Առ յոյժ յիմարութեան—սաստիկ
հիմարությունից

Եհար—ջարդեց, կոտորեց

Աւերեաց—ավերեց

Ասպատակաւ—ձիավոր խմբով

Հրձիգ արար—կրակ տվալ

Կուտեաց—հավաքեց

Ահարեկ արար—ահաբեկեց, վա-
թեցրեց

§ 63. Առ նա խդիւրը սեռական ի և տրական ի հետ

1. Առ նախդիրը սեռականի հետ ցույց ե տալիս պատճառով: Որինակ՝ առ յոյժ յիմարութեան=սաստիկ հիմարության պատճառով, հիմարությունից, առ քաղցի իւրում=քաղցի պատճառով, քաղցից:

2. Առ նախդիրը տրականի հետ ցույց ե տալիս մի բանի մոտ: Առ ափին գետոյ=գետափի մոտ, առ լեւինն Մասեաց=Մասիս լեռան մոտ և այլն:

§ 64. Ը ս տ ն ա խ դ ի ռ ը տ ր ա կ ա ն ի հ ե տ

Ը ս տ ն ա խ դ ի ռ ը տ ր ա կ ա ն ի հ ե տ նշանակում է համա-
ձայն, նմանե Որինակ՝ ըստ հրամանի=հրամանի համաձայն,
ըստ այսմ պատճենի=այս որինակի համաձայն կամ որինակով:

Կ ա ն ո ն ա վ ո ռ բ ա յ ե ռ ի խ ո ն ա Ր հ ու մ ը

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ը ե ա լ

Սահմանական յեղանակի անցյալ կատարյալ ժամանակն
ունի 2 տեսակ վերջավորություն՝ ներգործական և կրավոր-
ական:

Ներգործական վերջավորություն՝ ի, եր, —(3-րդ դեմքը
չունի) աֆ, էք (իք), իմ:

Կրավորական վերջավորություն՝ այ, աք, աւ, աֆ, այֆ, ամն:

§ 65. Ե խ ո ն ա Ր հ ու մ

Պ ա Ր զ—գործ-ել

Մ ի ջ մ ա ս ն կ ա լ ո Ր—տես-ան-ել

Ե Զ Ա Կ Ի

գործ-եց-ի (գործեցի)

տես-ի (տեսա)

գործ-եց-ե Ր (գործեցիր)

տես-եր (տեսար)

գործ-եաց (գործեց)

տես կամ ետես (տեսավ)

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

գործեց-ա ք (գործեցինք)

տես-աք (տեսանք)

գործեց-էք (իք) (գործեցիք)

տես-էք (իք) (տես-աք)

գործ-եց-ի ն (գործեցին)

տես-ին (տեսան)

Կ Ա Ն Ո Ն

ա) Ե խ ո ն ա Ր հ մ ա ն բ ա յ ե Ր ն անցյալ կատարյալում ունեն
ներգործակերպ վերջավորություն:

բ) Ե խ ո ն ա Ր հ մ ա ն մ ի ջ մ ա ս ն կ ա վ ո Ր բ ա յ ե Ր ի անցյալ կատա-
րյալը կազմելու համար բայարմատի վրա ավելանում է կատա-
րյալի վերջավորությունը (տես-ի և այլն):

գ) Յեթե բայը կատարյալի յեղակի թվի 3-րդ դեմքում
միավանկ է, այն ժամանակ սկզբից առնում է ե կամ է ձայ-
նավորը: Ե ավելանում է, յերբ բառն սկսվում է բաղաձայնով
(տես—ե տես), է ձայնավորն ավելանում է, յերբ բառն սկսվում

և ձ ա յ ն ա վ ո Ր ո վ (առ կամ էառ):

§ 66. Ի խոնարհում

Պ ա Ր Ղ — Բ ն ա կ — Ի լ

Մ Ի ջ մ ա ս ն կ ա վ ո Ր — Թ ու չ — Ի լ

Ե Զ Ա Կ Ի

բնակեցայ (բնակվեցի)	թոնայ	ուսայ (սովորեցի)
բնակեցար (բնակվեցիր)	թոնար	ուսար (սովորեցիր)
բնակեցաւ (բնակվեց)	թոնաւ	ուսաւ (սովորեց)

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

բնակեցաք (բնակվեցինք)	թոնաք	ուսաք (սովորեցինք)
բնակեցայք (բնակվեցիք)	թոնայք	ուսայք (սովորեցիք)
բնակեցան (բնակվեցին)	թոնան	ուսան (սովորեցին)

Կ Ա Ն Ո Ն

ա) Ի խոնարհման բայերն անցյալ կատարյալում ունեն կրավորական վերջավորություն:

բ) Միջմասնկավոր (ուսանիլ, թուչիլ, երկնչիլ և այլն) բայերից անցյալ կատարյալը կազմելու համար ածականը դուրս ե ընկնում և բայարմատի վրա ավելանում ե կատարյալի վերջա վորությունը:

§ 67. Ա. խոնարհում

Պ ա Ր Ղ — Կ ա Ր Ղ — ա լ

Մ Ի ջ մ ա ս ն կ ա վ ո Ր { զարմանալ
մերձենալ

Ե Զ Ա Կ Ի

կարդացի (կանչեցի)	զարմացայ	մերձեցայ (մոտեցա)
կարդացեր (կանչեցիր)	զարմացար	մերձեցար (մոտեցար)
կարդաց (կանչեց)	զարմացաւ	մերձեցաւ (մոտեցավ)

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

կարդացաք (կանչեցինք)	զարմացաք	մերձեցաք (մոտեցանք)
կարդացայք (կանչեցիք)	զարմացայք	մերձեցայք (մոտեցաք)
կարդացին (կանչեցին)	զարմացան	մերձեցան (մոտեցան)

Կ Ա Ն Ո Ն

Ա. խոնարհման պարզ բայերն անցյալ կատարյալում ու-

նեն ն երգործական վերջավորություն, իսկ միջմասնկավոր բայերը—կրավորական:

§ 68. ՈՒ խոնարհում

Պարզ—թողուլ

Միջմասնկավոր—զարթնուլ

Ե Ձ Ա Կ Ի

թողի	(թողեցի)	զարթեայ	զգեցայ
թողեր	(թողեցիր)	զարթեար	զգեցար
թող կամ եթող (թողեց)		զարթեաւ	զգեցաւ

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

թողաք	(թողեցինք)	զարթեաք	զգեցաք
թողէք (իք)	(թողեցիք)	զարթեայք	զգեցայք
թողին	(թողեցին)	զարթեան	զգեցան

Կ Ա Ն Ո Ն

ա) Ու խոնարհման պարզ բայերն անցյալ կատարյալում ունեն ներգործական վերջավորություն:

բ) Այս խոնարհման միջմասնկավոր բայերն ունեն կրավորական վերջավորություն:

գ) Ու խոնարհման բայերի անցյալ կատարյալի յեղակի թիվ 3-րդ դեմքի վրա սկզբից ավելանում ե է կամ է ձայնավորը, յեթե բառը միավանկ ե(թող կամ եթող, առ կամ էառ=առավ):

XVII ՀԱՅԿ ՅԵՎ ԲԵՆԼ

Ա.

Չուեաց, խաղաց, գնաց Հայկն ի Բաբելոնէ կնան և որդւոյքն և ամենայն աղիւիւն հանդերձ: Եւ չոգաւ բնակեցաւ յերկիրն Արարադայ, ի տանն, վոր ի լեռնոտինն, զոր զառաջինն շինեալ էր Զրուանայ հօրն, եղբարքն հանդերձ: Եւ ապա ետ գնա Հայկն կալուած ժառանգութեանն Կադմեայ թողին իւրում, որդւոյն Արամանեկայ: Եւ ինքն չուեաց գնաց անտի ևս ի հիւսիսակողմն և չոգաւ, բնակեցաւ ի բարձրաւանդ դաշտավայրի միոջ և կոչեցաւ անուն դաշտին այնորիկ Հարք, յանուն հարցն: Իսկ երկիրն ըստ նմին պատշաճի կոչեցաւ անուն Հայք: Եւ արդ

այս Հայկ հզօր զօրութեամբ և բարի անձամբ և կորովի աղի-
ղամբ և մարտիկ յոյժ:

Բ.

Յայնմ ժամանակի թագաւորեաց ի Բաբելոն որտորդ հսկայ
Բէշն Տխտանեան, որոյ հզօր զօրութեամբ և սաստիկ յոյժ գեղ
պարանոցի իւրոյ: Եւ էր իշխան ամենայն ազգաց, որ սփռեցան
ի վերայ երեսաց ամենայն երկրի: Սա հպարտութեամբ ամբար-
տաւանութեան իւրոյ կանգնեաց զպատկերն իւր և ետ երկիր-
պազանել իրբն աստուծոյ և զոհս մատուցանել:

Եւ վաղվաղակի կատարէին ամենայն ազգքն զհրամանս
նորա:

Բայց մի ոմն Հայկ անուն, նահապետ ազգացն, ոչ հնա-
ղանդեցաւ ի ծառայութիւն նորա և ոչ մեծարէր զնա աստուա-
ծօրէն շքով:

Եւ էր անուն նորա Հայկ, ընդ որում ծնաւ արքային Բի-
լայ յիսութիւն մեծ: Եւ զօրաժողով լինի Բէլ արքայ ի Բաբելոն
և զիմէ զնայ ի վերայ Հայկայ, սպանանել զնա:

Գ.

Դայ, հասանէ յերկիրն Արարադայ, ի տունն, որ էր նոցա
հայրենի, որ շինեալն էր ի լեռնոտին. և Կաղմոս փախստական
զնաց ի Հայք, առ հայր իւր, աչդ առնել նմա և ասէ. Դիմեալ
դայ Բէլ արքայ ի վերայ քո, և եկն եհաս մինչև ի տուն անդր,
և ես կնաւ իմով և որդւովք ահաւասիկ կամ փախստական:

Առնու Հայկն զԱրամեանակ և զԿաղմոս զորդի իւր և զորդիս
նոցա և զորդիս եւթանեցունց դստերաց իւրոց, արս հսկայս և
նվաղունս թուով: Եւ ի զիմի հարկանի Բէլայ արքայի և ոչ կա-
րաց զդէմ ունել բազմութեան արանց հսկայից սպառազինաց: Եւ
կամեցաւ ըմբռնել զնա Բէլ ի բուռն իւր: Խոյս ետ Հայկն յերե-
սաց նորա և զնայր նա փախստական. և Բէլ զհետ նորա եր-
թայր պնդադոյնս հանդերձ զինակրաւն իւրով:

Զտեղի կալաւ Հայկն և ասէ ցնա. Զի՞ պնդեալ դաս զհետ
իմ Դարձիւր անդրէն ի տեղի քո, զի մի մեռանիցիս այսօր ի
ձեռաց իմոց, քանզի ոչ վրիպի նետ իմ իւրք:

Պատասխանի ետ Բէլ և ասէ. Վասն այնորիկ, զի մի անկ-
ցիս ի ձեռս մանկաւոյ իմոյ և մեռանիցիս, այլ եկ ի ձեռս իմ և

կեաց ի տան իմում խաղաղութեամբ:

Պատասխանի ետ նմա Հայկն և ասէ. Շուքն ես դու և յերամակէ շանց, դու և Ժողովուրդ քո: Եւ վասն այնորիկ թափեցիցիսկ այսօր ի քեզ զկապարճս իմ:

Եւ արքայն Տիտանեան սպառազինեալ և վստահացեալ ի կուռ սպառազինութիւն անձին իւրոյ:

Եւ Հայկն Արեթայն մերձենայր և ունէր ի ձեռին իւրում զաղեղն, որպէս հեծան հզօր մայրափայտեայ: Եւ Հայկին զտեղի կարեալ պատրաստի ընդէմ նորա աղեղամբ: Եւ կանգնէ զկապարճսն ի գետնոյ ընդ ինքեան յաղեղն սկայօրէն կամարին և ընդ գիրկս մտեալ զօրութեամբ հարկանէ նետիւ զտախտակս երկաթիս և ընդ պղնձի վահան ի թափ անցուցանէ ընդ մսեղէն արձանն, յերկիր խարսխեալ վտարեալ զնետն. և վաղվաղակի յերկիր կործանեալ աստուածակարծեալ հսկայն և զօրք նորա փախըստական լինէին: Եւ նոքա զհետ մտեալ թափեցին ի նոցանէ երամակս ձիոց և ջորեաց և ուղտուց:

Չուեաց—քոչեց

Պաղալ—տեղից շարժվել, գնալ

Աղլ—կահ—կարասիք, ունեցած

չունեցած (քոչ ու բարխանա)

Հանդերձ—հագուստ, նշանակում

ե նաև հետ, միասին

Աղխին հանդերձ—ունեցած չու-

նեցածի հետ միասին

Չողաւ—գնաց

Եղբարբքն հանդերձ—եղբայրնե-

րի հետ միասին

Ետ—տվալ

Զնա—նրան

Շինեալ էր Զրուանայ հօրն—շի-

նել էր Զրվան հայրը

Անտի—այնտեղից

Անուն դաշտին այնորիկ—այն

դաշտի անունը

Յանուն հարցն—հայրերի անու-

նով

Արդ—այժմ

Կոթովի—զարավոր

Յայնմ ժամանակի—այն ժամա-

նակ, այն որերում

Դեղ—գեղեցկութիւն

Եւթանեցունց դատեաց—յթ

աղջիկների

Արս հսկայս—հսկա մարդիկ

Նուագունս թուով—սակավաթիւ

ի դիմի հարկանել—զարնվել

հանդիպել

Արանց հսկայից սպառազինաց—

զինված հսկա մարդկանց

(հսկաներին)

Ըմբռնել—բռնել, ձեռք ձգել

Բուռն—բուռ

Հանդերձ զինակրաւն իւրով—

յուր զինակրի հետ միասին

Զտեղի կալաւ—կանգնեց, կանգ

առավ

Դարձիւ անդրէն—հետ դարձիւ

Զի մի մեռանիցիս—վորպեսզի

չմեռնես

Իւրք—մի բանով

Վասն այնորիկ—նրա համար

Մանկտի—մանուկներ

Մանկուտայ—մանուկներ

(զինվոր)

Զի մի անկանիցիս ի ձեռս ման-

կըտայ իմոյ—վորպեսզի չընկ-

Ամբարաւանութիւն— գոռոզու-

թյուն, հոգարաւթյուն
Նրկիրպագանել— յերկրպագել

Մի մին Հայկ տնուն— Հայկ ա-
նունով մեկը

Մեծարել— պատիւ տալ, մեծաց-
նել, հարգել

Ընդ որում— վերի վրա

Որութիւն— թշնամություն, քեն

Անդր— դեպի այնտեղ, նշանա-
կում ե նաեւ այն

նես իմ զինվորների ձեռքը

Մեռանիցիս— մեռնես

Կեանց— ապրելը

Նրամակ— կենդանիների խումբը

Թափել— խլել, հանել

Հեծան— դերան

Արձան— տնկած քար

Մահդեն արձան— մահ արձան

Ի թափ անցուցանէ ընդ մահդէն

արձանն— ծաղկում անցնում ե
մահ արձանի միջով

ԴԱՍ Ը.

XVIII ԲՈՒ ՆԻ ԱՐԾԻԻ

Բու հրեշտակ առաքեաց առ արծիւ, և խնդրեաց զդուստր
նորա հարսն, ասելով. Դու տունջեան քաջամարտիկ ես և ես
գիշերոյ, պատշաճիմք ի խնամութիւն: Եւ յետ բազում թախան-
ձանաց հանձն առ տալ: Եւ ի լինել հարսանեացն ի տուէ լոյս
ոչ կարէր տեսանել փեսայն, և ծաղր առնէին բազմեալքն. և իր-
բև եղև գիշեր և ոչ հարսն ետես լոյս. յաճախեաց և անդ այ-
պանումն. և վասն այնորիկ փութով լուծաւ հարսանիքն:

Հրեշտակ— դեսպան

Առաքել— ուղարկել

Խնդրել— ուզել (նշանակում ե
նաեւ վարձել)

Քաջամարտիկ— քաջ կռիւղ

Պատշաճիլ— հարմարվել

Թախանձանք— աղաչանք, խնդիր

Ծաղր առնել— ծաղրել

Բազմիլ— փառքով ու պատվով
նստել

Բազմեալք— նստածներ

Յաճախել— ավելանալ, շատանալ

Այապանումն— խայտառակություն

Լուծանիլ— քանդվել

Ընդգծել կրավորական բայերը և ցույց տալ հոգվածի բո-
լոր բայերի ժամանակները:

. Հ ա տ կ ա ց ու ց ի չ և հ ա տ կ ա ց ե ա լ

§ 69. Հ ա տ կ ա ց ու ց ի չ կոչվում են այն բառերը, վորոնք
ցույց են տալիս յենթակայի կամ նախադասության ուրիշ ան-
դամի պատկանելությունը, վերաբերումը կամ սերումը (ծա-
ղումը): Որպի Արամայ, բնակիչք քաղաքի:

Հատկացուցչին պատկանող բառը կոչվում ե հ ա տ կ ա ց յ ա լ

(հատկացված): Որդի Արամայ, բնակիչք քաղաքի:

Այս որինակներն մեջ Արամայ, քաղաքի բառերը հատկացուցիչ են, իսկ որդի, բնակիչք՝ հատկացյալ:

Հատկացուցիչը միշտ դրվում է սեռական հոլովով:

Հատկացուցիչները կարող են դրվել հատկացյալից նախադաս կամ հետադաս: Գրաբարում ավելի գործածական է հետադաս ձևը:

Նախադաս.—Թռչնոց բոյնք (թռչունների բները), աղուխսուց որջք (աղվեսների վորջերը):

Հետադաս.—Բոյնք թռչնոց, որջք աղուխսուց, որդի Արամայ:

XIX

Ըստ այսմ պատճէնի հրովարտակ եհաս յաշխարհն Հայոց, ի Վրաց և յԱղվանից և ի Լիւնաց, ի Ծաւղէից և ի Կորդուաց, յԱղձնեաց և բազում այլ տեղեաց հեռաւորաց, որոց ոչ էին օրէնք երթալ զայն ճանապարհաւ յառաջ ժամանակաւ: Գունդ կազմէր ի Հայոց մեծաց, զազատ և զազատորդի և յարքունի տանէ զոստանիկ մարդիկ. ըստ նմին օրինակի ի Վրաց և յԱղուանից և յաշխարհէն Լիւնաց և որ այլևա ի կողմանց կողմանց հարաւոյ մերձ ի սահմանս Տաճկաստանի և ի Հոռոմոց աշխարհն և ի Կորդուաց և ի Գդացն և ի Ծաւղէիցն և յԱրդնարդիւն...

Ոչ էին օրէնք—սովորութիւն
չեր

Որոց ոչ էին օրէնք—վարոնք սո-
վորութիւն չունեյին

Յառաջ ժամանակաւ — առաջվա
ժամանակները

Ազատ—ազնվական

Ոստան—մայրաքաղաք

Ոստանիկ մարդիկ — ազնվական
մարդիկ

Ի կողմանց կողմանց—զանազան
կողմերից

Մերձ ի սահմանս Տաճկաստանի
—Արաբիայի սահմաններէն մոտ

Ի Վրաց և յԱղուանից և յաշխար-
հէն Լիւնաց—Վրաց աշխարհից,

Աղվանից աշխարհից և Լիւնաց
աշխարհից

Կ Ա Ն Ո Ն

ա) Յեթե հատկացուցիչը կամ հատկացյալը նախդիր ունեն, ապա նախդիրը դրվում է նախադասի վրա (լինի այն հատկացուցիչ, թե հատկացյալ): Որինակ՝ յաշխարհն Հայոց, զաշխարհն Լիւնաց և այլն:

բ) Յեթե նախադասութեան մեջ հատկացյալը չի կրկնվում,

ապա զեղչված հատկացյալի նախդիրն առնում և հատկացուցիչը՝
Որինակ՝ հրովարտակ հհաս յ աշխարհն Հայոց, ի վրաց և յԱդ-
վանից և ի Լիւնաց և ի Ծաւգէից և այլն:

Պետք և լիներ՝ հրովարտակ հհաս յաշխարհն Հայոց, յաշ-
խարհն վրաց, յաշխարհն Աղուանից, և յաշխարհն Լիւնաց և այլն:

Սակայն վորովհետեւ վոճի գեղեցկության համար յաշխարհն
բառը չի կրկնվել, ուստի այդ բառի յ նախդիրը դրվել և հատ-
կացուցչի վրա, հիշեցնելու, վոր պակասում և աշխարհ բառը
(հատկացյալը):

XX

Փեռսայն ասէ ցհարսն.—Յիս ծաղիկ դաշտաց և
շուշան հովտաց, իբրև շուշան ի մէջ-փշոց, այնպէս է քոյր իմ
ի մէջ դստերաց:

Հարսն ցփեռսայն ասէ. Իբր խնձոր ի փայտս անտա-
ռի, այնպէս է եղբորորդին իմ ի մէջ ուստերաց. ընդ հովանեաւ
նորա փափագէի և նստայ և պտուղ նորա քաղցր է ի կոկոր-
դի իմ:

Հարսն ցօրիորդսն ասէ.—Մուծէք զիս ի տուն գին-
ւոյ, կարգեցէք ի վերայ իմ զսէր, հաստատեցէք զիս ի ւղովք,
հաւաքեցէք յիս խնձորս, վասնզի խանդակաթ եմ սիրով: Ձայն
եղբորորդւոյ իմոյ, ահաւասիկ սա եկն վազելով ի վերայ լե-
ւանց, իսայտալով ի վերայ բլրոց. նման է եղբորորդին իմ
այծեմանց կամ որթուց եղանց ի վերայ լեւանց: Ահաւասիկ սա
եկաց յետուստ որմոյն մերոյ յառեալ ընդ պատուհանսն, հա-
յեցեալ ընդ վանդակապատն. պատասխանի տայ եղբորորդին իմ
ինձ և ասէ. արի, եկ, մերձաւոր իմ, գեղեցիկ իմ, աղաւնի իմ,
ցոյց գդէմս քո և լսելի արա ինձ զբարբառ քո, վասն զի ձայն
քո քաղցր է և դէմք քո գեղեցիկ:

Յիս—իմ մեջ

Ի վերայ լեւանց—լեռների վրա

Նդն, եղան, եղանց—յեղնիկների

Որթ—հորթ

Ընդ հովանեաւ—հովանու տակ

Մուծէք—մտցրեք

Յիս—իմ մեջ

Պանդակաթ — սիրտը վառված,
կարոտանքով

Այծեմանց—այծյամների

Յետուստ—յետևից

Որմոյ—պատի

Յառեալ—հառած

Արի—վեր կաց

Ցոյց—ցույց տալը

Ահաւասիկ—ահա

Յետուստ—յետևից

Որմոյն(սկիզբը՝ որմ)—պատի

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղ. գործ (գործ)
Ս. գործոյ (գործի)
Տ. գործոյ (գործի)
Հ. (ղ)գործ (գործ)
Բ. ի գործոյ (գործից)
Գ. գործով (գործով)

գործք (գործեր)
գործոց (գործերի)
գործոց (գործերի)
(ղ)գործս (գործեր)
ի գործոց (գործերից)
գործովք (գործերով)

Ուղ. սէր փուշ
Ս. սիւրոյ փշոյ
Տ. սիւրոյ փշոյ
Հ. (ղ)սէր զփուշ
Բ. ի սիւրոյ ի փշոյ
Գ. սիւրով* փշով

փուշք
փշոց
փշոց
(ղ)փուշս
ի փշոց
փշովք

Կ Ա Ն Ո Ն

1) Ո հոլովման սեռականը կազմվում է ուղղականի վրա ավելանալով ու ձայնավորը, վորից հետո գրվում է յ, բայց չի հնչվում:

2) Ո հոլովման բացառականը չունի հատուկ վերջավորութիւն, բացառականը նույն տրականն է, միայն սկզբից ունի ի (յ) նախդիրը:

3) Գործիականը կազմվում է ու հոլովիչի վրա ավելանալով վ բաղաձայնը:

4) Ո հոլովիչով հոլովվում են՝

ա) մի շարք բառեր՝ աթոռ, ամիս, անիւ (անուոյ)՝ անկողին, արմատ, փող, արծաթ, գլուխ, բերան, լոյս (լուսոյ), յոյս (յուսոյ), բոյս (բուսոյ), ջուր, թիւ (թուոյ), էրէ, դրամ, գետ, մարմին, մարդ, մորթ, կշիռ, կացին, ծուխ, խոտ, ծեր, հող, հողմ, հոտ, ձէթ (ձիթոյ), ձորձ, մամուռ, մսուր, ցաւ, օդ, ցօղ, որջ, որս, շունչ, աջ, ձախ, գուր, շուք, փետուր, ցորեան (ցորենոյ), վճիռ, տունկ, տերև, որմ, որջ, ոստ, որբ, փրփուր և այլն:

* Սէր բառի հոգնակին գործածական չէ:

բ) Այն բառերը, վորոնք ունեն հետեյալ վերջավորութիւնը՝
հաւ—գրեալ (գրելոյ), շարժեալ (շարժելոյ), տեսեալ, հաս-
եալ և այլն:

Այիւն.— ծովային (ծովայնոյ), մարդկային (մարդկայնոյ)
գիշերային (գիշերայնոյ), խաւարային և այլն:

Ին.— վերին (վերնոյ), ներքին (ներքնոյ), արտաքին,
յետին, ստորին, առաջին, երկրային, երկնային:

Ուն.— անասուն (անասնոյ), զեռուն, զգայուն, գիտուն,
հաստատուն, մնայուն, դնայուն, դուարթուն և այլն:

Ուսած.— յօղուած (յօղուածոյ), զիպուած, ընթերցուած,
յաւելուած, ստացուած, դարձուած, աստուած և այլն:

Յի.— գիւղացի, քաղաքացի, դրացի, հիւլնացի, բարեկացի,
վրացի, Խորէնացի, Գանձակեցի, փիւնիկեցի, Լաստիվերացի
և այլն:

ԾԱՆՈԹ.— ա) ցի (ացի, եցի) վերջավորութիւնն ունե-
ցող բառերի հոլովման ժամանակ բառարմատի ի ձայնա-
վորը դառնում եւ լ: Որինակ՝ գյուղացի, գյուղացւոյ, դրա-
ցի, դրացւոյ:

բ) Ի վերջավորութիւն ունեցող (ն հոլովման բառերի)
հոլովման ժամանակ նույնպէս ի ձայնավորը դառնում եւ լ:
Որինակ՝ որդի = որդւոյ, որդւով, որդւոց, որդւովք և այլն:

Այսպէս են հոլովվում՝ ասորի, հոգի, ոգի, որդի և այլն:

գ) Բոլոր անորոշ գերբայները՝ խաղալ (խաղալոյ), զար-
մանալ (զարմանալոյ), գրավել (գրավելոյ), տեսանել, (տեսանե-
լոյ), բնակիլ (բնակելոյ), խօսիլ (խօսելոյ), հեղուլ (հեղլոյ), թողուլ
(թողլոյ) և այլն:

դ) Բոլոր անցյալ գերբայները—հայեցեալ (հայեցե-
լոյ), զարմացեալ (զարմացելոյ), կորուսեալ (կորուսելոյ) և այլն
(տես վերը՝ բ):

յե) Մի շարք հատուկ անուններ՝ Կարին (Կարնոյ),
Շապուհ (Շապհոյ), Վռամշապուհ, Հեթում, Թաթուլ, (Թաթլոյ),
Անի (Անւոյ), Սանդուխտ (Սանդխտոյ) և այլն:

զ) Մի շարք ածականներ՝ ցուրտ (ցրտոյ), արթուն
(արթնոյ), այլ (այլոյ, այլում յայլմէ), արդար, դեղին, (դեղնոյ)
սուրբ (սրբոյ) սեաւ (սեռոյ, ի սեռոյ), հանուր (հանրոյ), ողջ (ող-
ջոյ), նոր, հին (հնոյ) և այլն:

ե) Մի շարք անեղական բառեր՝ հայք (հայոց), Հո-

ռոմք (Հռոմոսոց), Տայք (Տայոց), տիք (տիոց—տարիքի), կուրծք (կրծոց), պահք (պահոց), կալուածք (կալուածոց), կուռք (կոոց), արարք (արարոց), կոչունք (կոչնոց), դժոխք (դժոխոց),
բ) Մի շարք անհոգնական բառեր (վորոնք հոգնակի չունեն)՝ լոյս, յոյս, սէր, պատիւ (պատւոյ), հարաւ, հիւսիս, հուր, բոց, ձէթ, (ծիթոյ) և այլն:

թ) Թվականներ ից՝ մի, սեռ. միոյ, միոյ, տր. միում, բաց. ի միոյն, հարիւր, երկերիւր, երեք հարիւր, չորս հարիւր, (չորեք հարիւր), հինգ հարիւր, վեց հարիւր, եօթ հարիւր, ութ հարիւր, ինն հարիւր:

ժ) Դերանուններից՝ իմ, քո, մեր, ձեր, իւրաքանչիւր, այլ միւս, որ:

XXI

Հաճոյ թուեցաւ խորհուրդն թագաւորին և մեծամեծացն, որ էին ի նմին բանի. հրովարտակս գրէր, պնդադեսպանս արձակէր յամենայն տեղիս տէրութեան իւրոյ: Եւ այս է պատճէն հրովարտակին.

«Առ ամենայն ազգս տէրութեան իմոյ արեաց և անարեաց, բաղմասցի ի ձեզ ողջոյն մարդասիրութեան մերոյ. դուք ողջ լիւրուք և մեք մեղէն ողջ եմք զիցն օգնականութեամբ:

«Առանց զձեզ ինչ աշխատ առնելոյ խաղացաք, գնացաք յերկիրն յունաց և առանց գործոյ պատերազմի սիրով մարդասիրութեամբ նուաճեցաք զամենայն երկիրն մեզ ի ծառայութիւն: Դուք զբարի զմտաւ ածէք և անսպառ լիւրուք յուրախութեան. բայց բան զայս կատարեցէք վաղվաղակի, զոր ասեմքս.

«Մեք ի մօտ եղաք անվրէպ խորհրդովք խաղալ զնալ յաշխարհն արեւելից, աստուածոցն օգնականութեամբ դարձուցանել ի մեզ զտէրութիւնն Գուշանաց. դուք իբրև զհրովարտակս զայս տեսանէք, անխափան վաղվաղակի այրեձի գումարեցէք առաջիքան զիս, յանդիման լիւրուք ինձ յԱպար աշխարհին»:

Որ էին ի նմին բանի—նույն
կարծիքին եյին

Բան—խօսք

Պնդադեսպան—սուրհանդակ

Արձակել—ուղարկել, ճանապարհ
դնել

Պատճէն—որինակ

Արի—պարսիկ

Աշխատ առնել — նեղութիւն
տալ

Օգնականութիւն—սօցնութիւն

Առանց ինչ աշխատ առնելոյ—
առանց վորեւ նեղութիւն
տալու

Զմտաւ ածել—մտածել

Անսպառ—անվերջ

Ոչ արեւ—ոչ պարսիկ
Բաղամասցի ի ձեզ—թող շատանա
ձեզ
Ողջոյն մարդադիրութեան—մար-
դասեր ժողջույնը
Ողջ լերուք—վաղ յեղեք
Մեք մեղէն—մենք ինքներս
Դիցն—աստվածների
Դիք—աստվածներ

Ջոր ասեմքս—վոր մենք առում ենք
Ի մախ եղաք—մտքում դրինք
Ի մախ դնել—մտքում դնել
Անխափան—անարգել
Դումարեցէք—ժողովեցէք
Առաջի քան զիս—ինձնից առաջ
Յանդիման լինել—ներկայանալ
Յանդիման լերուք—ներկայացէք

§ 71. Ածականը գոյականաբար

Դրաբարում հաճախ ածականը գրվում է գոյականաբար և հասկացվում է ածական: Որինակ՝ դառնութիւն թիւնիցն. (դառն թույններ), բաղամութիւն նետիցն (բաղամաթիւ նետեր), ծածկութիւն խորհրդոցն (ծածուկ խորհուրդներ) և այլն:

XXII

Եւ զօրացեալ լինէր աղջիկն. և բացեալ զգրուես սենեկին բռնաբար ի դուրս ելանէր. հերձեալ զամբոխ մարդկան և ընթացեալ ընդ քաղաքամէջսն ելանէր ընդ արեւելս կոյս: Եւ մատուցեալ կապեցին զնա ձեռս յետս և խնդրէին հատանել զլեզուն. իսկ նա կամօք իւրովք բացեալ զերբան իւրովի հանեալ մատուցանէր զլեզուն. և անդէն զհանդերձիկն պատառոտուն, որ էր զնովաւ, ի բաց զերծուին ի նմանէ. և հարեալ չորս ցիցս ի գետնի, պրկեցին զնա. և մատուցին կանթեղս, այրեցին և խորովեցին զմարմինս նորա հրով կանթեղացն. և մինչդեռ ևս կայր կենդանի, փորեցին զաչս նորա. ապա անդամ անդամ յօշեցին զնա և ասէին, թէ ամենեքեան, որ իշխեսցեն անգոսնել և անարգել զհրաման թագաւորաց, ըստ նմին օրինակի կորեցեն:

Բռնաբար—բռնի
Հերձանել—ճեղքել
Հերձեալ—ճեղքելով
Ընդ արեւելս կոյս—դէպի արեւ-
լյան կողմը

Կոյս—կողմ
Մատուցեալ—մոտենալով
Հատանել—կտրել
Կամօք—կամքով
Որ էր զնովաւ—վորը նրա վրա
յեր
Ջերծնուլ—վրայից հանել

Հարկանել ի գետնի—գետնի մեջ
խփել
Հարեալ (բառի սկիզբն է հարկա-
նել)—խփելով

Պրկել—պինդ կապել
Մատուցանել, մատուցի—մոտե-
ցնել

Կանթեղ—ջահ, ճրագ
Մինչդեռ ևս—քանի դեռ
Անդամ անդամ—կտոր կտոր
Յօշել—կտոր կտոր անել
Իշխեսցեն—համարձակվեն, իշխել

Անդէն—տեղն ու տեղը, նշանա-
կում ե նաև աշխտեղ, իսկուշն,
հենց այնտեղ
Հարկանել—խփել
Կոյրիցեն—կոյրիցայի կնայնիւն

բառի իմաստն ե տիրել նշանա-
կում ե նաև համարձակվել
Ամենքեան—ամենքը, ամեն վաթ
Անդունել—արհամարհել
Ըստ նմին օրինակի—նույն ձևով

§ 72. Ձ ն ա խ դ ի ը ը

ա) Ձ նախդիրը նախադասութեան մեջ գործածվելով գործիական հոլովի հետ նշանակում ե շուրջ, վրա, մոտ երբ՝ Որինակ՝ բնակէին շուրջ զքաղաքաւն, (բնակվում եյին քաղաքի շուրջը), ոմն անկաւ առ ճանապարհաւ (մեկն ընկաւ ճանապարհի մոտերը):

բ) Ձ նախդիրը դրվում ե քան նախդրից հետո հայցական հոլովով բառի վրա: Որինակ՝ մեծ քան զնա (նրանից մեծ), բարձր քան զլեւերինս (լեռներից բարձր) ե այլն:

գ) Ձ նախդիրը դրվում ե իբրև բառից հետո հայցական հոլովով բառի վրա, յերբ իբրև բառը պործ ե ածվում վորպես, ինչպես իմաստով: Որինակ՝ իբրև զմատանի ի վերայ բազկի (ինչպես մատանի բազկի վրա), իբրև զթև բոցոյ ե հրոյ (ինչպես բոցի ու կրակի թև):

ԴԼՍ Թ.

XXIII ԵՐԿԻՐ Ի ՓՈԲՈՒՆՑ

Ջրոյն մըջեան արջ փորէր ե լեզուաւ ժողովէր ե ուտէր. ե հնարի մըջիւն սատակել զնա. երթեալ առ պիծակ ե գոռիս ե մօեիս ե շանաճանճ ե բրետ ե առ նմանս սոցին ե աղաչէ օգնել իբր ազգայինք. ցաւակցեն, հարկանեն զաչս ե զլսելիս արջուն. ե հարկանէ զլուս զքարի ե նեխի. ե ուղուսնք ես ծնանին. ե ի սաստկութենէ ցաւոց զբերան բացեալ գոչէր. ե նոցա մըտեալ յորովայն խոցոտեն զաղիսն. ե նեղեալ դիմէ ի հոսանս ջրոյ. ե անչափ ի ներքս մտեալ հեղձանի:

Երկիր—վախցիր
Ի փոքունց—փոքրերից
Պիծակ—տղեզ
Գոռիս—խշամեղու
Մօեիս—մոծակ
Բրէտ—խշամեղու
հնարի—հնար գրաւ

Ազգային—ցեղակից
Ցաւակցել—ցաւել, ոգնել
Արջու(ն)—արջի (սեռ. հոլ.)
Հարկանել զլուս զքարի—զլուսը քարին խփել
Նեխիլ—հոտել, փակել

Ան նմանս ոտքին—սրանց նման-
 ների մոտ
 Որդունք—վորդներ
 Որդունք եւ ծնանին—վորդներ եւ
 են ծնվում
 Որովայն—փոր
 Նոցա մտեալ—նրանք մտնում են

Ճոցոտել—վերափոխել
 Աղիք, զաղիս(ն)—աղիքները
 Հոսանք, հոտանս—ջրի վաղելը,
 վազող ջուր
 Հեղձանիւլ—խեղդվել

§ 73. Զ նախդիրը տրականի հետ հարկանել կամ զարկանել բայի մոտ ցույց ե տալիս այն առարկան, վորի վրա կամ վորին զարկվում ե: Որինա՛կ՝ հարկանել զքարի=քարին խփել, հարկանել զգետնի=գետնին խփել, հարկանել զամօթի=ամոթահար լինել:

§ 74. Պարզ ՈՒ հոլովում

ԵԶԱԿԻ

Ուղ. գանձ
 Ս. գանձու
 Տ. գանձու
 Հ. (զ)գանձ
 Բ. ի գանձէ կամ ի գանձուէ
 Գ. գանձու (գանձով)

ՅՈՒՆԱԿԻ

գանձք
 գանձուց (գանձերի)
 գանձուց
 (զ)գանձս
 ի գանձուց (գանձերից)
 գանձուք (գանձերով)

Կ Ա Ն Ո Ն

1) ՈՒ հոլովման մեջ սեռականը կազմում ենք ուղղականի վրա ավելացնելով ու ձայնավորը: Յեղակի բացառականը կազմվում ե ուղղականից (կամ յերբեմն տրականից), վերջում ավելացնելով է ձայնավորը:

2) ՈՒ հոլովմամբ հոլովվում են՝

ա) Մի շարք բառեր՝ առաւօտ, զարդ, խրատ, դաս, արև, համբավ, ծով, դատ, զգեստ, ժամ, զօր, զէն, այգ (վաղ առավոտ), ճակատ, սպաս, սակաւ, վաշտ, վարձ, վրէժ, ֆլաս, քէն, քաղց, նաւ, շաբաթ, շէն, պահ և այլն:

բ) Մի շարք բառեր, վորոնք ցույց են տալիս անասուն. որինա՛կ՝ առիւծ, ուղտ, ինձ, ուլ, աղուէս, ցիւռ, կով, արջ, գրաստ, որթ, ցուլ և այլն:

գ) Ասր, ծաղր, փոքր, մեղր, բարձր, Թանձր, ծանր, կարծր, քաղցր:

Ասր — ասու, յասուէ, ասու:
 Ծաղր — ծաղու, ի ծաղուէ, ծաղու:
 Մեղր — մեղու ի մեղուէ, մեղու:
 Փոքր — փոքու, ի փոքուէ, փոքու (փոքումբ), փոքունք,
 փոքունց, փոքումբք կամ փոքուք:
 Բարձր — Բարձու, ի բարձուէ, բարձու, բարձունք, բարձանց
 բարձամբք:
 Թանձր — Թանձու, ի Թանձուէ, Թանձու, Թանձունք, Թան-
 ձունց, Թանձրուք կամ Թանձուք:
 Մանր — մանու, ի մանուէ, մանու, մանունք, մանունց,
 մանումբք:
 Ծանր — ծանու, ի ծանուէ, ծանու, ծանունք, ծանունց,
 ծանուք:
 Կարծր — կարծու, ի կարծուէ, կարծու, կարծունք, կարծուց,
 կարծումբք:
 Քաղցր — քաղցու, ի քաղցուէ, քաղցու, քաղցունք կամ քաղց-
 րունք, քաղցունց, քաղցուք:

դ) Հետևյալ անեղակա՛ն բառերը՝ վարք, բարք, բովք,
 (հնոց) պարտք:

դ) Մի շարք հատուկ անուններ՝ Սոկրատ, Յուլիանոս, Յոր-
 դանան, Յովհաննէս, (Յովհաննու), Ղուկաս, Մարիամ, Աբրա-
 համ, Յոգնան:

ե) Քեան, քին վերջավորութիւնն ունեցող բառերը
 ամենեքեան, (ամենեցունց, ամենեքումբք), բոլորեքեան (բո-
 լորեցունց), երկոքեան (երկոքին), երկոցուն(ց):

զ) Հետևյալ թվականները՝ երկու, երկուց, յերկուց,
 երկուք, բիւր բիւրու, ի բիւրէ, բիւրու, հոգն. բիւրք, բիւ-
 րուց, ի բիւրուց, բիւրուք, նաև բիւրոյ, բիւրով, բիւրոց, բիւրովք:

ԿԱՆՈՆԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

§ 75. Ապառնի ժամանակ

Գրաբարում յերկու տեսակ ապառնի կա՝ սահմանական
 և ստորադասական*:

* Քերականներից վրձանք սահմանական ապառնին անվանում են յերկ-
 րորդ կամ պարզ ապառնի, իսկ ստորադասականի ապառնին՝ առաջին: Մենք
 դյուրութեամբ համար պահպանում ենք աշխարհաբարի տերմինոլոգիան գոր-
 ծածելով յեղանակների անունը (սահմանական ապ., ստորադասական ապ.):

Ս ա հ յ ա ն ա կ ա ն յ եղ ա ն ա կ ի ապառնի ժամանակը համապատասխանում է աշխարհաբարի սահմանականի ապառնի ժամանակին*, իսկ ս տ ո Ր ա գ ա ս ա կ ա ն ը՝ աշխարհաբարի յենթագրականին կամ հարկադրականին:

§ 76. Ե խոնարհում

Պ ա Ր Ղ—գործ-ել

Մ ի ջ մ ա ս ն կ ա վ ո Ր—տես-ան-ել

Ե Ձ Ա Կ Ի

գործ-եց-ից (գործելու յեմ)	տես-ից (տեսնելու յեմ)
գործ-ես-ցես (գործելու յես)	տես-ցես (տեսնելու յես)
գործ-ես-ցէ (գործելու յե)	տես-ցէ (տեսնելու յե)

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

գործ-ես-ցուք (գործելու յենք)	տեսցուք (տեսնելու յենք)
գործ-ես-ջիք (գործելու յեք)	տեսջիք (տեսնելու յեք)
գործ-ես-ցեն (գործելու յեն)	տեսցեն (տեսնելու յեն)

Կ Ա Ն Ո Ն

ա) ե, ի, ա, ու խոնարհման բայերի ապառնի ժամանակը կադմելու համար անցյալ կատարյալի առաջին դեմքի վրա (գործեցի) ավելանում է ապառնի ժամանակի վերջավորությունը՝ ց, ցես, ցէ, ցուք, ջիք, ցեն:

բ) Անցյալ կատարյալի ց գիրն ապառնի ժամանակի մեջ բաղմավանկ բառերի բաղաձայնից առաջ դառնում է ա: Որինակ՝ գրեց-ցես=գրես-ցես, գործեց-ցես=գործես-ցես, գործեց-ջիք=գործես-ջիք, գործեց-ցէ=գործես-ցէ և այլն:

գ) Այսպես են խոնարհվում բոլոր Ե խոնարհման պարզ և միջմասնկավոր բայերը՝ տես-ան-ել, հարց-ան-ել, հասանել, ցուցանել, հարկանել (հարեց, հարցես, հարցէ, հարցուք, հարջիք, հարցեն), գրել, զատել, մուծանել (մուծ-ից, մուծ-ցես, մուծ-ցէ, մուծ-ցուք, մուծ-ջիք, մուծ-ցեն), ասել (ասացից, ասասցես, ասասցէ, ասասցուք, ասասջիք, ասասցեն), հնչել, յայտնել, ըմբռնել, փրկել և այլն, բացի անել, բերել, հանել բայերից:

* Սակայն խոսքի մեջ, նայելով իմաստին, թարգմանվում է աշխարհաբարի ըզձական, յենթագրական կամ հարկադրական յեղանակ:

դ) Սահմանական ապառնի ժամանակի թարգմանությունը՝
գործեցից = գործելու յիմ, կգործեմ կամ պիտի գործեմ:

§ 77 . Ի խոնարհում

Պարզ—բնակ-իլ

Միջմասն կազմը—ուսան-իլ, թու-չ-իլ

Ե Զ Ա Կ Ի

բնակ-եց-այց

ուս-այց

թու-եայց

բնակ-ես-ցիս

ուս-ցիս

թու-իցես

բնակ-ես-ցի

ուս-ցի

թու-իցէ

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

բնակես-ցուք

ուս-ցուք

թու-իցուք

բնակես-ջիք

ուս-ջիք

թու-իջիք

բնակես-ցին

ուս-ցին

թու-իցեն

Այսպես են խոնարհվում ի խոնարհման բոլոր բայերը՝ սի-
բիլ, խորհիլ, բաժանիլ, կործանիլ, հրաժարիլ, դադարիլ, հաճիլ,
թաքչիլ (թաքեայց, թաքիցես, թաքիցէ, թաքիցուք, թաքի-
ջիք, թաքիցեն), երկնչիլ (երկեայց, երկիցես, երկիցէ, եր-
կիցուք, երկիջիք, երկիցեն) և այլն:

§ 78 . Ա խոնարհում

Պարզ—կարդ-ալ

Միջմասն կազմը—զարմ-ան-ալ, մերձ-են-ալ

Ե Զ Ա Կ Ի

կարդ-աց-ից

զարմ-աց-այց

մերձ-եց-այց

կարդ-աս-ցես

զարմ-աս-ցիս

մերձ-ես-ցիս

կարդ-աս-ցէ

զարմ-աս-ցի

մերձ-ես-ցի

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

կարդացուք

զարմացուք

մերձեսցուք

կարդասջիք

զարմասջիք

մերձեսջիք

կարդացեն

զարմացին

մերձեսցին

Այս ձևով խոնարհվում են հետևյալ բայերը. աղալ, խոկալ,
զգալ, մուրանալ, գնալ (գնացայց, գնացես, գնացէ), խաղալ,
խնդալ, մնալ, (մնացայց, մնացէ, մնացուք, մնասջիք, մնացեն)
և այլն:

Պարզ—թողուլ

Միջմասնկալութիւն—զարթնում

Ե Զ Ա Կ Ի

թող-ից

թող-ցես

թող-ցէ

զարթ-եայց

զարթ-իցես

զարթ-իցէ

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

թողցուք

թողջիք

թողցեն

զարթիցուք

զարթիջիք

զարթիցեն

Այսպես են խոնարհւում Ա խոնարհման պարզ և միջմասն-
ընկալութիւն հետեւյալ բայերը՝ արգելուլ, զենուլ, զեղուլ, հեղուլ,
առնուլ (առից, առցես, առցէ, առցուք, առջիք, առցեն), ընկե-
նուլ (ընկեցայց, ընկեսցես, ընկեսցէ, ընկեսցուք, ընկեսջիք,
ընկեսցեն) և այլն:

XXIV Թարգմանել աշխարհաբարից գրաբար

ա

Մեր ազգիները պատեցինք ցանկապատերով, ճանապարհների
մոտերը տնկեցինք դալար ծառեր. կայտառ մանուկները խաղում
են ծառերի տակ և իրենց զվարթ յերգերը յերգում: Մենք կա-
ռուցում ենք շատ հոյակապ քաղաքներ, նորոգում ճանապարհ-
ները և վայրի անապատներում ստեղծում ծաղկափթիթ բուրաս-
տաններ: Մեր այս շինարարութունը գեղեցկագույն վկան է մեր
ամենահաղթ հղորության: Մենք հաղթեցինք մեր թշնամիներին
ու հակառակորդներին ներսում, այսուհետեւ ել (յայսմհետէ)
կկործանենք մեր հակառակորդներին ու զազազած թշնամուն ի-
րենց յերկրում:

բ

Նրա աչքերը տկարացան (վատիլ). նա կանչեց (կոչել) իր
մոտ մանկան (զմանուկ) և ասաց. «Տալիս եմ քեզ այս գիրքը:

նա քաղցր ե, քան մեղրի խորիսխը. կկարդաս և ինչ վոր (զոր ինչ) գրված ե (գրեալ է), շուտով (վաղվաղակի) կկատարես: Եւ փոքրիկը նստած ծովափին (առ ափին ծովու) կարդում եր և խորհում: Այն ժամանակ (յայնժամ) ծովը ծփում եր հանդարտ և կոհակները խայտալով համբուրում եյին ժայռերի շրթունքները և կրկին հետ դառնում (դառնային անդրէն) դեպի ծով:

§ 80. Ս ե ու կ ա ն հ ո լ ո վ ո վ ե ն թ ա կ ա

Ենթական սովորաբար գրվում ե ուղղական հոլովով, բայց անցյալ դերբայի հետ գրվում ե սեռական հոլովով: Որինակ՝ և նորա եկեալ (նա յեկավ), և զօրացն տեսեալ (զորքը տեսավ), բորբոքեալ հրոյն (կրակը բորբոքվեց, վառվեց), որոց առեալ զգէնս իւրեանց (վորոնք վերցրին իրենց զենքերը):

ԴԱՍ Ժ.

XXV ԴՍՏԵՐՔ ՔԱՂԱՔԻՆ ՅԵՎ ՊԱՀԱՊԱՆՔ

Դ ս տ եր ք ք ա ղ ա ք ի ն և պ ա հ ա պ ա ն ք հ ա ռ ց ա ն ե ն զ հ ա ռ ս ն ն

Զի՛նչ է եղբորորդին քո, զի այդպէս երգմնեցունես զմեզ: Հարսն ասէ. եղբորորդին իմ սպիտակ է և կարմիր ընտրեալ ի բիւրուց: Գլուխ նորա յոսկւոյ, վարսք նորա կռածոյք սեաւ, աչք նորա իբրեւ զաղաւնիս լուացեալ կաթամբ, նըստեալ ի վերայ լիութեան ջուրց. ծնօտք նորա իբրեւ զդաշտս խընկոց բուրեալք զանուշահոտութիւն. շրթունք նորա շուշանք, բղխեն զմուռս լիութեան. ձեռք նորա ճախարակեայք ոսկեղէնք, լցեալ ակամբք թարսոսի, որովայն նոր ատախտակ փղոսկրեայ ականակապ ի քարանց շափիւղեայ, սրունք նորա սիւնք կճեայք, հաստատեալք ի վերայ ոսկի խարսխաց, տեսակ նորա որպես Լիբանան, կոկորդ նորա լի քաղցրութեամբ:

Փ ե ս ա յ ն աս է. Երկու ստինք քո իբրեւ երկուս ուրս երկւորիս այծեման, պարանոց քո իբրեւ զաշտարակ փղոսկրեայ, աչք քո իբրեւ զծոճի ծսերոնի ի դրունս դստերաց բաղմաց: Ի ներքոյ խնձորոյ զարթուցից զքեզ. անդ երկնեաց զքեզ մայր քո, անդ երկնեաց, որ ծնաւն զքեզ. դէր դիս իբրեւ զլնիք ի վերայ

սրտի քո, իբրև զմատանի ի վերայ բաղկի քո, վասնզի հզօր է իբրև զմահ սէր և խիստ իբրև զգոռիս նախանձ. թեք նորա իբրև զթեւ բոցոյ և հրոյ, ջուրք բազումք ոչ կարեն շիջուցանել զսէր և զեաք ոչ արդելցեն զնա, եթէ տայցէ այր զամենայն կեանս ի սէր:

Երգմեցաւցանել—յերգվեցնել
Վարսք—մաղկը
Կռածոյ—շինած
Թարսիս—քաղաքի տնուն
Ահն, ահանք, աղամբք—թանկա-
զին քար, դահար
Շափլւդեայ—(շափլուղա բառից)
զեղին, կապույտ հակինթ
Ականախաղ—գոհարաղարդ

Կուճ, կճեայ—մարմարին, մար-
մարե
Երկուարի (ւոյ, երկուարիք, բեաց)
—ջուխտակ ծնող, ջուխտ
Դստերաց—աղջիկների
Երկնել—ծննդաբերության ցա-
վով բռնվել
Անդ—այնտեղ

§ 81. Պարզ և հոլովում

I սրինակ

ԵԶԱԿԻ

Ուղ. դուռտը (աղջիկ)
Ս. դատեր (աղջկա)
Տ. դատեր »
Հ. (զ)դուռտը
Բ. ի դատերէ
Գ. դատերը

ՅՈԳՆԱԿԻ

դատերք
դատերց (դատերաց)
դատերց »
(զ)դատերս
ի դատերց (ի դատերաց)
դատերբք, դատերաւք (օք)

II սրինակ

Ուղ աստղ
Ս. աստեղ
Տ. աստեղ
Հ. (զ)աստղ
Բ. յաստեղէ
Գ. աստեղը

աստեղք
աստեղց, աստեղաց
աստեղց
(զ)աստեղս
յաստեղց, յաստեղաց
աստեղբք, աստեղաւք (օք)

Կ Ա Ն Ո Ն

1. Ե հոլովման սեռականը կազմվում է բառավերջի **ր** և **զ** բաղաձայններից առաջ ավելացնելով **է** ձայնավորը: Բացառա-

կանը և գործիականը կազմվում են սովորական յեղանակով:

2. Այսպես հոլովվում են հետևյալ գոյականները և ածականները՝

Տարւր—տարեր, ի տարերէ, տարերբ, տարերք, տարերց, տարերբք:

Համր—համեր, ի համերէ, համերբ, համերք, համերց, համերբք:

Եղր—եղեր, յեղերէ, եղերբ, եղերք, եղերց կամ եղերաց, եղերբք կամ եղերօք:

Անգղ—անգեղ, յանգեղէ, անգեղբ, անգեղք, անգեղց կամ անգեղաց, անգեղբք:

Ոսկր—ոսկեր, յոսկերէ, ոսկերբ, ոսկերք, ոսկերց կամ ոսկերաց, ոսկերբք:

Կոճղ—կոճեղ, ի կոճեղէ, կոճեղբ, կոճեղք, կոճեղց, կոճեղբք:

Վագր—վագեր, ի վագերէ, վագերբ, վագերք, վագերց, ի վագերց, վագերբք:

Աղբիւր—աղբեր, յաղբերէ, աղբերբ, աղբերք, աղբերց, յաղբերց, աղբերբք:

Եղջիւր—եղջեր, յեղջերէ, եղջերբ, եղջերք, եղջերց, յեղջերց, եղջերբք:

Տալգր—տալգեր, ի տալգերէ, տալգերբ, տալգերք, տալգերց, ի տալգերց, տալգերբք:

Ուստր—ուստեր, յուստերէ, ուստերբ, ուստերք, ուստերց, յուստերց, ուստերբք:

Կայսր—կայսեր, ի կայսերէ, կայսերբ, կայսերք, կայսերց, ի կայսերց, կայսերբք:

Ալիւր—ալեր (կամ ալիւրոյ), յալերէ, ալերբ, ալերք կամ ալիւրք, ալերց, ալերբք:

Սկուտղ—սկուտեղ կամ սկտեղ, սկուտեղբ (սկտեղբ), սկուտեղք, սկուտեղաց, սկուտեղօք:

ԿԱՆՈՆԱՎՈՐ ԲԱՅՅՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

§ 82. Ստորագասական ապառնի ժամանակ

Ոժանդակ բայի խոնարհումը*)

* Ոժանդակ բայի ներկան և անցյալ տնկատարը տես §§ 24 եջ 10

իցեմ (կլինեմ կամ պիտի լինեմ)	իցեմք (կլինենք կամ պիտի լինենք)
իցես (կլինես » լինես)	իցէք (կլինեք » պիտի լինեք)
իցէ (կլինի » լինի)	իցեն (կլինեն » պիտի լինեն)

§ 83. Ե խոնարհում

Պարզ—գործել

Միջմասն կազմը—տեսանել

Ե Զ Ա Կ Ի

գործ-իցեմ (կգործեմ, պիտի գործեմ)	տեսան-իցեմ
գործ-իցես (կգործես, պիտի գործես)	տեսան-իցես
գործ-իցէ (կգործի, պիտի գործի)	տեսան-իցէ

Յ Ո Ր Ն Ա Կ Ի

գործ-իցեմք (կգործենք, պիտի գործենք)	տեսան-իցեմք
գործ-իցէք (կգործեք, պիտի գործեք)	տեսան-իցէք
գործ-իցեն (կգործեն, պիտի գործեն)	տեսան-իցեն

Կ Ա Ն Ո Ն

1. Ե խոնարհման պարզ և միջմասնկազմը բայերի ստորագասական ապառնին կազմելու համար անորոշ դերբայի լծորդի և վերջավորության (ել) փոխարեն բայարմատի վրա ավելացնում ենք ստորագասական ապառնի ժամանակի վերջավորությունը՝ ից-եմ, ից-ես, ից-է, ից-եմք, ից-էք, ից-են:

Այսպես են խոնարհվում բոլոր ներգործական և չեզոք բայերը, վերոնց անորոշ դերբայն ունի ել և ան-ել վերջավորությունը (Ե խոնարհման պարզ և միջմասնկազմը բայերը):

§ 84. Ի խոնարհում

Պարզ—բնակել

Միջմասն կազմը—ուսանել

Ե Ձ Ա Կ Ի

բնակ-իցիմ	(կրնակվեմ, պիտի բնակվեմ),	ուսան-իցիմ
բնակ-իցիս	(կրնակվես, պիտի բնակվես),	ուսան-իցիս
բնակ-իցի	(կրնակվի, պիտի բնակվի),	ուսան-իցի

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

բնակ-իցիմք	(կրնակվենք, պիտի բնակվենք)	ուսան-իցիմք
բնակ-իցիք	(կրնակվեք, պիտի բնակվեք)	ուսան-իցիք
բնակ-իցին	(կրնակվեն, պիտի բնակվեն)	ուսան-իցին

Կ Ա Ն Ո Ն

1. Ի խոնարհման բայերի ստորադասական ապառնին կադ-մելու համար բայարմատի վրա իլ վերջավորության փոխարեն ավելացնում ենք ոտորադասական ապառնի ժամանակի վերջա-վորությունը՝ ից-իմ, ից-իս, ից-ի, ից-իմք, ից-իք, ից-ինք:

§ 85. Ա խոնարհում

Պարզ-կարգալ

Միջմասնկավոր—	}	զարմանալ մերձենալ
---------------	---	----------------------

Ե Ձ Ա Կ Ի

կարդ-այցեմ	զարման-այցեմ	մերձեն-այցեմ
կարդ-այցես	զարման-այցես	մերձեն-այցես
կարդ-այցե	զարման-այցե	մերձեն-այցե

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

կարդ-այցեմք	զարման-այցեմք	մերձեն-այցեմք
կարդ-այցեք	զարման-այցեք	մերձեն-այցեք
կարդ-այցեն	զարման-այցեն	մերձեն-այցեն

Կ Ա Ն Ո Ն

1. Ա խոնարհման պարզ և միջմասնկավոր բայերի ստորադասական ապառնին կազմելու համար անորոշ դերբայի լծորդի և ալ վերջավորության փոխարեն ավելացնում ենք ստորադասա-

կան ապառնի ժամանակի վերջավորութիւնը՝ այցեմ, այցես, այցէ, այցեմք, այցէք, այցեցն:

§ 86. Ու խոնարհում

Պարզ—թողուլ

Միջմասն կազմը—զարթնուլ

Ե Զ Ա Կ Ի

թողուցում

զարթնուցում

թողուցուա

զարթնուցուա

թողուցու

զարթնուցու

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

թողուցումք

զարթնուցումք

թողուցուք

զարթնուցուք

թողուցուն

զարթնուցուն

Կ Ա Ն Ո Ն

1. Ո՛ի խոնարհման բայերի ստորագասական ապառնին կադմելու համար անորոշ գերբայի լծորդի և վերջավորութիւն (ուլ) փոխարեն ավելացնում ենք ստոր. ապառնի ժամանակի վերջավորութիւնը՝ ուցում, ուցուս, ուցու, ուցումք, ուցուք, ուցուն:

XXVI ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Ոչ ելանիցես անտի, մինչև հատուցանիցես զամենայն ինչս և ստացուածս: 2. Որ սպանանիցէ զընկերս մեր, պարտական լինիցի մերոյ դատաստանի: 3. Արասցես ինձ նշան, եթէ կամիջիս խօսիլ ընդ իս (ինձ հետ): 4. Տեղայցէ անձրև, փթթեսցեն ծաղիկք դարնանայինք:

XXVII Յաղագս միաբանութեան

Թագաւորին պարսից և կայսերն յունաց

Յայնմ ժամանակի Թագաւորն յունաց Մաւրիկ*) հրամայէ գրել առ Թագաւորն պարսից գիր ամբաստան վասն իշխանացն

* Աւ պետք ե կարդալ օ:

ամենայն Հայաստանեայց և զաւրաց նոցա: «Ազգ մի խոտոր և անհնազանդ են, կան ի միջի մերում և պղտորեն: Բայց եկ, ես զիմս ժողովեմ և ի Թրակէ գումարեմ և դու զքոյդ ժողովէ և հրամայէ յԱրևելս տանել: Զի եթէ մեռանին, թշնամիք մեռանին, եթէ սպանեն, զթշնամիս սպանեն. և մեք կեցցուք խաղաղութեամբ: Զի եթէ դժբա յերկրի իւրեանց լինիցին, մեզ հանգչել ոչ լինի»:

Միաբանեցան երկոքին: Եւ սկսաւ կայսրն հրաման տալ, զի ժողովեացեն զամենեանսն և ի Թրակէ գումարեացն, և սաստիկ տագնապէր, հրամանն կատարէր: Եւ սկսան փախչել ի կողմանէն յայնմանէ, և գալ ի ծառայութիւն պարսից, մանաւանդ՝ որոց երկիրն ընդ իշխանութեամբ եր: Իսկ նա զամենեանս ընդունէր մեծարանօք և մեծամեծ պարգեա քան զկայսր պարգէնէր նոցա. մանաւանդ իբրեւ տեսանէր զփախուստ նոցա ի կայսերէն, ևս առաւել մեծապէս սիրով կամէր կորզել առ ինքն:

Արդ իբրեւ տեսանէր թագաւորն պարսից զփախուստ մարդկան ի կայսերէն, արձակէր ի հայս զՎասպուրականն համարաւորն հանդերձ գանձու բազմաւ և մեծամեծ պատուովք. զի այնպէս նուաճեալ ածցէ զնոսա ի ծառայութիւն իւր. գնայր համարակարն ի հայս և ընդ նմա գանձք ուղտուք բազմաւք:

Ամբաստան—մեղադրանք

Խոտոր—ծուռ, մուր

Ձքոյդ—քոնը

Հանգչել—հանգստանալ

Ի կողմանէն յայնմանէ — այն կողմից

Ծառայութիւն—հպատակութիւն

Ի ծառայութիւն — հպատակվելու եւս առաւել—եւ ավելի

Կորզել առ ինքն կամ յանձն— իրեն քաշել

Համարակար—հաշիվ անող

§ 87. Զի, քանզի, վասն զի, նշանակում ե վորովհետեւ, վոր, քանի վոր:

Զի նախդիրը նշանակում ե նաեւ նպատակ և թարգմանվում ե վորպէսզի: Որինակ՝ զի գնացեն (վորպէսզի գնան): Այս իմաստով գործածվում ե սահմ. և ստոր. ապառնի ժամանակի հետ:

§ 88. Հանդերձ նախադրությունը

Հանդերձ նախադրությունը գործածվելով գործիականի հետ, նշանակում ե հետը միասին: Որինակ՝ հանդերձ ամենայն զօրօքն (ամբողջ զորքի հետ միասին), հան-

դերձ մարբն իւրով (մոր հետ միասին), հանդերձ մանկամբն (մանկան հետ միասին):

Հանդերձ նախադրությունը դրվում է նախադաս և հետադաս: Որինակ՝

Հետադաս: Աշակերտօքն հանդերձ դան (գալիս են աշակերտների հետ միասին):

Նախադաս: Զուարճանայր նա հանդերձ ուստերքն և դասերքն (ուրախանում եր տղաների և աղջիկների հետ միասին):

§ 89. Սեռականով ավելադրություն

Յերկու իրար հետ գործածվող համանիշ բառերից մեկը (յերկրորդը), իբրև ավելադրություն, դրվում է սեռական հոլովով: Որինակ՝ զկամս մտաց (կամքն ու միտքը), պատուէր հրամանի (հրամանն ու պատվերը), արութիւն քաջութեան (արիությունն ու քաջությունը), վիշտ տառապանաց (վիշտն ու տառապանքը) և այլն:

§ 90. Յ նախդիրը

Յ նախդիրը գործածվում է միայն հայցականի հետ և նշանակում է մինչև (մի տեղ, մի ժամանակ): Որինակ՝ ցամաք մետասաներորդ (մինչև տասնմեկերորդ տարին), մինչև ցայդ վայր (մինչև այդտեղ), երթիցուք ցտեղին (գլխանք մինչև այնտեղ):

§ 91. Յ նախդիրը գործածվելով ասել, հարցանել տալ բայերի հետ, արտահայտում է տրականի իմաստ: Որինակ՝ ասէ ցնա (ասում ե նրան), հարցանէին ցմիւ միանս (հարցնում էյին իրար), ասէ ցիս (խոսում ե ինձ հետ) և այլն:

XXVIII ՅԱՂԱԳՍ ՅՈՂԱՆՈՒ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻՆ

Սոյն Յոհան եպիսկոպոս, որդի Փառինայ, յորժամ երթայր առ Թագաւորն հայոց, խաղակատակ լինէր նոցա, որպէս խաղալով զանձն իւր կրթէր յագահութեան, որում ծարաւեալ պասքեալ փափագէր: Ի չորք անկեալ յոտս և ի ձեռս, սողէր առաջի Թագաւորացն և զուղտու զձայն ածէր կառաչելով, զօրէն ուղ-

տու այնպէս փարելով: Ընդ կառաչելոյն ասելով, թէ «ուղտ եմ,
ուղտ եմ և զարքայի մեղս բառնամ. դիք ի վերայ իմ զմեղս
արքայի, թող բառնամ»: Իսկ թագաւորքն զմուրհակս գիւղաց
կամ ագարակաց գրեալ և կնքեալ դնէին ի վերայ ողինն Յո-
հաննու փոխանակ ընդ մեղաց իւրեանց: Եւ ի թագաւորացն հա-
յոց ստացաւ իւր գեւղս և ագարակս և զանձս յուղտն լինելոյ և
զմեղսն բառնալոյ ըստ բանիցն: Այսպիսի էր այրս Յոհաննս կա-
պեալ յագահուլթեան զամենայն աւուրս կենաց իւրոց. զայսպիսի
գործս գործէր վասն ագահուլթեան, որ չէր արժան:

Փառինայ—Փառենի (ուղ՝ Փա-
ռէն)

Պաղակատակ լինել—խեղկատա-
կություն անել

Պասքիլ—սաստիկ ծարավել

Սողէր—սողալ բայից

Անկեալ (անկանել բայից),—վոր
նշանակում է ընկնել

Կառաչել—ճչալ, աղաղակ բարձ-
րացնել

Փարիլ—փաթաթվել մեկին, ման
գալ

Զօրէն ուղտու—ուղտի նման

Բառնալ—վերցնել

Փախանակ ընդ մեղաց իւրեանց
—իւրենց մեղքերի փախարեն

Յուղտն լինելայ—ուղտ լինելուց,
ուղտ դառնալու պատճառով

ԴԱՍ ԺԱ.

§ 92. Ի և Ա խառն հոլովում

I որինակ

ԵԶԱԿԻ

Ուղ նշան

Ս. նշանի

Տ. նշանի

Հ. (զ)նշան

Բ. ի նշանէ

Գ. նշանաւ

ՅՈԳՆԱԿԻ

նշանք

նշանաց

նշանաց

(զ)նշանս

ի նշանաց

նշանաւ (օք)

Կ Ա Ն Ո Ն

1) Այս հոլովման մեջ շեղումը կատարվում է յեզակի թվի

գործիական հոլովում և հոգնակի թվի թեք (սեռ., տր., բաց., գործ.) հոլովներում, վորոնք ստանում են ա հոլովիչը:

2. Այսպես են հոլովվում՝

ա) աշակերտ, աղաւէն, դաւադան, գունդ, բջիջ, բոժոժ, գեղջուկ, գէղ, (գիղի, գիղաւ), գէշ (գիակ), գերեզման, գրուան, գրօշակ, խուժան, լեզու (լեզուի, լեզուաւ), թարգման, դրուագ, ըմբիշ, ճամբար, մեհեան, սլակ, պատուիրան, պահապան, քարտէղ, քնար, քուրմ, տաճար, տագնապ և այլն:

բ) Մի շարք ածականներ՝ ալահ, վայրագ, բազում, հօօր, յիմար, չար, սէգ (սիգի, սիգաւ), տարտամ, փարթամ, քաջ, ժիր, (ժրի, ժրաւ), դաժան, ծանակ, կաղ, համօրէն (համօրինի, համօրինաւ), օտար և այլն:

գ) Այն բառերը, վորոնք վերջանում են՝

ա կ. — միակ, ագարակ, ախորժակ, ամբարտակ, նկանակ և այլն.

և ա կ. — անհակ (անհկի), սենեակ, մանեակ, աղանեակ, որդեակ, և այլն.

աւոր. — թագաւոր, ալեւոր, թեաւոր, փառաւոր, զինուոր և այլն.

ուկ. — վնուկ, ստրուկ, կտրուկ և այլն.

պ ա ն. — դռնապան, պահապան, պարտիզպան, զանգապան և այլն.

որ դ. — անցորդ, ճանապարհորդ, նաւորդ, ձախորդ, կշորդ, վաճառորդ.

կ ա ն. — լեռնական, հաւանական, թափառական, գոսանական և այլն.

ւ է ը. — հրաւէր, վարսաւէր, նուէր.

ւ է տ. — թիկնաւէտ, հոտաւէտ, շահաւէտ, բուրաւէտ, պտղաւէտ, երանաւէտ և այլն.

ի չ. — հալածիչ, մատնիչ, նեղիչ, փրկիչ, բրիչ:

ե դ. — զօրեղ, ձայնեղ, թիկնեղ, անեղ, հանճարեղ և այլն:

ա ց ու. — ապականացու, մահկանացու և այլն.

ու. — վաշխառու, կապալառու, վրիժառու, քսու, լեզու և այլն.

ր ա ն. — նուագարան, ճեմարան, վառարան, բառարան, վարժարան.

ս տ ա ն. — բուրաստան, Ասորեստան, Վրաստան, Հայաստան,

Ռուսաստան:

անք.—աղաչանք, կապանք, պարծանք, հառաչանք, յորձանք, ծփանք, կալանք, զրկանք, գովասանք և այլն:

դ) Հետևյալ բառերով բարդված բարդությունները. վար—զորավար, դեկավար, նաւավար, սպան—հայրասպան, մայրասպան, որդեսպան, գիր—աղերսագիր, ձեռագիր, որդեգիր, աշխարհագիր, բեր—բարեբեր, պտղաբեր, արդիւնաբեր, մոլ—գինեմոլ, փառամոլ, իգամոլ, կիր—բեռնակիր, վշտակիր, տաժանակիր, կալ—տեղակալ, աթոռակալ, գահակալ, կողմնակալ և այլն:

ե) Մի շարք անեղական բառեր՝ աչք—աչաց, աչօք, դէպք—դիպաց, դիպօք, արհաւիրք—արհաւրաց, արհաւրօք, վէրք—վիրաց, վիրօք, օրէնք—օրինաց, օրինօք, միտք—մտաց, մտօք, կամք—կամաց, կամօք, խելք—խելաց, խելօք, կեանք—կենաց, կենօք, արտասուք—արտասուաց, արտասուօք, քիմք—քմաց, քմօք, յանցանք—յանցանաց, յանցանօք և այլն:

զ) Մի շարք անհոգնական բառեր՝ երկիր, երկրի, երկրաւ, խաւար, խաւարի, խաւարաւ և այլն:

§ 93. Ոժանդակ բայի (եմ, գոմ) 3-րդ դեմքը դերվելով սեռական հոլովի հետ նշանակում է ունենալ: Որինակ՝ է իմ եղբայր մի—յես մի յեղբայր ունեմ, ոչ է օրէն դիւցազանց—դյուցազունները սովորություն չունեն, աղու լիսուց որջք գոն—աղվեսները որջեր ունեն և այլն:

§ 94. Ի և Ա խառն հոլովում

II որինակ

ԵԶԱԿԻ	ՅՈԳՆԱԿԻ
Ուղ. անձն	անձինք
Ս. անձին	անձանց
Տ. անձին	անձանց
Հ. (զ)անձն	(զ)անձինս
Բ. յանձնէ	յանձանց
Գ. անձամբ	անձամբք

Այսպես են հոլովվում

ա) մի շարք յերկավանկ բառեր, վորոնք ունեն և վերջավորությունը, յեթե նրանից (ն-ից) առաջ կա մի ուրիշ բաղաձայն:

Աղն—աղին, յաղնէ, աղամբ, աղինք, աղանց, աղամբք:

Դաշն—դաշին, ի դաշնէ, դաշամբ, դաշինք, դաշանց, դաշամբք:

Ողն—ողին, յողնէ, ողամբ, ողինք(ունք) ողանց, ողամբք:

Մասն—մասին, ի մասնէ, մասամբ, մասունք, մասանց, մասամբք:

Մատն—մատին, ի մատնէ, մատամբ, մատունք, մատանց, մատամբք:

Բեռն—բեռին, ի բեռնէ, բեռամբ, բեռինք, բեռանց, բեռամբք:

Լեռն—լերին, ի լեռնէ, լերամբ, լերինք, լերանց, լերամբք:

Սառն—սառին, ի սառնէ, սառամբ, սառինք, սառանց, սառամբք:

Եղն—եղին, յեղնէ, եղամբ, եղինք, եղանց, եղամբք:

Դառն—գառին, ի գառնէ, գառամբ, գառինք, գառանց, գառամբք:

Կաթն—կաթին, ի կաթնէ, կաթամբ, կաթինք, կաթանց, կաթամբք:

Դիւցազն—դիւցազին, ի դիւցազնէ, դիւցազամբ, դիւցազունք կամ դիւցազինք, դիւցազանց, դիւցազամբք:

Հարսն—հարսին, ի հարսնէ, հարսամբ, հարսինք կամ հարսունք, հարսանց:

Դառն—դառին, ի դառնէ, դառամբ, դառինք, դառանց, դառամբք:

Թռն—թռին, ի թռնէ կամ ի թռուանէ, թռամբ, թռունք կամ թռուանք, թռուանց, ի թռուանց, թռամբք:

Ճեռն—ձեռին, ի ձեռանէ, ձեռամբ, ձեռք, ձեռաց, ձեռօք:

Ոտն—ոտին (եղբեմն ոտան), յոտանէ, ոտամբ, ոտք, ոտաց կամ ոտից, ոտամբք:

բ) Թվականներից՝

Եթն—եթին կամ եթան, եթամբ, եթանք, եթանց, եթամբք:

Տասն—տասին, ի տասնէ, տասամբ, տասունք, տասանց, տասամբք:

XXIX Արտահայտել գրաբար

Հոտերն սկսում են իջնել (իջանել) լեռներից: Նրանք գնում

են դաշտավայրերը և այնտեղ ապրում ձմեռը: Նրանց լավ խնամում են և կերակրում: Գարնան սկզբին նրանք կրկին (անդրէն) բարձրանում են լեռները և իրենց որերն (գաւուրս իւրեանց) անց են կացնում (անցուցանեն) ծաղիկների բուրմունքների մեջ (ի բուրմունս) և քաղցրահամ աղբյուրների ջրերի մոտ (առ ջուրս):

XXX Թ ա ր գ մ ա ն ե լ ա շ խ ա ր հ ա բ ա ր

Եւ իբրև ետես, եթէ հաստատուն կացին Հոռոմք յուխտին իւրեանց, զոր եղին ընդ նմա և դադարեցին խայլնդուրք ելանել ընդ պահակն Ճորայ և յամենայն կողմանց խաղաղութեամբ բռնակեաց աշխարհ նորա և ի նեղ ևա էարկ զթագաւորն Հոնաց, քանզի աւերեաց զբազում գավառս նորա, աւետաւորս առաքեաց ընդ ամենայն ատրուշանս աշխարհին իւրոյ, ցլուք սպիտակօք և գիսաւոր նոխաղօք առատացոյց զզոհս կրակի և խիստ թանձրացոյց անդադարությամբ զպաշտօն պղծութեանն իւրոյ, պսակօք և պատուովք մեծարեաց զբազումս ի մոգաց և զբազմազոյնս ի մոգպետաց:

Ի նեղ արկանել—նեղը ձգել
Աւետաւորս—ավետիս (լավ լուր)
տվող

Առաքել—ուղարկել
Ատրուշան—կրակատուն (կրակի
տաճար)

Ցլուք, ցուլ—ցուլերով

Գիսաւոր—յերկար մազեր ունեցող

Նոխաղ—արու այծ
Առատացոյց, առատացուցանել—
առատացրեց

Թանձրացոյց, թանձրացուցանել—
շատացնել

Անդադարութեամբ—անդադրում

Պաշտօն պղծութեան իւրոյ—իր պիղծ պաշտամունքը

Մեծարել—պատվել

Մոգ—հին պարսկական կրօնի հոգեվորական

§ 95. Ա և Ո խ ա ու ն հ ո լ ո վ ու մ

ԵԶԱԿԻ

ՅՈՐԵՆԱԿԻ

Ուղ. այգի

այգիք

Ս. այգւոյ

այգեաց (ւոյ)

Տ. այգւոյ

այգեաց (ւոյ)

Հ. (դ) այգի
Բ. յայգւոյ
Գ. այգեաւ

(զայգիս)
յայգեաց
այգեաւ (օք)

Կ Ա Ն Ո Ն

1. Այս հոլովման մեջ շեղումը տեղի ունեցավ յեզակի գործիականի և հոգնականի թվի թեք հոլովներում, վորոնք ստանում են ա հոլովիչը:

2. Այսպես են հոլովվում՝

ա) բոլոր բաղմավանկ բառերը, վորոնք ունեն ի վերջավորութիւնը. աղաւնի, կղզի, մատանի, ոսկի, գերի, ծիրանի, կարաւի, հոմանի, ձիթենի, մայրի, մանկտի, եկեղեցի, թշնամի, կաղնի, ներքինի, պատանի, պատասխանի, տեղի, փոշի, քաղաքացի, ծերունի, գինի, սիրելի, տարի:

բ) Ուհի ուրհի վերջավորութեամբ կազմված բառերը՝ թաղուհի, տիրուհի, սրբուհի, գեղուհի, իշխանուհի, քրմուհի, աստվածուհի, Տիգրանուհի, Զարուհի (այս հատուկ անունները վորոշ մատենագրների մեջ սեռականում ունեն եւյ վերջավորութիւնը—Տիգրանուհեայ, Տիգրանուհեաւ, Զարուհեայ, Զարուհեաւ):

գ) Ի վերջավորութիւնն ունեցող բոլոր հատուկ անունները. Բագրատունի, Արշակունի, Ամատունի, Արծրունի, Բզնունի, Վարաժնունի և այլն:

դ) Բոլոր ածականները, վորոնք ունեն հետևյալ վերջավորութիւնը՝

Անի—ընտանի, լեզուանի, եռոտանի, չորքոտանի, նամականի:

Ենի—հայրենի, մայրենի, մորենի, վայրենի, ուլենի, այծենի և այլն:

Ոտի—մեռելոտի, դադրոտի և այլն:

ե) մի շարք անեզական բառեր՝

ալիք (ալեաց, ալեօք), կարիք, կարծիք (կարծեաց, կարծեօք), գործիք, երախտիք, ժանիք, ճաշակելիք (ճաշակելեաց, ճաշակելեօք), չարիք, տանիք, հարսանիք, օծանելիք, ընթրիք, գաղտնիք (գաղտնեաց, գաղտնեօք), աւետիք (աւետեաց), բաղանիք, (բաղանեաց, բաղանեօք), Գնթունիք, Ռշտունիք, Սիւնիք (Սիւ-

ներաց)։

դ) Այս հոլովման տակ հոլովվող մի շարք բառեր տրակահում ունեն ոչ վերջավորութունը։ Դրանք են՝ տեղի—տեղույ, տեղուշ, ի տեղուշէ, տեղեաւ, տեղիք, տեղեաց, տեղեօք։ Այգի—այգույ, այգուշ, այգուշէ, այգեաւ, այգիք և այլն։ Մի—միոյ, միոշ, ի միոշէ, միով։ Այս բառերից ներգոյականը կազմելու համար տրականի վրա ավելանում է ի կամ յ նախդիրը։ Որինակ՝ ի տեղուշ (տեղում), այգուշ (այգում), յեկեղեցուշ (յեկեղեցում)։

§ 96. Նախդրիւ* տրական և հայցական

ա) Ի կամ յ նախդիրը դրվում է անորոշ հայցական ի հետ (ի տուն) և կոչվում է նախդրիվ հայցական։

Նախդրիվ հայցականը գործածվում է այն բայերի հետ, վորոնք ցույց են տալիս ուղղութիւն, շարժում, դեպի։ Որինակ՝ երթամ ի քաղաքն Բագու, (գնում եմ Բագու քաղաքը)։

բ) Ի (1) նախդիրը դրվում է յեզակի տրականի վրա և այդ հոլովը կոչվում է նախդրիվ տրական կամ ներգոյական, վոր ցույց է տալիս գործողութեան կայակետը։ Որինակ՝ բնակին ի քաղաքի մերում (ապրում են մեր քաղաքում)։

գ) Ներգոյականի հոգնակին կազմվում է հոգնակի հայցականի վրա դրվելով ի նախդիրը։ Որինակ՝ նստին ի տունս իւրեանց (նստում են իրենց տներում), բնակին ի քաղաքս մեր (ապրում են մեր քաղաքներում)։

Ծանոթ. Յեթե նախդրիվ տրականը կազմվեր հոգնակի տրականից, այն ժամանակ կստացվեր հոգնակի բացառական (որինակ ի մարմնոյ, ի տանց, ի սովորութեանց)։

դ) Ու հոլովման մի շարք բառերի նախդրիվ տրականը կազմելու համար բառի ոչ վերջավորութեան փոխարեն տրական հոլովն ստանում է ի վերջավորութեանը։ Որինակ՝ փոխանակ ասելու ի գիշերոյ (վորը բացառական է), ասում ենք ի գիշերի (գիշերվա մեջ), փոխանակ՝ ի բերանոյ (վորը բացառական է), ասում ենք ի բերանի։

ե) Հատուկ անուններ ի ներգոյականի փոխարեն միշտ

* Գրաբարում դրվում է նախդրիւ և նշանակում է նախդրով. պահպանում ենք գրաբարյան ձևը։

Դեկուէ—վոլորվել, տանջվել, ճշգ-
մըվել
Տապալիւ—գլորվել, Թափալվել
Երկզիմի—յերկեքեսանի, կեղծ
Զխորհուրդ կամաց—կամքն ու
խորհուրդը
Բանդի—վորովհետեւ
Ձեռն արկանել—ձեռք ձգել, ձեռք
տալ
Ունել—ըռնել
Ոչ կարէր—չեւ կարողանում
Ոչ էին համազունդ—միասին
խմբված չեյին
Ի միում վայրի—մի տեղում
(նախդք. արակ.)
Առ նմա—նրա մոտ
Յառաջ կոչել—առաջ կանչել (ա-
ռաջ քաշել)
Կրտսեր—փոքր (տարիքով կամ
իշխանությամբ)

Աւագ, յաւագաց—մեծ (տարիքով
կամ իշխանությամբ)
Ձկրտսերս յաւագաց—մեծերից
փոքրերին (կրտսերներին)
Անարգ—անպատիվ
Պատուական—պատվավոր, փա-
ռավոր
Ձանարևս ի քաջ արանց—վախ-
կոտներին քաջ մարդկանցից (քաջե-
րից)
Անարիւ—վախկոտ, (նաեւ ոչ պար-
սիկ)
Զի մի մի Թուրքեմ—ի՞նչ հաշ-
վեմ մեկ մեկ
Յեստ տանել—յետ տանել
Մինչև—մինչև անգամ, այնպես
վոր
Բակել—քանդել, բաժանել
Մինչև զհայր և զորդի քակէր ի
միմեանց—այնպես վորհորը և
վորդուն իրարից բաժանում եր:

§ 97. ԿԱՆՈՆԱՎՈՐ ՀՈՂՈՎՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ

ՊԱՏԿԵՐԸ

§ 98. Պարզ հոլովում

1. Ա. ՀՈՂՈՎՈՒՄ

ԵԶԱԿԻ

Ուղ. տիտան
Մ. տիտանայ
Տ. տիտանայ
Հ. (զ) տիտան
Բ. ի տիտանայ
Գ. տիտանաւ

ՅՈԳՆԱԿԻ

տիտանք
տիտանաց
տիտանաց
(դ) տիտանս
ի տիտանաց
տիտանաւք (օք)

Ուղ. հիմն	հիմունք (հիմանք)
Ս. հիման	հիմանց
Տ. հիման	հիմանց
Հ. (դ) հիմն	(դ) հիմունս
Բ. ի հիմանէ	ի հիմանց
Գ. հիմամբ	հիմամբք

Ուղ. մեծութիւն	մեծութիւնք
Ս. մեծութեան	մեծութեանց
Տ. մեծութեան	մեծութեանց
Հ. (դ) մեծութիւն	(դ) մեծութիւնս
Բ. ի մեծութենէ	ի մեծութեանց
Գ. մեծութեամբ	մեծութեամբք

2. Ի հոլովում

Ուղ. բան	բանք
Ս. բանի	բանից
Տ. բանի	բանից
Հ. (դ) բան	(դ) բանս
Բ. ի բանէ	ի բանից
Գ. բանիւ	բանիւք

3. Ո չորովում

Ուղ. գործ	գործք
Ս. գործոյ	գործոց
Տ. գործոյ	գործոց
Հ. (դ) գործ	(դ) գործս
Բ. ի գործոյ	ի գործոց
Գ. գործով	գործովք

4. Ու չորովում

Ուղ. գանձ	գանձք
Ս. գանձու	գանձուց
Տ. գանձու	գանձուց

Հ. (դ) գանձ	(դ) գանձս
Բ. ի գանձէ կամ ի գանձուէ	ի գանձուց
Գ. գանձու	գանձուք

5. Ե Հ ո լ ո վ ու մ

Ուղ. դուտր	դստերք
Ս. դստեր	դստերց (դստերաց)
Տ. դստեր	դստերց (դստերաց)
Հ. (դ) դուտր	(դ) դստերս
Բ. ի դստերէ	ի դստերց (ի դստերաց)
Գ. դստերք	դստերքք (դստերաւք—օք)

Ուղ. աստղ	աստեղք
Ս. աստեղ	աստեղց (աստեղաց)
Տ. աստեղ	աստեղց (աստեղաց)
Հ. (դ) աստղ	(դ) աստեղս
Բ. յաստեղէ	յաստեղց (յաստեղաց)
Գ. աստեղք	աստեղքք (աստեղաւք—օք)

§ 99. Խ ա ո ն հ ո լ ո վ ու մ

1. Ի և Ա հ ո լ ո վ ու մ

I որինակ

Ուղ. նշան	նշանք
Ս. նշանի	նշանաց
Տ. նշանի	նշանաց
Հ. (դ) նշան	(դ) նշանս
Բ. ի նշանէ	ի նշանաց
Գ. նշանաւ	նշանաւք (օք)

II որինակ

Ուղ. անձն	անձինք
Ս. անձին	անձանց
Տ. անձին	անձանց

Հ.	(դ)անձն	(դ)անձինս
Բ.	յանձնէ	յանձանց
Գ.	անձամբ	անձամբք

2. Ո ւ Ա հ ո լ ո վ ու մ

Ուղ.	այգի	այգիք
Ս.	այգւոյ	այգեաց
Տ.	այգւոյ	այգեաց
Հ. (դ)	այգի	(դ)այգիս
Բ.	յայգւոյ	յայգեաց
Գ.	այգեաւ	այգեաւք(օք)

§100. Ա ն կ ա ն ո ն հ ո լ ո վ ու մ

Գրաբարում կան մի շարք բառեր, վորոնք սովորական հո-
ովման տակ չեն ընկնում, այլ ունեն ուրույն հոլովածներ: Այդ-
պիսի հոլովումը կոչվում է անկանոն կամ գարսուղի*):

Անկանոն հոլովման են պատկանում հետևյալ գոյականնե-
րը՝ այր, տէր, հայր, մայր, եղբայր, քոյր, կին, գիւղ, օր և սը-
րանցից կազմված բառերը:

1. Ա յ Ր (տղամարդ, մարդ)

Ուղ.	այր	արք
Ս.	առն	արանց
Տ.	առն	արանց
Հ. (դ)	այր	(դ)արս
Բ.	յառնէ	յարանց
Գ.	արամբ	արամբք

Այսպես են հոլովվում այլ բառով բարդված բարդ բառե-
րը՝ քեռայր, սկեսրայր և այլն:

*) Զարտուղի բառի կազմութիւնն է դ-արտ-ուղի—ճանապարհից դուրս:
(Զարտուղի հոլովման բառերը նույնպես ունեն իրենց որինաչափութիւնը,
վորը տակավին հայտնի չէ):

2. Տէր*

Ուղ. տէր	տեարք
Ս. տեառն	տերանց (տեարց)
Տ. տեառն	տերանց (տեարց)
Հ. (դ)տէր	(դ)տեարս
Բ. ի տեառնէ	ի տերանց (տեարց)
Գ. տերամբ	տերամբք

Այսպիսի են հոգովովում կարվածատէր, տանուտէր, պարտա-
տէր և այլն:

3. Հայր, մայր, եղբայր

Եղակի

Ուղ. հայր	մայր	եղբայր
Ս. հօր	մօր	եղբօր
(հաւր)	(մաւր)	(եղբաւր)
Տ. հօր	մօր	եղբօր
Հ. (դ)հայր	(դ)մայր	(դ)եղբայր
Բ. ի հօրէ	ի մօրէ	յեղբօրէ
Գ. հարբ	մարբ	եղբարբ
(հարամբ)	(մարամբ)	

Յոգնակի

Ուղ. հարք	մարք	եղբարք
Ս. հարց, հարանց	մարց, մարանց	եղբարց
Տ. հարց, »	մարց, »	եղբարց
Հ. (դ)հարս	(դ)մարս	(դ)եղբարս
Բ. ի հարց, ի հարանց	ի մարց, ի մարանց	յեղբարց
Գ. հարբք, հարամբք	մարբք, մարամբք	եղբարբք

*) Տէր բառի կազմութիւնը՝ տի-այր. թի նշանակում է մեծ (բարձր
խաւից, բարձրաստիճան) այր՝ զղամարդ: Տէր նշանակում է բարձրաստիճան
տղամարդ:

Այսպես են հորովվում հօրեղբայր, մօրեղբայր, նախահայր,
 նախամայր, տիբամայր և այլն:

4. Ք ո յ Ր

Ուղ. քոյր	քորք
Ս. քեռ	քերց
Տ. քեռ	քերց
Հ. (ղ)քոյր	(ղ)քորս կամ (ղ)քեռս
Բ. ի քեռէ	ի քերց
Գ. քերբ	քերբք

Նույն ձևով են հորովվում հօրաքոյր, մօրաքոյր:

5. Կ ի ն

Ուղ. կին	կանայք
Ս. կնոջ	կանանց
Տ. կնոջ	կանանց
Հ. (ղ)կին	(ղ)կանայս
Բ. ի կնոջէ	ի կանանց
Գ. կնաւ, կանամբ	կանամբք

Այսպես են հորովվում՝

- ա) տիկին (տի-կին = մեծ, բարձր խավի կին), առնակին:
 բ) Ն ու (հարս), վոր ունի 2 հորովածե. նուռյ, նուռվ
 կամ նուաւ, նուք, նուռց կամ նուանք, նուանց, նուամբք:

6. Գ ի ւ ղ (գեւղ, գեօղ (գեաւղ)

Ուղ. գիւղ (գեւղ)	գիւղք, գեղք
Ս. գեղջ (գեաւղջ, գեւղջ)	գիւղից
Տ. գեղջ	գիւղից
Հ. (ղ)գիւղ	(ղ)գիւղս
Բ. ի գեղջէ	ի գիւղից (ի գեաւղից)
Գ. գիւղիւ	գիւղիւք

7. Օր. (աւր), տիւ (ցերեկ)

Ուր. օր	աւուրք	տիւ	տիւք
Ս. աւուր	աւուրց	տունջեան*)	տունջեանց
Տ. աւուր	աւուրց	տունջեան	տունջեանց
Հ. (դ)օր	(դ)աւուրս	դտիւ	(դ)տիւս
Բ. յօրէ (յաւ- րէ)	յաւուրց	ի տունէ, ի տը- ռընջենէ	ի տունջեանց
Գ. աւուրք	աւուրքք	տունջեամբ	տունջեամբք

ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՒՆՆԵՐ ԱՆԿԱՆՈՆ ՀՈԼՈՎՄԱՆ ՇՈՒՐՁԸ

1. Արք գեղջն հետամուտ եղեն (եղան) մեզ: 2. Առն միող էյին երկու որդիք: 3. Առաքեցին զքորս իւրեանց ի տունս իւրեանց: 4. Դու ուստի գիտես զայդպիսի բան խօսել զհօրէ: 5. Ծառայ երկնչի ի տեառնէ: 6. Պատանեակն լուաւ զգեղեցկութենէ կնոջն և ցանկայր հասանել նմա: 7. Յուշ լիցի քեզ պայման ուխտի հօրն քո: 8. Առն էր Մամիկ անուն, ի Տարօնական դաւառէն, ի Հացեկաց գեղջէ: 9. Հնարս խնդրէր կնոջն կորստեան: 10. Փոքր յեղբարս իմ ես էի, կրտսեր ի տան հօր իմոյ: 11. Յաւուրս սորա կայր պատանի մի յազգէն Անձեացեաց: 12. Ետուք դմա գտէրութիւնն Սիւնեաց, լսէ՞ք յազգականաց դորա, զի՞նչ պատմեն զդմանէ: Եւ մինչդեռ այս ամենայն ամբաստանութիւն զնմանէ կուտէր բազում աւուրս, յառաջ մատեան և իւր ազգականքն. և եկն եհարց զողջունէ եղբարց իւրոց:

Առն միող էին—մի մարդ ունեւր
(բառացի՝ մի մարդու կա-
յին)

Ուստի—վերահիշ

Ջտեառնէ—տիրոջ մասին (զ նախ-
դէրը բացառ. հետ)

Զհօրէ—հոր մասին

Հասանել նմա—նրան հասնել

Լուաւ—լսեց

Ահեղ—սարսափելի

Խնդրել—ուզել, վարենել

Եաւուրս սորա—սրա որերում,
սրա ժամանակ

Ետուք դմա—դրան տվիք

Դորա—դրա

Զդմանէ—դրա մասին

Ամբաստանութիւն—մեղադրանք

Գրվում է ճշմնեամբ, բայց կարգացվում է ճշմնեյան (տվրնյան):

Յուշ լիցի քեզ—հիշիր
Պայման ուխտի—պայմանն ու
դաշինքը
Առն էր Մամիկ անուն—այն մար—
դու անունը Մամիկ էր

Կուտեկ—ժողովել, հավաքել
Յառաջ մատենան—մտեցան
Եհարց (հարցանել բայի անց. կա—
տարյալ ժամանակը)—հարցրեց:

§ 101. Զ նախդրով բացառական

Զ նախդիրը բացառական հոլովի հետ գործածվելով նշա-
նակում է մասին: Որինակ՝ զի՞նչ պատմեն զգման է—ի՞նչ են
պատմում դրա մասին, կուտե՞ր ամբաստանութիւն զգման է=
մեղադրանք եր հավաքում նրա մասին, եհարց զողջու-
ն է եղբարց=հարցրեց իր յեղբայրներին առողջության մա-
սին, գոհանամ զքէն=շնորհակալ եմ քեզնից:

ա) Հետևյալ բառերի խնդիրները դրվում են բացառական
հոլովով՝ ասել, պատմել, գոհանալ, կարօտիլ, տրտնջել, քրթմըն-
ջել, ճառել, վկայել, հարցանել, խորհել և այլն:

բ) Կախել, ունել (բռնել), հարկանել, դանց առնել բայերը
նույնպես ունեն դով բացառական խնդիր և թարգմանվում են
աշխարհաբար բացառականով: Որինակ՝ կախել զփայտ է=կա-
խել փայտից, կալալ զձեռան է=բռնեց ձեռքից:

§ 102. Վորոշել հետևյալ որին ազնեբի մեջ բայերի սեռը և ժամանակները

1. Բառում ձմերաց հալեցան սառնամանիք, հասա դա-
րուն և ծիծաղեցան նորեկ ծիծուռնք. աչք իւրեանց կա-
րօտացան տեսանել զգեղ (զեղեցկություն) երեսաց նոցա: 2. Մա-
տամք իւրեանց վաստակեցին և կերակրեցան: 3. Ջեռան անծա-
խական (անհատնում) հրով: 4. Վառեցան զինու: 5. Հպարտա-
ցաւ, բարձրացաւ ի միտս իւր: 6. Իբրև լուաւ դայս ամենայն
բանս ի դահճապետէ, խռովեցաւ, պղտորեցաւ ի միտս իւր, և
հատաւ քուն յաչաց նորա:

XXXIII ՎԱՄՆ ՇԻՆՈՒԱԾՈՅ ԱՐՏԱՇԱՏ ՔԱՂԱՔԻ

Երթեալ Արտաշիսի ի տեղին, ուր խառնին Երասխ և Մե-
ծամօր, և հաճեալ ընդ բլուրն, շինէ քաղաք յիւր անուն անուա-
նեալ Արտաշատ: Ձեռնառու լինի նմա Երասխ փայտիւք մայ-

բ ի ց, վասն որոյ անաշխատ և երազ շինեալ, կանգնէ ի նմա մեհեան և փոխէ ի Բագարանէ զպատկերն Արտեմիդայ և զամենայն կուռս հայրենիս. բայց զպատկերն Ապողոնի արտաքոյ քաղաքին կանգնէ, հուպ ի ճանապարհն: Եւ յարուցանէ ի քաղաքէն Երուանդայ զգերութիւն Հրէիցն, որք փոխեալ էին յԱրմաւրայ, և նստուցանէ զնոսա յԱրտաշատ: Նաև զամենայն վայելչութիւն քաղաքին Երուանդայ, զոր տարեալ եր յԱրմաւրայ, փոխէ յԱրտաշատ և յօրինէ իբր զքաղաք արքայանիստ:

Յիւր անուն—յուր անունով
Ձեռնու լինիլ—ողնել
Նմա—նրան
Մայրի, մայրից—մայրի ծառերի
Անաշխատ—առանց հոգնելու
Երազ—արազ
Ի նմա—նրա մեջ, նրանում
Մեհեան—կռատուն
Կուռք, կուռս—կուռքեր

Ջամենայն կուռս հայրենիս—բոլոր հորական կուռքերը
Ապողոն—Ապոլլոն (հունական աստված)
Հուպ—մոտիկ
Հուպ ի ճանապարհն—ճանապարհին մոտիկ
Յարուցանել—վեր կացնել
Փոխեալ էին—փոխադրվել էին
Յօրինել—շինել, կարգավորել

§ 103. Համանուն բառերի հոլովումը

Համանուն կոչվում են այն բառերը, վորոնք արտաբերությամբ նույնն են, բայց իմաստով բոլորովին տարբեր են: Դրաբարում այս բառերը տարբեր են վոչ միայն բովանդակությամբ, այլև հոլովման ձևով: Այդ բառերից են՝

Այր—այրի, այրիւ, այրից,
այրիւք=քարանձավ
Հայր—հայրի, հայրիւ, հայրից=կանանոցի վերակացու
Մայր—մայրի, մայրիւ, մայրիք, մայրեաց կամ մայրից=մայրի ծառեր
Գայլ—գայլի, գայլիւ, գայլից, գայլիւք=բերանակապ
Փող—փողի, փողիւ, փողից, փողիւք=խողովակ, փողոց, վիղ

Այր—առն, յառնէ, արանց=տղամարդ
Հայր—հօր, ի հօրէ, հարց, հարբ=հայր (ծնող)
Մայր—մօր, մարբ, մարք, մարց, մարբք=մայր (ծրնող)
Գայլ—գայլոյ, գայլով, գայլոց, գայլովք=գայլ կենդանի
Փող—փողոյ, ի փողոյ, փողք, փողոց, փողովք=գրամ, նը-

Օ դ — օդի, օդէ, օդիւ, օդից,
 օդիւք = վոտնաման
 Ո ը թ — որթոյ, որթով, որ-
 թովք = խաղողի վորթ
 Դ ի — դիոյ, դիով, դիոց, դիովք
 = դիակ

վագարան (դուռնա)
 Օ դ — օդոյ, օդով, օդոց, օ-
 դովք = ոդ
 Ո ը թ — որթու, յորթէ, որ-
 թուց, որթուք = հորթ
 Դ ի ք (անեղակ) — դից (դիւց),
 դիք = աստվածներ

§ 104. ԶԹԵՎՈՂ ԲԱՈՒՐ

Դրաբարում կան մի շարք գոյականներ և ածականներ, վո-
 րոնք չեն թեքվում (չեն հոլովվում), այս դեպքում նրանց փո-
 խարինում են ուրիշ ձևեր, վորոնք կարող են թեքվի:

Չեն թեքվում

ա) Իւն վերջավորություն ունեցող բառերը, վորոնք մի
 բանի ձայն են ցույց տալիս. որինակ՝ հնչիւն, վրնջիւն. բամ-
 բիւն, թնդիւն, շնդիւն, շաչիւն, շառաչիւն, գոչիւն, մոնչիւն,
 խրինջիւն, սոսաւիւն (տերեւների ձայնը): Այս բառերի իւն
 վերջավորության փոխարինում են ումն ածանցը կամ անորոշ
 դերբայական վերջավորություն. հնչումն, վրնջումն, դղրդումն և
 այլն կամ հնչել, դղրդալ, վրնջալ, մոնչալ, թնդալ, գոչել և այլն
 (հնչումն = հնչման, հնչմամբ, հնչմունք, հնչմանց, հնչմամբք և այլն):

բ) Ի կ ածանցով բառեր՝ պատանեկիկ, մանկիկ, նաւակիկ,
 քաղցրիկ, անուշիկ: Սրանց փոխարեն գործածական են պատա-
 նեակ, մանուկ, նաւ, քաղցր և այլն:

գ) Մի շարք բառեր՝ արտօսր, ծունր, պիտոյ, հաճոյ, նախ,
 գոհ և այլն. սրանց փոխարինող բառերն են՝ արտօսր = արտա-
 սուք (արտասուլաց, արտասուօք), ծունր = ծունկն (ծնկան, ծըն-
 կանց, ծնկամբք կամ ծնկօք), պիտոյ = պիտանի (պիտանւոյ, պի-
 տանեաց), հաճոյ = հաճելի (հաճելւոյ, հաճելեաց), նախ = առաջին
 (առաջնոյ, առաջնոց), գոհ = գոհութիւն (գոհութեան և այլն):

ԴԱՍ ԺԲ.

XXXIV ՎԱՍՆ ՏՆԿԵԼՈՅ ԶԱՆՏԱՌՆ ՈՐ ԿՈԶԻ ԾՆՆԴՈՑ

Տնկէ և մայրի մեծ ի հիւսիսոյ կողմանէ գետոյն և որմովք
 ա մ ր ա ց ու ց ա ն է, արգելով ի ներքս այծեմունս երագունս և

դադդ եղջերուաց և եղանց, և ցիռս և վարազս, որք ի բազմու-
թիւն անեցեալ լցին զանտառն: Եւ անուանէր զանտառն ծննդոց:

Որմ—պատ

Ամրացուցանել—ամրացնել, պըն—

դացնել

Աղդ—տեսակ, ցեղ

Ցիռ—վայրենի եշ

Այծեմունք երազունք—արագա-

վազ շէյրաններ (վայրի

այծեր)

Ամրացուցանել նշանակում է ամրացնել: Այս բայը պատճառական բայ է, աշխարհաբար թարգմանվում է ամրացընել:

§ 105. Պատճառական* բայերի խոնարհումը

ա) Գրաբարում պատճառական բայերն ունեն մի տեսակ մասնիկ՝ ուցմնե, վոր համապատասխանում է աշխարհաբարի ացն, եցն, ցն պատճառական մասնիկներին (զարմացնել, բնակեցնել, թոցնել):

բ) Գրաբարում ուցանել մասնիկի կազմությունն է ուցանել. ուց մասնիկի սկզբնական ձևն է ոյց:

գ) Պատճառական ձևը կազմելու համար ուցանել մասնիկը դրվում է բայի անցյալ կատարյալ ժամանակի բայարմատի վրա:

Որինակ՝

Անորոշ դերբայ

Անց. կատար.

Պատճառ.

Ա խոնարհում

Պարզ—մնալ

մնացի, եր

մնացու-

ցանել

Միջմ. զարմանալ

զարմացայ, զարմացուցանել

Ի խոնարհում

Պարզ—բնակել

բնակեցայ, ար, աւ

բնակե-

ցուցանել

Միջմ.—ուսանել

ուսայ, ար, աւ

ուսուցա-

նել

* Պատճառական բայերը գրաբարի քերականության մեջ կոչվում են անցողական:

Թաք-չ-իլ

Թաքեայ, հար, հաւ

Թաք-ու-
ցանել

Ու խոնարհում

Պարզ—հեղ-ուլ

հեղ-ի, եր

հեղ-ուցա-
նել

Միջմ.—ջեռ-ն-ուլ

ջեռ-այ, աբ, աւ

ջեռ-ուցա-
նել

դ) Կան մի շարք բայեր, վորոնց պատճառական ուցանել մասնիկից գիրը դառնում է զ կամ ա. այսպես՝ կորնչիլ—կոր- ունանել (փոխան. կոր-ուցանել)—կորցնել, փլանել—փլուզանել (փլցնել), փոխ. փլուցանել, ելանել—ելուզանել (փոխանակ ելուցանել) և այլն:

ե) Պատճառական բայակերպը կազմվում է նաև տամ և առնեմ բայերը գործածելով անորոշ դերբայի հետ: Որինակ՝ տամ ըմպել (խմեցնում եմ), տամ գրել (գրել եմ տալիս) և այլն:

զ) Պատճառական կերպի բայերը բովանդակությամբ ներգործական սեռի յեն և խոնարհվում են ինչպես և խո- նարհման միջմասնկավոր բայերը՝ բեկանել, տեսանել և այլն:

է) Անորոշ դերբայ—Թաք-ուցանել (Թաքցնել)

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ

Ներկայ ժամանակ

Թաքուցանեմ (Թաքցնում եմ) Թաքուցանեմք (Թաքցնում ենք)

Թաքուցանես (Թաքցնում ես) Թաքուցանէք (Թաքցնում եք)

Թաքուցանէ (Թաքցնում ե) Թաքուցանեն (Թաքցնում են)

Անցեալ անկատար

Թաքուցանէի (Թաքցնում էի) Թաքուցանէաք (Թաքցը- նում էիք)

Թաքուցան-էիր (Թաքցնում էյիր) Թաքուցան-էիք (Թաքցը-
նում էյիք)
Թաքուցան-էր (Թաքցնում էր) Թաքուցան-էին (Թաքցը-
նում էյին)

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր Ե ա լ

Թաքուց-ի (Թաքցրի) Թաքուց-աք (Թաքցրինք)
Թաքուց-եր (Թաքցրիւր) Թաքուց-էք (իք) (Թաքցրիք)
Թաք-ոյց (Թաքցրեց) Թաքուց-ին (Թաքցրին)

Ա պ ա ռ ն ի Ժ ա մ ա ն ա կ

Թաքուց-ից (Թաքցնելու յեմ) Թաքուս-ցուք (Թաքցնելու
յինք)
Թաքուս-ցես (Թաքցնելու յես) Թաքուս-ջիք (Թաքցնելու
յիք)
Թաքուս-ցէ (Թաքցնելու յե) Թաքուս-ցեն (Թաքցնելու
յեն)

Ս տ ո Ր ա դ ա ս ա կ ա ն ա պ ա ռ ն ի

Թաքուցան-իցեմ (պիտի կամ կԹաքցնեմ) Թաքուցան-իցեմք
(կԹաքցնենք),
Թաքուցան-իցես (» » կԹաքցնես) Թաքուցան-իցէք
(կԹաքցնեք),
Թաքուցան-իցէ (» » կԹաքցնե) Թաքուցան-իցեն
(կԹաքցնեն):

Այսպես են խոնարհւում ապրեցուցանել (ազատել), փա-
խուցանել, շիջուցանել (հանգցնել), յարուցանել (վեր կացնել),
խաւարեցուցանել (խաւարեցնել), զգեցուցանել (հագցնել), պալ-
թուցանել (պալթեցնել), ցածուցանել (ցածրացնել), արբուցանել
(խմեցնել), պակուցանել (վախեցնել), քաղցրացուցանել (քաղց-
րացնել) և այլն:

XXXV. Բ ա Ր Կ ու Թ ի Ն

Բարկութիւն զարիւնն եռացուցանէ, զմարմինն դողացու-
ցանէ, զաչսն ալազուէ, զգոյնն շրջէ, և ամենեւիմբ զմարդն

վայրենի ցուցանէ և տայ ազադակել բազում մորոսախօսութեամբ: Ոչ դեղք մահաբերք և ոչ հարուածք կարճի նման են հարուածոյ բարկութեան, ոչ հատումն սրոյ և ոչ այրեցուած հրոյ կսկծեցուցանեն աւաւել քան զբարկացողացն: Յորժամ միանգամ զխորհուրդըս մարդոյ ըմբռնէ անօրէն ախտն բարկութեան, յափշտակէ զմիտան ի նմանէ և գազանացուցանէ: Ոչ ամօթ եղբարցն, ոչ խրատ վարդապետաց, հրամանք պատուիրանաց զնա ոչ պատկառեցուցանեն ի զեղջ և յապաշաւ:

Եռացուցանել—յեռացնել, գրգռել
Դողացուցանել—դողացնել
Այլազունել—զուլնը փոխել
Շըջել—զարձնել, փոխել
Ամենեկմբ—ամեն բանով
Յուցանել—ցուցց տալ
Տայ ազադակել—ազադակել և տալիս
Մորոսախօսութիւն—հիմար բտն խոսել
Դեղ—թույն
Մահաբեր—մեռցնող, մահաբեր
Ոչ հարուածք կարճի—վնչ կարիճի կծածները
Հատումն—կտրելը, կտրածը
Այրեցուած—այրվածք, դաղածը
Կսկծեցուցանել—ցավեցնել, կսկըծացնել

Աւաւել—ավելի, քան
Բարկացողացն—բարկացողներին
Խորհուրդ—միտք
Ախտ—ցավ, հիվանդութիւն
Ի նմանէ—նրանից
Դազանացուցանել—գազան դարձնել
Պատկառեցուցանել—պատկառանք ազդել
Ոչ պատկառեցուցանէ—պատկառանք չի ազդում
Ջեղջ—զղջում, փռշտնութիւն
Ապաշաւ—զղջումն, փռշտնութիւն
Ի զեղջ և յապաշաւ—զղջալու և փռշտնելու համար

Հորվածի պատճառական բայերը դարձնել ներգործական կամ չեղոք:

§ 106. Հրամայական յեղանակի կազմութիւնը

Հրամայական յեղանակն ունի միայն 2-րդ դեմք՝ յեղակի և հոգնակի:

§ 107. Հրամայական յեղանակն ունի 2 տեսակ վերջավորութիւն՝ ներգործական և կրավորական:

ա) ներգործական	}	Եղակի—ա, եւ, ինչպէս, գրեւ և այլն:
		Յոգնակի—է՛ք: Խաղաց-է՛ք, թող-է՛ք, և այլն:

բ) կրավորական	}	եղակի—ի բ, ե ա ց: Ուս-ի բ, բնակ-եաց
		յոգնակի—ա յ ք կամ արհւք: Ուսա յ ք կամ ուս-արհւք, բնակեց-արհւք:

Հրամայական յեղանակն ունի 2 ժամանակ՝ ն երկա և ա-
պ առնի:

§ 108. Հրամայական ն երկա յ

ա) Ե խոնարհում

Պարզ—գործ-ել
Միջմասն կավոր—տեսան-ել
Պատճառ.—դարձ-ուցանել

Եղակի. գործեան տես դարձն
Յոգնակի. գործ-եց-է՛ք տես-է՛ք դարձուցէ՛ք

Կ Ա Ն Ո Ն

1) Ե խոնարհման բայերի հրամայականն ունի ներգործա-
կան վերջավորություն:

2) Հրամայականի ներկան կազմելու համար բայարմատի
վրա ավելացնում ենք հրամայականի ե ա և է՛ք վերջավո-
րությունը:

3) Միջմասնավոր բայերի հրամայական յեղակի թիվը
չունի ե ա վերջավորությունը, այլ բայարմատն ե դառնում
հրամայականի ձևը (շեշտ առնելով): Որինակ՝ հարց-ան-ել=հ ա՛ր ց
(եղ.), հարցէ՛ք (յոգ.), օծանել=օ՛ծ, օծէ՛ք և այլն:

4) Պատճառական բայերի հրամայականը կազմում ենք
յեղակիում բայարմատի վրա ավելացնելով ո ձայնավորը, իսկ
յոգնակիում անել մասնիկի փոխարեն է ք վերջավորությունը:
Որինակ՝ մատ-ուց-ան-ել=մատ—ո՛ւ, մատուց—է՛ք, անց-ուց-ան-
ել=անց—ո՛ւ, անցուց-է՛ք, ապր-եց-ուց-ան-ել=ապրեց—ո՛ւ, ապրեց-
ուցէ՛ք, թաքուցանել=թաքուց—ո՛ւ, թաքուց-է՛ք, և այլն:

բ) Ի խոնարհում

Պարզ—բնակ-իւ

Միջմասնկ.—ուսան-իւ, թռչ-իւ

Պատճառ.—թաքուց-ան-իւ

Եղակի բնակ-եաց ուս-իւր թռ-իւր թաքուց-իւր

Յոգանկի բնակ-եց-արհւք, ուսնյք, ուսարհւք, թռ-երհւք
թաքուցարհւք

Կ Ա Ն Ո Ն

1) Ի խոնարհման բայերի հրամայականի վերջավորությունը կրավորական ձևով եւ

2) Հրամայականի ներկան կազմելու համար բայարմատի վրա ավելացնում ենք եաց (յեղակիւում) և եցարուք (հոգնակիւում) վերջավորությունը:

3) Միջմասնկավոր բայերի հրամայականը կազմելու համար, բայարմատի վրա ավելացնում ենք իւր (յեղակիւ), երհւք և արհւք (հոգն):

4) Պատճառական բայերի հրամայականը կազմելու համար անիւ մասնիկի փոխարեն ավելացնում ենք իւր և արհւք: Որինակ՝ Թաքուց անիւ = Թաքուց-իւր, Թաքուց-արհւք:

գ) Ա խոնարհում

Պարզ—կարդ-ալ

Միջմասնկ.—զարմ-ան-ալ

մերձ-են-ալ

Եղակի կարդան

զարմացիւր

մերձեցիւր

Յոգնակի կարդացէ՛ք

զարմացնյք

մերձեցարհւք

կամ

կամ

զարմացարհւք

մերձեցնյք

Կ Ա Ն Ո Ն

1) Ա խոնարհման պարզ բայերի հրամայականն ունի ներգործական վերջավորություն: Որինակ՝ խաղան, խաղացէ՛ք, աղան, աղացէ՛ք:

2) Միջմասնկավոր բայերի հրամայականն ունի կրավորական վերջավորություն: Որինակ՝ գոհ-ան-ալ = գոհաց-իւր, գոհա-

ցարհւք, մ'ըծեց—իւր, մերձեց—արհւք: Կազմվում է բայարմատի վրա ավելացնելով իւր, արհւք վերջավորութիւնը:

դ) Ու խոնարհում

Պարզ—թողուլ

Միջմասնկ.—զարթնում

եզակի թոյ

զարթիւր

Յոգնակի թողէ՛ք

զարթիք

XXXVI ԽՐԱՏ

Հուր, որդեակ, խրատու հօր քո. դարձս զոտն քո ի ճանապարհէ չարէ. իմոյ իմաստութեան անասն և իմոց բանից մատոհղունին քո. դի մի զղջանայցես յետոյ և ասիցես, թէ զիմորդ ատեցի զխրատ, ոչ լսէի ձայնի խրատութի իմոյ և ուսուցչի իմոյ ոչ դնէի զունկն իմ:

Լսել, լուայ, լուր—լսիր

Անասալ—լսել և հնազանդվել

Լուարհւք—լսեցեք

Ունկն—ականջ

Զիմորդ—լինչակ

Խրատու — խրատատու, խրատ ավող

Ունկն դնել—ականջ դնել

Ունկն դիւր—ականջ դիւր

Ունկնդիւր—ականջ դնող

Հոգվածի բայերը դարձնել հոգնակի՝ պահպանելով նույն ժամանակները և յեղանակները, դրա համաձայն հոգնակի դարձնելով հատկացուցիչները և հատկացյալները:

XXXVII Թարգմանել աշխարհաբար

Մի հաւատաք առաջնորդացն ձերոց, զոր նացրածիսդ անուանէք, քանզի յոյժ են խաբեբայք, զոր բանիւք ուսուցանեն, գործովք ոչ առնուն յանձն: «Միս ուտել», ասեն, «ոչ են մեղք», և ինքեանք ուտել ոչ կամին. «կին առնել», ասեն, «արժան է», բայց ինքեանք և հայել ի նա ոչ կամին. «կարասի որ ժողովէ», ասեն, «մեղք են յոյժ», բայց աղքատութիւն առաւել, քան զյոյժ գովեն: Յարգեն զթշուառութիւն և պարսաւեն զյաջողութեամբ. ծաղր առնուն զանուն բախտի և զփառաւորութիւն յոյժ ապա-

նեն. սիրեն զանշքութիւն հանդերձից և յարդեն զանարդս քան զպատուականս. գովեն զմահ և պարսաւեն զկեանք, անարգեն զծնունդս մարդոյ և գովեն զանորդութիւն. և եթէ լսէք զոցա և ի կանայս ոչ մերձենայք, աշխարհիդ վախճան վաղվադակի հասանէ:

Ոչ առնուլ յանձն—հանձն չառնել
Հայել—հայել
Կարասի—հարստութիւն, ունեց-
վածք

Պարսաւել—պախարակել, անար-
գել, նախատել
Ծաղր առնել—ծաղրել
Այլանել—վրան ծիծաղել, ծաղ-
րել

բ.

Ի նմին ժամու հրամայէ գրել նա յետկար և արձակէ զմի ի սուրհանդակացն առ Մուշեղ: «Փութով եկ, ասէ, գործ հասեալ է կարի կարևորագոյն»: Եւ հրաման ետ փուշտիպանացն իւրոց և ասէ. «պատրաստ լերուք, զի յորժամ եկեսցէ նա և ես ձեռամբ նշանակեցից ձեզ, յանկարծակի զձեռս նորա յետս. կալաւորսք և կապեցէ՛ք զնա. բայց պատրաստ լինիջիք, զի այր քաջ է նա և մի՛ կամ թե ինքն մեռանի, կամ զիս սպանանէ: Եւ թէ իսկ ինքն մեռանի, ես պատասխանի տաց կայսեր վասն նորա»: Մոյնպէս և բարապանացն պատուէր ետ և ասէ. «Զգոյշ կացէ՛ք, զի յորժամ եկեսցէ Մուշեղ ի դուռն խորանին իմոյ՝ ի բաց լուծէք ի միջոյ նորա զկամարն և զսուսերն, ասելով՝ եթէ. «ոչ է օրէն զինու հանդերձ մտանել յանդիման թագաւորին»:

Ի նմին ժամու—նույն ժամին
Յետկար—յերդման թուղթ
Կարի—շտա, սաստիկ
Փուշտիպան—թիկնապահ
Նշանակել—նշան տալ, նշան անել
Ձեռս յետս կալաւորք—ձեռները
յետե բռնեցեք
Կալնուլ, կալայ, կալ—բռնել
Բարապան—դռնապան
Պորան—տաղավար, վրան

Ի բաց լուծանել—արձակել
Ի միջոյ—մեջքից
Սուսեր—սուր
Ոչ է օրէն—սովորութիւն չե
Ձէն, զինու—զենք
Զինու հանդերձ—զենքով, զենքի
հետ միասին
Յանդիման—դիմացը, առջևը
Յանդիման լինել—ներկայանալ

ԴԼԱ ԺԳ

§ 109. Արգելական հրամայականի կազմութիւնը

Հրամայականի բացասական ձևը կոչվում է արգելական, վորը կազմելու համար բայից առաջ դնում ենք արգելականի յեղանակիչը՝ մի:

Մի՛ յեղանակիչը դրվում է ա) ներկայի վրա (յերկրորդ դեմքի ու վերջավորութիւնը փոխարինում է ռ): Որինակ՝ մի՛ երթար, մի՛ ստանար:

բ) Ապառնիի վրա: Որինակ՝ մի՛ առնուցու (չառնես), մի՛ զգենուցու (չհագնես):

գ) Անորոշ դերբայի վրա: Որինակ՝ մի՛ կալ հակառակ = հակառակ չկենալ կամ հակառակ չգնալ:

դ) Մի՛ յեղանակիչն առանց շեշտի չի կարելի գործածել բայի հետ, հատկապես չփոթելու համար մի՛ թվականի հետ, վորը, սակայն, հետադաս ե լինում:

ա) Ե խոնարհում

Պարզ—գործել

Միջմասնկ.—տեսանել

Եղակի մի՛ գործել (մի՛ գործիր) մի՛ տեսանել

Յոգնակի մի՛ գործէք (մի՛ գործիք) մի՛ տեսանէք

բ) Ի խոնարհում

Պարզ—բնակել

Միջմասնկ.—ուսանել

Պատճառ.— դարձուցանել

Եղակի մի բնակիւր մի ուսանիւր մի դարձուցանելու
 Յոգն. մի բնակիւր մի ուսանիւր մի դարձուցանելու

Ի խոնարհման արգելականը կազմելու համար անորոշ դեր-
 բայի իւր վերջավորութեան փոխարեն ավելացնում ենք ի՛ր, ի՛ք
 վերջավորութեանը:

գ) Ա խոնարհում

Պարզ—կարդալ

Միջմասնիկ.—գոհանալ

» —մերձենալ

մի կարդար

մի դարմանար

մի մերձենար

մի կարդայք

մի դարմանայք

մի մերձենայք

Ա խոնարհման արգելականը կազմելու համար անորոշ դեր-
 բայի ալ վերջավորութեան փոխարեն ավելացնում ենք աւ, ալք
 վերջավորութեանը:

դ) ՈՒ խոնարհում

Պարզ—թողուլ

Միջմասնիկ.—դարթնուլ

մի թողուր

մի դարթնուր

մի թողուք

մի դարթնուք

ՈՒ խոնարհման արգելականը կազմելու համար անորոշ
 դերբայի ուլ վերջավորութեան փոխարեն ավելացնում ենք ուր,
 ուք վերջավորութեանը:

XXXVIII

1. Մի լինիւր ամբարտաւան, յորժամ ի ցանկալի փառա-
 տրութիւնս իցես և մի գձուճ՝ յորժամ ի թշուառութիւն հասու-
 նիցես: 2. Անդ կացցես և զլոյս մի տեսցես: 3. Եւ ընդ այս մի
 ոք դարմասցի: 4. Այլ դու յայսր ամենայնի զմեզ մի հարցանիւր:
 5. Պատրուծակք մի մեռցին անյազ, շնջիւք և աղուէսք և նա-

պատասկէք մի մեռցին: 6. Գոյն երեսաց քոց մի եղծցի. 7. Մի երթար ճանապարհ ընդ նոսա: 8. Տեսչիր, յորժամ յայտնեսցի:

Ամբարաւան—գոռոզ, հպարտ

Գծուծ կամ գծուծ—խեղճ

Ընդ այս—այս բանի վրա

Յայսր ամենայնի—այս բոլորի մասին

Պատրուակէ—մորթելու կամ զոհելու կենդանի

Անյազ—տառնց զոհելու

Նղծանել—փչացնել, ջնջել, յեղծել, մերժել

§ 110 Հրամայական ապառնի

Հրամայական յեղանակը գրաբարում ունի նաև մի յերրորդ ձև, վորը կոչվում ե հրամայական ապառնի (կամ հրամայական ապառնի բ) տարբերելու համար բուն հրամայականից:

Հրամայական ապառնին կազմվում ե սահմանական ապառնի ժամանակի հոգնակի յերկրորդ դեմքից ավելանալով ջի'ր, ջի'ք վերջավորությունները: Որինակ՝

Սահմ. ապառնի—գնաս-ջի'ք

Հրամայական » —գնաս-ջի'ք գնաս-ջի'ք:

ա) Ե խոնարհում

Պարզ—գործել

Միջմասնի.—տեսանել

Պատճառ.—դարձ-ուցանել

Եղակի գործես-ջիր (կգործես, գործիր) տեսիր դարձուսիր
Յոգն. գործես-ջիք (կգործեք, գործեցեք) տեսիք դարձուսիք

բ) Ի խոնարհում

Պարզ—բնակել

Միջմասնի.—ուսանել

բնակես-ջիր

ուս-ջիր

բնակես-ջիք

ուս-ջիք

գ) Ա խոնարհում

Պարզ—կարդալ

Մ ի ջ մ ա ս ն կ.—զարմանալ

» — մերձեցնալ

կարգաս-ջիր

զարմաս-ջիր

մերձես-ջիր

կարգաս-ջիք

զարմաս-ջիք

մերձես-ջիք

դ) ՈՒ խոհարհուսմ

Պ ա ռ դ—թողուլ

Մ ի ջ մ ա ս ն կ.—զարթնուլ

թող-ջիր

զարթեջիր

թող-ջիք

զարթեջիք

XXXIX ՀԱՏՈՒԱԾ Ի ՀՈՄԵՐԱՅ

ՊՐԻԱՄՈՍ

«Իսկ հիկ ես դու, հ սիրելիք, ծերն կրկնեալ, հիանայր,
Յոյց ծնողաց, զի զհէգ որդւոյս այդպէս շքով խօսեցար...
Թէ արդարեւ զինուոր ես դու Աքիլլեայ,
Ադէ, արդ դու, հ բարեկամ, զճշմարիտն ինձ ասա:
Կամ իմ որդեակն տակաւին նաւատորմին ի հանդէս,
Եթէ յօշեալ՝ զնա իւր շանց արկ կերակուր Աքիլլէս»:

ՀԵՐՄԷՍ

«Զնա, հիկ ծեր, ոչ շունք, ոչ հաւք գօշեցին
Այլ առ նաւուն կայ Աքիլլեայ, անկեալ անշուք ի վրանին:
Երկոտասան այդ ծագեցաւ, մարմին դորա ոչ նեխի,
Չուտեն որդունքն, ոյց կուր մարմինքն են անկելոցն ի
մարտի»:

Յոյց ծնողաց—վոր ծնողներէց

Ո՞ր—հիկ

Հէգ (հէք)—թշվառ

Արդարեւ—խեղապես, ճիշտ վոր

Ադէ (ձայնարկ.)—հապա,

Հանդէս—բաղմունք, յանա-
րան, զորահանդես

Եօշեալ—մաս-մաս կտրուել, հոշոտել

Գօշել—վրա վազել բզկտելու

Ոյց—վորոնց

Կուր—կերակուր

Ոյց կուր մարմինքն են անկելոյն
ի մարտի—վորոնց համար
կերակուր են պատեցադ-
մում (մարտում) ընկածի
մարմինները

Գրաբարում դերբայները չորս են՝ պնորոշ, ներկա, անցյալ և ապառնի:

1) Ներկա կամ յենթակայան դերբայը վերջանում է ող և ին մասնիկով: Որինակ՝ վար-ել=վարող, զարմանալ=զարմացող, զբօսն-ուլ=զբօսնող, ուսան-իլ=ուսանող, գր-իլ=գր-իչ, բր-ել=բր-իչ, աւեր-ել=աւեր-իչ, տալ=տու-իլ և այլն:

Ող և իչ մասնիկներն ավելանում են բայարմատի վրա (տես-ան-ել=տես-ող) կամ անորոշ դերբայի վերջավորության փոխարեն (գր-ել=գր-ող) և անցյալ կատարյալի արմատի վրա (զարմ-աց-այ=զարմաց-ող և այլն):

2) Անցյալ դերբայը վերջանում է եալ (գրեալ, տեսեալ, խօսեալ և այլն), վորին համապատասխանում է աշխարհաբարի ել կամ ած վերջավորությամբ դերբայը: Գրեալ նշանակում է գրել (վաղակատար) կամ գրած (հարակատար):

ա) Անցյալ դերբայը կազմելու համար պարզ և միջմասնը կազմոր (են-ալ, ան-ալ) անորոշ դերբայների բայարմատի վրա ավելանում է եալ վերջավորությունը: Որինակ՝ գր-ել=գրեալ, բնակ-իլ=բնակեալ, թող-ուլ=թողեալ, ուս-ան-իլ=ուսեալ, տես-ան-ել=տեսեալ:

բ) Միջմասն կավոր բայերից անցյալ դերբայ կազմելու համար ալ և անալ վերջավորությունն ունեցող բայերի անցյալ կատարյալի առաջին դեմքի վերջավորության փոխարեն ավելացնում ենք եալ վերջավորությունը: Որինակ՝ զարմացայ=զարմացեալ, խաղացի=խաղացեալ և այլն:

Անցյալ դերբայն աշխարհաբարում թարգմանվում է մի քանի ձևով.

Որինակ՝ զարմացեալ=զարմանալով, զարմացած, զարմացել: Գնացեալ տեսանէր=գնալով տեսնում է, գնում, տեսնում է:

3. Ապառնի դերբայը գրաբարում ունի ոց վերջավորությունը: Գրաբարի ապառնի դերբայը համապատասխանում է աշխարհաբարի ապառնի դերբային: Որինակ՝ կարդալոց, բնակելոց, խօսելոց. նշանակում է կանչելու, բնակվելու, խոսելու (կանչելու, բնակվելու, խոսելու ձևերը չպետք է շփոթել անորոշ դերբայի սեռականի հետ):

ա) Ապառնի դերբայը կազմելու համար պետք է անորոշ

գերբային ավելացնել ոց վերջավորությունը: Որինակ՝ գրել = գրել-ոց, բնակել = բնակել-ոց, աղալ = աղալոց, թող-ուլ = թողլ-ոց և այլն:

XL

ա) Իցէ՞ ահսեալ, յորժամ հրդեհ զմեծամեծ տանց հարկանիցի, զիմբոգ ցոլանայ բոցն և ծուխն և յերկինս կցի և չիք սր ժաի մատչել և զչարն շիջուցանել, այլ ամենայն ոք ընդ անձին ճեպի և զւրն միայն գիտէ, և հրդեհն ոչ մեղմով, այլ սաստիկ զամենայն ճարակեացի, և բազում անգամ ամենայն քաղաքն շուրջ կացցէ և տեսողք և եթ չարեացն լինիցին, և ոչ զօրավիգն և օգնականք:

Չիք—չկա

Ժաիլ—հանդգնել, համարձակվել,
սիրտ անել, աղաչել

Շիջուցանել—հանգցնել

Ճեպել—շտապել, փութալ

Ճարակել—կրակի տարածվելը

§ 112 Բաղադրյալ ժամանակներ

Բաղադրյալ ժամանակները կազմելու համար անցյալ և ապառնի դերբայների վրա դրվում են եմ և լինիմ ոժանդակ բայերը: Գրեալ եմ, գրելոց եմ, գրեալ լինիմ:

ա) Եմ ոժանդակ բայի ներկա, անկատար և ստորադասական ապառնի ձևերը դրվում են անցյալ և ապառնի դերբայների հետ, իսկ լինիմ բայի բոլոր ձևերը դրվում են միայն անցյալ դերբայի հետ:

բ) Բաղադրյալ ժամանակներն ունեն թե ներգործակալի և թե կրավորականի իմաստ: Որինակ՝ գրեալ եմ նշանակում եմ գրած եմ կամ գրված եմ, գրելոց եմ նշանակում եմ գրելու յեմ կամ գրվելու յեմ:

գ) Եմ ոժանդակ բայի յերեք ժամանակները՝

Ներկայ անցեալ անկատար ստորադասական ապառնի

եմ	եմք	էի	էաք	իցեմ(լինեմ)	իցեմք(լինեմք)
ես	էք	էիր	էիք	իցես	իցեք
է	են	էր	էին	իցէ	իցեն

§ 113 ԵՄ ՌԺԱՆՂԱԿ ԲԱՅՐԸ

1. ԱՆԳՅԱԼ ԴԵՐԲԱՅՈՎ

ԵՄ ՌԺԱՆՂԱԿ ԲԱՅՐԸ ԴՐՎԵԼՈՎ ԱՆԳՅԱԼ ԴԵՐԲԱՅԻ ՎՐԱ ԿԱՂՄՈՒՄ Ե յԵՐԵՔ ԺԱՄԱՆԱԿ՝ ՆԵՐԿԱ (ՀԱՐԱԿԱՏԱՐ), ԱՆԳՅԱԼ (ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ) Լ ԱՎԱՌՆԻ:

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ
Ա. ՆԵՐԿԱՅ (ՋԱՐԱԿԱՏԱՐ)

ԵԶԱԿԻ

սիրեալ եմ	(սիրած կամ սիրված եմ)	սիրեալ է իմ	(յես սիրել եմ)
սիրեալ ես		սիրեալ է քո	(դու սիրել ես)
սիրեալ է		սիրեալ է նորա	(նա սիրել է)

ՅՈՒՆԱԿԻ

սիրեալ եմք	(սիրած կամ սիրված ենք)	սիրեալ է մեր	(մենք սիրել ենք)
սիրեալ էք	(սիրած կամ սիրված եք)	սիրեալ է ձեր	(դուք սիրել սիրված եք)
սիրեալ են	(սիրած կամ սիրված են)	սիրեալ է նոցա	(նրանք սիրել սիրված են)

ԾԱՆՈԹ. ՅԵԹԵ ՆԱԽԱՂԱՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ ՍՈՐՈՐԳՅԱԼԸ ԴՐՎԱԾ Ե ԱՆԳՅԱԼ ԴԵՐԲԱՅՈՎ, յԵՆԹԱԿԱՆ ԴՐՎՈՒՄ Ե ՍԵՌԱԿԱՆ ՀՈՂՈՎՈՎՄԵՍԵԱԼ Է ԻՄ, ՄԵՍԵԱԼ Է ՔՈ, ՄԵՍԵԱԼ Է ՆՈՐԱ, ՄԵՍԵԱԼ Է ՄԵՐ Լ ԱՅԼՆ, ՎՈՐ ՆՈՒՅՆ Ե, ԻՆչ ՄԵՍԵԱԼ ԵՄ, ՄԵՍԵԱԼ ԵՍ Լ ԱՅԼՆ:

Բ. ԱՆԳԵԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ (ԳԵՐԱԿԱՏԱՐ)

ԵԶԱԿԻ

սիրեալ էի	(սիրել կամ սիրվել էի)	սիրեալ էր իմ	(յես սիրել սիրված էի)
սիրեալ էիր	(» » » էիր)	սիրեալ էր քո	(դու սիրել սիրված էիր)
սիրեալ էր	(» » » եր)	սիրեալ էր նորա	(նա սիրել սիրված եր)

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

սիրեալ էաք (	սիրած կամ սիրված եյինք)	սիրեալ էր մեր
սիրեալ էիք (	» » » եյիք)	սիրեալ էր ձեր
սիրեալ էին (	» » » եյին)	սիրեալ էր նոցա

գ. Ապառնի (ստորագասական)

Ե Ձ Ա Կ Ի

սիրեալ իցեմ (սիրած կամ սիրված լինեմ)	սիրեալ իցէ իմ
սիրեալ իցես	սիրեալ իցէ քո
սիրեալ իցէ	սիրեալ իցէ նորա

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

սիրեալ իցեմք	սիրեալ իցէ մեր
սիրեալ իցէք	սիրեալ իցէ ձեր
սիրեալ իցեն	սիրեալ իցէ նոցա

Ձ. Ապառնի դերբայով սահմանադան յեղանակ

Սիրեւոց—սիրեւու, սիրվեւու

Ե Ձ Ա Կ Ի

Ն ե Ր կ ա յ

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր

սիրեւոց եմ (սիրեւու յեմ կամ սիրվեւու յեմ)	սիրեւոց էի (սիրեւու, սիրվ. եյի)
սիրեւոց ես	սիրեւոց էիր
սիրեւոց է	սիրեւոց էր

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

սիրեւոց եմք	սիրեւոց էաք
սիրեւոց էք	սիրեւոց էիք
սիրեւոց են	սիրեւոց էին

Ս տ ո Ր ա դ ա ս ա կ ա ն ա պ ա ո չ ի

Ե Զ Ա Կ Ի

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

սիրելոց իցեմ (սիրելու լինեմ, սիրելու կլինեմ) սիրելոց իցեմք
սիրելոց իցես սիրելոց իցէք
սիրելոց իցէս սիրելոց իցեն

ԾԱՆՈԹ. ա) Անցյալ դերբայով կազմված դիմավոր բաղադրյալ ժամանակները միևնույն ձևն ունեն թե ներգործականում և թե կրավորականում, և նախադասության մեջ հաճախ ստացվում է իմաստի յերկվություն, իսկ ընթերցողը դժվարանում է վորոշել, թե նախադասությունն ինչպես հասկանալ՝ կրավորական, թե ներգործական: Այս դժվարությունը լուծվում է նրանով, վոր ներգործական սեռի բայերի անցյալ դերբայով կազմված բաղադրյալ ժամանակների յենթական դրվում է սեռական հոլովով, փոխանակ ուղղականի, որինակ՝ սիրեալ է իմ (փոխանակ՝ սիրեալ եմ), սիրեալ է քո և այլն:

§ 114.

II Լինիմ ո ժ ա ն դ ա կ բ ա յ ո վ կ ա զ մ վ ա ծ բ ա ղ ա դ ը յ ա լ
ժ ա մ ա ն ա կ ն ե ը ը

Ս ի ը ե ա լ լ ի ն ի մ

(սիրվում եմ, սիրած կամ սիրված եմ լինում)

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն ե ղ ա ն ա կ
(յենթական ուղղական հոլով)

Ն ե ը կ ա յ

Ե Զ Ա Կ Ի

սիրեալ լինիմ (սիրվում եմ, սիրած կամ սիրված եմ լինում)
սիրեալ լինիս
սիրեալ լինի

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

սիրեալ լինիմք
սիրեալ լինիք
սիրեալ լինին

Անցեալ անկառաւ

(սիրեալ լինէի)

Ե Ձ Ա Կ Ի

սիրեալ լինէի (սիրովուս եյի, սիրած կամ սիրված եյի լինում),
սիրեալ լինէիր
սիրեալ լինէր

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

սիրեալ լինէաք

սիրեալ լինէիք

սիրեալ լինէին

Անցեալ կառաւ

(սիրեալ եղէ)

Ե Ձ Ա Կ Ի

սիրեալ եղէ (սիրված յեղա, սիրած յեղա)

սիրեալ եղեր

սիրեալ եղե

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

սիրեալ եղաք

սիրեալ եղէք

սիրեալ եղեն

Ստորագասական ապառնի

(սիրեալ լինիցիմ, լիցիմ)

Ե Ձ Ա Կ Ի

սիրեալ լինիցիմ, լիցիմ (սիրած, սիրված լինեմ, կլինեմ)

սիրեալ լինիցիս, լիցիս

սիրեալ լինիցի, լիցի

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

սիրեալ լինիցիմք, լիցիմք

սիրեալ լինիցիք, լիցիք

սիրեալ լինիցին, լիցին

Հրամայական

սիրեալ լեր (սիրած, սիրված յեղիք) սիրեալ լերհւք
(եղերուք)

սիրեալ լինիջեր (սիրած, սիրված պիտի լինես), սիրեալ լինիջիք
(սիրած, սիրված լինիս կլինիս), սիրեալ լիջիք

սիրեալ լիջեր

XLI. ՓԱՆՈՒՍՏ ԱՆԱԿԱՅ ԵՒ ՄԱՀ ԽՈՍՐՈՎՈՒ

Յայնմ ժամանակի հանդերձեցաւ, կազմեցաւ Պարթէն եղ-
բարբ իւրով հանդերձ ընտանեօք, կանամբք և որդւովք և ամե-
նայն աղիւսիւ իւրեանց. չու արարեալ յուղի անկեալ, դէտ ալն
կալեալ ճանապարհացն, ելեալ երթայր հատուածի պատճառաւ
ի կողմանս Հայոց, իբրև թե ապստամբեալ իցէ յարքայէն պար-
սից: Եկեալ յանդիման եղև թագաւորին Խոսրովու յՈւտի գաւա-
ռի, ի Սաղիսաղ քաղաքի, ի ձմերոցս արքայութեանն հայոց:

Իբրև ետես թագաւորն հայոց ցնծացեալ ել ընդ առաջ նո-
րա և մեծաւ խնդութեամբ ընկալաւ զնա. մանաւանդ իբրև կեղ-
ծաւորութեամբ և դաւով սկսաւ խօսել ընդ նմա և զիւրոյ գա-
լոյն հաւատարմութիւն ցուցանել:

Արդ իբրև ետես թագաւորն զայրն, զի չիմեալ եկեալ էր առ
նա ամենայն ընտանեօքն հանդերձ և մտերմութեամբ հաւատաց
ի նա. յայնժամ տայր նմա պատիւ ըստ օրինաց թագաւորաց և
հանէր, նստուցանէր զնա յերկրորդ աթոռ թագաւորութեանն. և
զամենայն ժամանակս ձմերայնոյն ուրախութեամբ զաւուրս
ցրտաշունչ, հողմաշունչ սառնամանեացն անցուցանէին:

Իսկ իբրև եկին, հասին աւուրք ջերոտ, հարաւահողմն գա-
րուն զբանցն բանալոյ, համբարձաւ թագաւորն ի կողմանցն
յայնցանէ. եկին, իջին յԱյրարատ գաւառ, ի Վաղարշապատ քա-
ղաք. և մինչդեռ ուրախութեամբ հանգուցեալ էին, ի միտ ար-
կեալ թագաւորին գումարտակ առնէր անդէն արշաւել ի կողմանս
Պարսից:

Իբրև զայն լսէր Պարթէն, զերդումն ուխտին յիշէր, որ ընդ
Պարսից արքային ուխտեալ էր: Նաև զխոստմունսն յիշեր զպար-
գևացն և ի բուն աշխարհն փափագէր, որ Պահլաւն կոչէր և վատ
խորհուրդ ի միտ արկանէր. առնոյր զթագաւորն մեկուսի, նաև

եղբայր իւր հարազատ, իբրեւ ի պատճառս ինչ զբօսանաց, իբրեւ խորհուրդ ինչ խորհել ընդ նմա. և զսուսերսն պողովատիկս թե-
րաքամեալս ունէին. յանկարծ յեղակարծումն ժամանակի զէնս
վերացուցեալ զթագաւորն գիւթաւալ կացուցեալ յերկիր կոր-
ծանէին: Անդուստ ուստեմն իրազգած եղեալ իրացն, որ եղևն՝
դոյժ աղաղակի ամբողին թանձրանայր. մինչ այս մինչ այն նո-
քա հեծեալ յիւրաքանչիւր երիվարս փախստական լինէին:

Իսկ իբրեւ դայն գիտացին նախարարք հայակոյտ զօրացն,
զունդ զունդ հատանէին, զկնի լինէին. ոմանք ընդ ցամաքն
աճաղարեալ, հասանել ի խելս կամբջացն առ դրունս Արտաշատ
քաղաքի: Զի գետն Երասխ յարուցեալ գայր լի դարիւ և դարիւ,
սառնահալ, ջրակուտակ, ձիւնասոյզ, ձիւնախաղաղ բազմութեամ-
բն յաւուրս իւրոյ պղտորութեանն: Կէսքն անցեալ ընդ կա-
մուրջն Վաղարշապատ քաղաքի, զոր և կամուրջ Մեծամօրի կո-
չեն, աճապարէին հասանել յառաջ մի ի խելս կամբջին Արտա-
շատու: Ի կիրճս ճանապարհացն արգելին զնոսա, ի մէջ արա-
րեալ զնոսա՝ ի Տափերական կամբջացն գետավէժ առնէին զնոսա:
Եւ ինքեանք անդրէն դարձեալ վայիւք, ճշովք և ողբովք և ամե-
նայն երկիրն ժողովեալ զթագաւորն աշխարէին:

Հանդերձել—պատրաստվել
Կալմել—պատրաստել, սարքել
Աղլի—կահ—կարասիք, տուն ու տեղ
Զու արարեալ, չու առնել—չվել
Յուղի անկանել — ճանապարհ
ընկնել
Դէս ակն ունիլ—ուշք զնելով
նայել, սպասել, մտիկ անել
Դէտ ակն կալել ճանապարհացն
—ճանապարհը բռնած
Հատուած—գաղթ
Իբրեւ թէ ապստամբեալ իցէ—
կարծես թե ապստամբել ե
Ծանդիման եղե—նեղկայացավ
Արքայութիւն—Թագավորութիւն
Ընդունիլ, ընկալաւ—ընդունեց
Ձերոտ—տաք
Համբառնալ, համբարձաւ—տեղից
վեր կենալ
Անդրէն—կրկին
Գումարտակ առնել—զունդ կազ-
մել

Յերկիր կործանել—գլուրել, գետ-
նին փռել
Անդուստ—այնտեղից
Ուստեմն—մի տեղից
Իրազգած լինել—իմտնալ յեղած
բանը
Իրացն, իբք—դեպք
Իրազգած եղեալ—իմանալով
Գոյժ աղաղակի—աղմուկ ու ա-
ղաղակ, վայնասուն
Թանձրանալ—սաստկանալ, մե-
ծանալ
Հայակոյտ զօրք—հայ զօրք
Գունդ—զունդ հատանել—զնդերի
բաժանվել (բաժանել)
Ձկնի լինել—յետեկց ընկնել, հե-
տապնդել
Աճապարել—շտապել
Ոելք կամբջին—կամբջի ծայր
Ծառնել, յարուցեալ—վեր կենալ,
բարձրանալ

Ի միտ արկանել—միտքը ձգել
Մեկուսի—մի կողմ, առանձին
Թերաքամեալ—կիսահան
Յեղակարծումն ժամանակի—ան-
սպասելի կերպով, հանկարծ
Դիմթաւալ—սպանած, գետնին
փռած

Դարիւ և դարիւ—մինչև յեզերք-
ները
Սառնահալ—սառույցները հալած
Ձիւնախաղաղ—ձյունով ծածկված
Կէսք—մի մասը
Դետալէժ առնել—գետն մեջ ձգել
Աշխարհել—սուգ անել, լաց լինել

ԴԱՍ ԺԴ.

§ 115. Ածական անոն

§ 116. Ածականները գրաբարում դրվում են գոյականնե-
րից առաջ կամ հետո:

§ 117. Նախադաս ածականը չի հոլովվում, փնում
և անփոփոխ (առատ պարգևօք) և հայցականի ու բացառակա-
նի նախդիրն առնում է իր վրա: Որինակ՝

Ուղ. առատ պարգև

Ս. առատ պարգևի

Տ. առատ պարգևի

Հ. զառատ պարգև (փոխ. առատ զպարգև, վորը չի կարելի)

Բ. յառատ պարգևէ (» առատ ի պարգևէ » » »)

Գ. առատ պարգևաւ

§ 118. Հետադաս ածականը հոլովվում է, բայց հայցականի
և բացառականի նախդիրը չի առնում իր վրա. նախդիրը դրվում
է նախադաս գոյականի վրա: Որինակ՝

Ուղ. գետ մեծ

Ս. գետոյ մեծի

Տ. գետոյ մեծի

Հ. զգետ մեծ

Բ. ի գետոյ մեծէ

Գ. գետով մեծաւ

գետք մեծք

գետոց մեծաց

գետոց մեծաց

զգետս մեծս

ի գետոց մեծաց

գետովք մեծաւք (օք)

ԾԱՆՈԹ. Յեթե ածականը միավանկ է և նախադաս, կարող է
համաձայնվել. որինակ՝ մեծ քաղաք, մեծի քաղաքի, մեծաւ քա-
ղաքաւ, մեծաց քաղաքաց և այլն:

§ 119. Հատուկ անունների վրա դրված նախադաս ածա-
կաններն առնում են և հոգը: Որինակ՝ քաջն Արտաշէս, սրբոյն
Մովսիսի Խորենացոյ, բազմաժողովն (բազմամարդ) Արտաշատ,
քառազազաթն Արազած:

§ 120. Հատուկ անուանների վրա դրված ածականները համաձայնում են թվով և հոլովով, անկախ այն բանից՝ նախադաս են, թե հետադաս։ Որինակ՝ Սահակայ Պարթեւի, ի Սահակէ Պարթեւէ, Պարթեւին Սահակայ, ի մեծէն Մեսրոպայ և այլն։

§ 121. Ածականների աստիճանները։

§ 122. Աստիճանները գրաբարում նույնպես յերեք են՝ զրտական, համեմատական (բաղդատական) և գերադրական։

§ 123. Համեմատական աստիճանը կազմելու համար ածականից հետո դրվում է գոյականը, այս գոյականի հետ ածականը կապվում է իբրեւ, քան բառերով։ Այս դեպքում գոյականի վրա միշտ դրվում է զ նախդիրը։ Որինակ՝ մեծ քան զնա (նրանից ավելի մեծ), դառն քան զլեզի (լեզիից դառն), իբրեւ զգազան կատաղի (կատաղի գազանի նման)։

§ 124. Համեմատական աստիճանը կազմելու համար ածականի վերջում ավելանում է նույնպես գոյն մասնիկը։

Որինակ՝ մեծագոյն քան զնա (նրանից ավելի մեծ կամ ավելի մեծ, քան նա), հզօրագոյն քան զԱրշակ (աւելի հզօր քան Արշակը)։

§ 125. Գերադրական աստիճանը կազմելու համար ածականի վրա դրվում են յոյժ, կարի (շատ, սաստիկ), անհնարին (սաստիկ, մեծ, խիստ) բառերը։ Ամենա ձևը, վոր աշխարհաբարում ունի գերադրականի իմաստ, գործածական է նաև գրաբարում։

XLII. ՇԻՆՈՒԱՄ ԿԱՐՆՈՅ ՔԱՂԱՔԻՆ, ՈՐ ԿՈՉԵՑԱԻ ԹԷՈՂՈՒՊՈԼԻՍ

Անատոլիայ զօրավարի ընկալեալ զհրամանն արքունի, եկեալ յաշխարհս մեր և շրջեալ ընդ բազում կողմանս մեր, հաճի ի գաւառին Կարնոյ, իբրեւ ի միջոցի, շինել զքաղաքն արգաւանդահող, շատաջուր և բերրի. իբր միջոց վարկուցեալ զվայրսն, ոչ կարի ի բացեայ ի տեղեացն, ուր Եփրատայ մասինն ինչ բղխեն աղբեւք ականց և հանդարտ գնացիւք յառաջացեալ ծովանան մօնրաբար երևութիւք. յորում անբաւութիւնք ձկանց և զանազա հաւուց ճարակաւորաց, յորոց ի ձուռց միայն կերակրեալ լինէին բնակիչքն։ Եւ զեզերբ մօրին շամբք և բազմութիւն եղեգանց և դաշաքն ունին զթանձրութիւն խոտոց և զքաջաբերութիւն սեր-

մանաւոր պտղոց: Եւ լերինքն լի են երէտվք կճղակաբաշխիւք և որոճախովք. նա և զանասուն պաճարս բազմացուցանեն, մեծահասակս, քաջամարմինս և յոյրս ցուցանեն համակեալս ի գիրութեան:

Եւ առ ստորոտով մի գեղեցկանիստ լերինն գտեալ բազում աղբերս ականակիտս և մանունս բղխեալ, անդ ետեղազրեաց զքաղաքն. զորով շրջափակեալ խոր փոսիւ, անդնդալիւ հաստատեաց զհիմունս պատուարին, և ի վերայ բարձրաբերձ աշտարակս հաազինս շինեաց, յորոց զառաջինն Թէոդոս անուանեաց ի պատիւ Թէոդոսի: Եւ ի նմանէ անդր շինեաց աշտարակս ժայռաւորս իբրեւ զնաւացուկս, և առանցս գոգաւոր խորշիւք, որք ընդդէմ հային լերինն: Սապէս և ընդդէմ դաշտին հիւսիսոյ, իսկ ընդդէմ արեւելից և արեւմտից կանգնեաց աշտարակս բոլորաձեւ: Եւ ի մէջ քաղաքին ի բարձրաւանդակ վայրի մթերանոցս բազմապատիկս շինեաց և Ազոստիոն անուանեաց ի պատիւ Ազոստոսի: Եւ այլ ջուրս ընդ յովով տեղիս ածեալ մտոյց անյայտ գնացիւք: Եւ ելից զինու և պահապան գնդիւք զքաղաքն և անուանեաց Թէոդուպոլիս, զի յիշատակաւ քաղաքին անմահ լիցի անոճն: Եւ ի վերայ ջերմն բղխեալ աղբերացն յարկս ի վիմատաշ քառանց շինեաց:

Միջոց—մեջտեղ

Վարկանիւ — համարել

Ի բացեայ — հեռու

Կարի — շատ

Մօր — ցեխ, տղմուտ տեղ

Մօրաբար — ցեխի պես

Երեսյթ — յերեսյթ, տեսք, նմանութիւն

Ճարակաւոր — խոտ ուտող

Դաշաբեր — լավ բերք ունեցող

Կճղակաբաշխ — քաթահերձ, կճղակավոր

Որոճային, այնոյ — վորոճող

Պաճար, ի, աւ, աց — պախրա, տաւար, անասուն

Յոյր, ի, ից — գեր, հաստ

Համակել — բարբոճին պատել

Ետեղազրել — գծադրել

Ականակիտ — ական (թանկագին քար) պես փայլուն

Շրջափակել — շորս կողմը պատել, փակել

Անդնդալիւ — խորը հիմք դրած Պատուար — պատ

Բարձրաբերձ — խիստ բարձր

Նաւացուկ — նավի քիթը

Առանցք, ից, իւք — ցցվածք, անցնելու տեղ, դատարկ թողած տեղ (պատի մեջ)

Յարկ — տուն, տան ծածք, դռատիկն

Վիմատաշ — տաշած (քար)

ԴԱՍ ՓԵ.

§ 126. ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՒՈՎՈՒԾ

§ 127. 1. Անձնական գերանուններ

Ես, դու, ինքն

	Եզակի	ա. ես	Յոգնակի	
Ուղ.	Ես	(յես)	մեք	(մենք)
Ս.	Իմ	(իմ)	մեր	(մեր)
Տ.	Ինձ	(ինձ)	մեզ	(մեզ)
Հ.	Դիս	(ինձ)	դմեզ	(մեզ)
Բ.	յինէն	(ինձնից)	իմէնջ	(մեզնից)
Գ.	ինե	(ինձնով)	մեւք, մեօք	(մեզնով)

Ն երգոյական հոլ.—յիս (իմ մեջ), ի մեզ (մեր մեջ).

Բ. դու

Ուղ.	դու	(դու)	դուք	(դուք)
Ս.	քո	(քո)	ձեր	(ձեր)
Տ.	քեզ	(քեզ)	ձեզ	(ձեզ)
Հ.	դքեզ	(քեզ)	դձեզ	(ձեզ)
Բ.	իքէն	(քեզնից)	ի ձէնջ	(ձեզնից)
Գ.	քե	(քեզնով)	ձեւք, ձեօք	(ձեզնով)

Ն երգոյական—ի քեզ (քեզնում), ի ձեզ—ձեզնում.

Գ. ինքն, իւր

Ուղ.	ինքն	(ինքը)	ինքեանք	(իրենք)
Ս.	ինքեան	(իր)	ինքեանց	(իրենց)
Տ.	ինքեան	(իրեն)	ինքեանց	(իրենց)
Հ.	(դ)ինքն	(իրեն)	զինքեանս	(իրենց)
Բ.	յինքենէ	(իրենից)	յինքեանց	(իրենցից)
Գ.	ինքեամբ	(իրենով)	ինքեամբք	(իրենցով)

Ն ե ր գ ո յ ա կ ա ն—յինքեան (իր մեջ), յինքեանս (իրենց մեջ):

Իւր

Ուղ. —	իւրեանք (իրենք)
Ս. իւր	իւրեանց (իրենց)
Տ. իւր	իւրեանց (իրենց)
Հ. —	(դ)իւրեանս
Բ. յուրմէ	յիւրեանց
Գ. իւրեաւ, իւրե, իւրեամբ	իւրեամբք

Ի ի՞ր դերանունը հունի ուղղական և հայցական (յեղակի):

Անձն բառը իմ, քո, իւր, մեր, ձեր դերանուններէ հետ գրաւարում փոխարինում է ինքն դերանվանը: Որինակ՝ յանձն իւր (ինքն իր մեջ), անձամբ անձին (իրենք իրենց):

§ 128. Յուցական դերանուններ

Սա, նա, դա, սոյն, դոյն, նոյն
այս, այդ, այն

ա. առ

Ուղ. սա	սոքա (սրանք)
Ս. սորա (սրա)	սոցա (սրանց)
Տ. սմա (սրան)	սոցա (սրանց)
Հ. (դ)սա (սրան)	(դ)սոսա (սրանց)
Բ. ի սմանէ (սրանից)	ի սոցանէ (սրանցից)
Գ. սովաւ (սրանով)	սոքօք (սրանցով)

Ն ե ր գ ո յ ա կ ա ն—ի սմա (սրանում, սրա մեջ), ի սոսա (սրանցում):

բ. նա

Ուղ. նա (նա)	նոքա (նրանք)
Ս. նորա (նրա)	նոցա (նրանց)
Տ. նմա (նրան)	նոցա (նրանց)
Հ. զնա (նրան)	զնոսա (նրանց)
Բ. ի նմանէ (նրանից)	ի նոցանէ (նրանցից)
Գ. նովաւ (նրանով)	նոքօք (նրանցով)

Ն ե ր գ ո յ ա կ ա ն. ի նմա (նրանում), ի նոսա (նրանցում):

Ուղ. դա (դա)	դաքա (դրանք)
Ս. դորա (դրա)	դոցա (դրանց)
Տ. դմա (դրան)	դոցա (դրանց)
Հ. զդա (դրան)	զդոսա (դրանց)
Բ. ի դմանէ (դրանից)	ի դոցանէ (դրանցից)
Գ. դովաւ (դրանով)	դոքօք (դրանցով)

Ն ե Ր Գ Ո յ ա կ ա ն . ի դմա (դրանում), ի դոսա (դրանցում):

Ուղ. այս (այս)	այնք, այսոքիկ (սրանք)
Ս. այսր, այսորիկ (սրա)	այց, այսոցիկ (սրանց)
Տ. այսմ, այսմիկ (սրան)	այց, այսոցիկ (սրանց)
Հ. (դ)այս (այս)	զայս, զայսոսիկ (սրանք)
Բ. յայսմ, յայսմանէ (սրանից)	յայց, յայցանէ (սրանցից)
Գ. այսու, այսուիկ (սրանով)	այսոքիւք, (սրանցով)

Ն ե Ր Գ Ո յ ա կ ա ն . — յայսմ, յայսմիկ (սրանում), յայսոսիկ (սրանցում):

Ուղ. այն (այն)	այնք, այնոքիք (նրանք)
Ս. այնր, այնորիկ (նրա)	այնց, այնոցիկ (նրանց)
Տ. այնմ, այնմիկ (նրան)	այնց, այնոցիկ (նրանց)
Հ. (դ)այն (այն)	զայնս, զայնոսիկ (նրանք)
Բ. յայնմ, յայնմանէ (նրանից)	յայնց, յայնոցիկ, յայնցանէ (նրանցից)
Գ. այնու, այնուիկ (նրանով)	այնոքիւք, այնոքիմք (նրանցով)

Ն ե Ր Գ Ո յ ա կ ա ն . յայնմ, յայնմիկ (նրանում), յայնս, յայնոսիկ (նրանցում):

- Ուղ. այդ (այդ) այդք, այդքիկ (դրանք)
 Ս. այդր, այդորիկ (դրա) այդց, այդցիկ (դրանց)
 Տ. այդմ, այդմիկ (դրան) այդց, այդցիկ (դրանց)
 Հ. (դ)այդ (այդ) (դ)այդա, դայդոսիկ (դրանք)
 Բ. յայդմ, յայդմանէ (դրանից) յայդց, յայդցիկ, յայդցանէ
 (դրանցից)
 Գ. այդու, այդուիկ (դրանով) այդքիւք, այդքիմք (դրանցով)

ԾԱՆՈԹ. 1. Այսր, այդր, անդր նաև մակբայ են և նշանակում են դեպի այստեղ, դեպի այդտեղ: Որինակ՝ երթալին անդր, եկն այդր, եմուտ այսր:

2. Աստի, անտի, այդի մակբայները նշանակում են այստեղից, այդտեղից, այնտեղից:

3. Աստ, անդ մակբայները նշանակում են այստեղ, այնտեղ: Որինակ՝ չէ աստ = այստեղ չե, անդ ոչ դոյր ծաղիկ վայրի = այնտեղ չկար վայրենի ծաղիկ:

է. սոյն, դոյն, նոյն

- Ուղ. սոյն (սույն), դոյն, նոյն սոքին, դոքին, նոքին
 Ս. սորին (սույնի), դորին, սոցին, սոցունց, դոցին, նորին
 Տ. սմին (սույնի), դմին, սոցին, սոցունց, դոցին, դոցունց, նոցին, նոցունց
 Հ. զսոյն (սույն), (զ)դոյն, (զ)սոսին, (զ)դոսին, զնոսին
 (զ)նոյն
 Բ. ի սմին (սույնից), ի դմին, ի սոցունց, ի դոցունց, ի նոցունց
 Գ. սովին, սովիմք (սույնով),* սովիմք, սոքիմք, սոքումք, դովին, դովիմք, նովին, դովիմք, դոքիմք, դոքումք, նովիմք, նոքիմք, նոքումք

* Աշխարհաբարում առանձին գործ չեն տնվում. այս դերանուններն այժմ գործածությունից դուրս են ընկել: Աշխարհաբարի հոլովածներ դրել ենք՝ պարզ և հասկանալի դարձնելու համար գրաբարի իմաստը:

ԿԱՆՈՆ. 1. Այս դերանուանները համապատասխանում են աշխարհաբարի այս, այդ, այն դերանուններին:

2. Յուցական դերանուններ՝ այս, այդ, այն դըրվում են հետագաս կամ նախագաս: Յեթի դըրվում են հետագաս, այն ժամանակ դերանվան հետ գործածվող գոյականի վերջից դըրվում է դերանվան համապատասխան հոգ՝ այս-ն, այդ-ն, այն-ն: Որինակ՝

Իրն այս, իրն այդ, իրն այն, այրն այն, առնն այմիկ, բանն այդ և այլն:

3. Թե հետագաս և թե նախագաս դըրվելու դեպքերում դերանունը թվով և հոլովով համաձայնում է գոյականի հետ: Որինակ՝ իրացս ալսոցիկ, ալսր իրի, ալրն այն, առն այնմիկ և այլն:

4. Յեթի ցուցականը դըրվում է հետագաս, ապա հայցականի և բացառականի նախդիրները դըրվում են թե գոյականի և թե ցուցականի վրա: Որինակ՝ յառնէն յայնմանէ (այն մարդուց), զիրս զայս, յիրէս յայսմանէ: Բայց յեթի դերանունը նախագաս է, նախդիրները դըրվում են նախագաս ցուցականի վրա: Որինակ՝

ա. դ Ե ր ա ն ու ն ը հ ե տ ա գ ա ս

Ուղ. դուստրս այս	դստերքս այսոքիկ (այս աղջիկները)
Ս. դստերս այսորիկ	դստերցս այսոցիկ (այս աղջիկներին)
Տ. դստերս այսմիկ	դստերցս այսոցիկ (այս աղջիկներին)
Հ. զդուստրս զայս	զդստերսս զայսոսիկ (այս աղջիկներին)
Բ. ի դստերէս	ի դստերցս յայսցանէ (այս աղջիկներից)
յայսմանէ	
Գ. դստերբս ալ-	դստերբքս այսոքիւք (այս աղջիկներով)
սուիկ	

բ. Դ Ե ր ա ն ու ն ը ն ա խ ա գ ա ս

Ուղ. այս տուն (այս տունը)	այս տունք (այս տները)
Ս. այսր տան (այս տան)	այսց տանց (այս տներին)
Տ. այսմ տան (այս տան)	այսց տանց (այս տներին)
Հ. զայս տուն (այս տունը)	զայս տունս (այս տները)
Բ. յայսմ տանէ (այս տնից)	յայսց տանց (այս տներից)
Գ. այսու տամբ (այս տնով)	այսու տամբք (այս տներով)

XLIII. ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՅՈՒՑԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՐՁԸ

1. Յետ այնորիկ եղև շարժումն մեծ յոյժ: 2. Իբրև լուսա-

զայս ի նմանէ, հրաման տայր երթալ ի քաղաքէն: 3. Եւ ժողովեցան ի նոյն տեղի արք բազումք: 4. Հաճոյ թուեցաւ խորհուրդն թագաւորին և մեծամեծացն, որ էին ի նմին բանի: 5. Ըստ այսմ պատճէնի հրովարտակս եհաս յաշխարհն Հայոց, ի Վրաց և յԱղուանից: 6. Յետ երկոտասան աւուր հրաման տայր նմա ընթրիս գործել (ընթրիք պատրաստել) առատութեամբ: 7. Եւ դառնայր անդէն ի քաղաքն իւր նովին պատրաստութեամբ: 8. Այսոքիկ ամենեքեան երթային առ նա և խնդրէին հաց ի նմանէ: 9. Այսոցիկ վկայէ և այրն այն: 10. Եւ գտաք զայսոսիկ ի մէջ նոցա: 12. Իսկ այն օր ոչինչ յայսցանէ ամենեկն ոչ յիշեաց: 13. Մարտնչէր ընդ այնոսիկ, որք ոչ ընդ նովին օրինօքն մտանէին: 14. Բայց եթէ ի մի օրէնս դարձուցանես զամենայն ազգս և ազինս, որք են ի տէրութեան քում, յայնժամ և աշխարհն Յունաց հնազանդեալ մտցէ ընդ օրինօք քովք: 15. Արդ զբանս զայսոսիկ վաղվաղակի կատարեալու, արքայ: 16. Կեանց (ապրիւր), ուր հաճոյ է քեզ յերկրիս իմում ընակութեան: 17. Յայս վայր խօսեցաւ ի գիշերին յայնմիկ այրն այն:

XLIV. ՅԱՂԱԳՍ ԴԱՆԻԷԼԵԱՆ ՆՇԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Յի յմ ժամանակի հիւանդացեալ Արկադ և շարժմանց ահագնիշ, և հրընկեցութեան եղեալ ի Բիւզանդիոն, որ յաղազս մեծին Յովհաննու, շփոթեալ լինէր թագաւորութիւն Յունաց. և զօրքն ընդ միմեանս պատերազմէին և ընդ պարսս: Վասն որոյ Վռամ հրամայեաց Վռամշապհոյ մեր թագաւորին իջանել ի Միջագետս, զի խաղաղացուցեալ կարգեսցէ զնոսա և համար կրկաքանչիւրոցն հատցէ գործակալացն: Եւ իջեալ նորա և կարգեալ զայս ամենայն, ոչ փոքր ինչ կրէ աշխատութիւն յաղազս քարտուղարի. զի մինչև զնաց Մեսրոպ յարքունական դրանէն, ոչ ոք ի ճարտարաց գտանէր անդ ի դպրաց, քանզի պարսկականանան վարէին գրով. վասն որոյ մատուցեալ առ արքայն քահանայի ուրումն Հաբէլ անուն կոչեցեալ, խոստանայր հայկականացս լեզուաց առնել նշանագիր, յարմարեալ ի Դանիէլէ եպիսկոպոսէ՝ յիւրմէ մերձաւորէ: Զորով անփոյթ արարեալ արքային և ելեալ ի Հայս, գտանէ ժողովեալ առ մեծն Սահակ և Մեսրոպ զամենայն եպիսկոպոսունս հոգալ զգիրտ դպրութեան Հայոց, զոր ըզ-

դացուցին արքային. և նա պատմեաց զասացեալս վանականին: Զոր իբրև լուսն թախանձէին զնա, փոյթ զայնպիսեացն առնել պիտոյից:

Վասն որոյ յաշխարհէս մերոյ առաքեաց հրեշտակութեամբ զայր մի պատուական և հաւատարիմ իւր, Քաղոսնի աղգաւ Վահրիճ անուն, յոյժ փափագող նորին գործոյ, առ Հաբէշն այն. զոր առեալ և երթեալ նովաւ հանդերձ քաջ հմտացեալ ի Դանիէլէ, կարգեալ ըստ ձևոյ օրինակի յունականին զվաղնջուց գլտեալ նշանագիր տառից, եկեալ ետուն ցմեծն Սահակ և Մեսրոպ: Որոց ուսեալ և թևածելով ընդ նոսա տղայոց զամս սակաւս, տեղեկացեալ գիտացին ոչ լինել բաւական այնու նշանագրօք ստոյգ հոլովել զհեզենայ բառից հայկականաց հագներգարար՝ մուրացածոյին այնուիկ զծագրութեամբ:

Կարգել — հաստատել՝ կարգավորել

Երկաքանչիւր — ամեն յերկուք
Երկաքանչիւրոց գործակալացն —
ամեն յերկու գործակալների

Դործակալ — իշխան, ղեկավար, տնտես վերակացու

Հատանել — կտրել, գին կտրել, վարդել

Համար, ոյ, ոց — հաշիվ, քննութիւն, վճիռ

Աշխատութիւն — նեղութիւն

Ոչ զոք ի գալաց — գրագիրներէց զոչ մեկին

Դպիր, ի, այ, օք — գրագիր, գրագետ, կարգացող

Պարսկական, պարսկականի, պարսկականաւ — պարսկական

Դիր, գրոյ, գրով — գիր

Պարսկականաւ գրով — պարսկերէն գրով

Վարել — կառավարել, առաջ տանել

Յարմարել — շտկել, հարմարեցնել, կարգավորվել

Դահանայի ուրումն Հաբէլ անուն — Հաբել անունով մի քահանա

Փոյթ առնել — հոգ տանել, աշխատել, ջանալ

Պիտոյք այդպիսիք, պիտոյից այդպիսեաց — այն հարկավոր բաները

Հրեշտակ — պատգամավոր, գետպան Որոց — վորոնց. (այստեղ պետք է թարգմանել նրանք)

Որ, որոյ, որք, որոց — վոր
Հեզենայ, ի, ից — հեզ, վանկ

Հագներգութիւն — վիպասանութիւն, տաղ, ըստաստեղծութիւն, քերթված

Հագներգարար — քերթողարար

Մուրացածոյ, ոյթ, ոյիւ — մուրալով ստացած, կարկտած
Մուրացածոյ զծագրութիւն — մուրալով ստացած որինակ

Դծագրութիւն — տիպ, որինակ
Դծագիր — գրած բան, գրած

Յոգնակի

Ուղ.	—	—	—
Ս.	միմեանց (միմյանց)	երերաց (երար)	
Տ.	միմեանց (միմյանց)	երերաց (երար)	
Հ.	զմիմեանս (միմյանց)	զերեարս (երար)	
Բ.	ի միմեանց (միմյանցից)	յիլերաց (երարից)	
Գ.	միմեամբք (միմյանցով)	իլերօք (երարով)	

ա) Փոխադարձ դերանունները յեզակի թիվ և ուղղական հոլով չունեն:

բ) Փոխադարձ դերանվան իմաստով գործ են անվում՝
 մի զմի = մեկը մեկին
 մի միոջ = մեկը մեկի, մեկ մեկուց
 այլ զարամբ = միմյանց:

§ 130. Հարաբերական դերանուններ

Որ

Եզակի

Յոգնակի

Ուղ. որ	(վոր)	որք	(վորոնք)
Ս.	որոյ (վորի)	որոց	(վորոնց)
Տ.	որում (վորին)	որոց	(վորոնց)
Հ.	զոր (վորին)	զորս	(վորոնց)
Բ.	յորմէ (վորից)	յորոց	(վորոնցից)
Գ.	որով (վորով)	որովք	(վորոնցով)

ա) Այս դերանունը դրվելով հարցական նշանով դառնում է հարցական դերանուն և հոլովումը մնում է նույնը:

բ) Ո՞ր հարցական դերանունը գործածվելով գոյականի հետ միշտ դրվում է գոյականից առաջ և համաձայնում է հոլովով:

Եզակի

Յոգնակի

Ուղ. որ քաղաք	(վոր քաղաքը)	որ քաղաքք
Ս.	որոյ քաղաքի (վոր քաղաքի)	որոց քաղաքաց

- Տ. որո՞ւմ քաղաքի (վճիռ քաղաքի) որո՞ց քաղաքաց
 Հ. դժիռ քաղաք (վճիռ քաղաքը) դժիռ քաղաքս
 Բ. յորմէ՞ք քաղաքէ (վճիռ քաղաքից) յորո՞ց քաղաքաց
 Գ. որո՞վ քաղաքաւ (վճիռ քաղաքով) որո՞վք քաղաքօք

դ) Որ հարաբերականը հաճախ աշխարհաբարում թարգմանվում ե ն ա, մանավանդ անցյալ դերրայի հետ գործածվելու դեպքում: Որինակ՝ Որոց ուսեալ, որոց առեալ = նրանք սովորեցին, նրանք վերցրին. ստացան, վասն որոյ = սրա համար:

XLV. ՅԱՂԱԳՍ ՄԵՍՐՈՊԵԱՆ ՆՇԱՆԱԳՐԱՑ

Զկնի այսորիկ ինքնին Մեսրոպ իջեալ ի Միջագետս հանդերձ աշակերտօք առ նոյն Դանիէլ և ոչ աւելի ինչ գտեալ քան զառաջինն, անցանէ և յԵդեսիայ առ Պղատոն ոմն ճարտասան հեթանոս, իշխան դիւանին: Եւ նորա խնդութեամբ ընկալեալ և զոր ինչ միանգամ ի միտ առնոյր բուն հայերէն յինքն առեալ և շատ ջանացեալ և ոչ օգտեալ, զտգիտութիւն խոստովանեաց հոխտորն:

Յայնժամ Մեսրոպայ օգնականութիւն ի Բաբելոնսէ եպիսկոպոսէ գտեալ և անցեալ ընդ Փիւնիկէ ի Սամոս դիմէ. քանզի Եպիփանոս վճարելով զկենցաղս՝ թողեալ լինի աշակերտ մի առնուանեալ Հոտփանոս, հրաշալի արուեստիւ հելլեն գրչութեամբ, որ ի Սամոս էր միայնացեալ: Առ սա երթեալ Մեսրոպայ և յայսմ ևս անշահ մնացեալ, յաղօթս ապաւինի. և տեսանէ ոչ ի քուն երազ և ոչ յարթնութեան տեսիլ, այլ ի սրտին գործարանի երևութացեալ հոգւոյն աչաց թաթ ձեռին աջոյ գրելով ի վերայ վիմի Ա, Ե, Է, Ը, Ի, Ո, Ի. զի որպէս ի ձեան վերջք գծին կուտեալ ունէր քարն: Եւ ոչ միայն երևութացաւ, այլ և հանգամանք ամենայնին որպէս յաման ինչ ի միտս նորա հաւաքեցաւ: Եւ յարուցեալ յաղօթիցն եստեղծ զնշանագիրս մեր՝ հանդերձ Հոտփանոսիւ կերպաձեւեալ զգիրն Մեսրոպայ առ ձեռն պատրաստ. փոխադրելով զհայերէն աթուրթայսն ըստ անսայթաքութեան սիւղաբայից հելլենացւոց: Եւ իսկոյն ի թարգմանութիւն ձեռն արկեալ, խորհրդաբար սկսանելով յԱռակաց, բովանդակ զքսան և երկու յայտնիսս և զնոր Կտակս յեղուլ ի հայ բան, նա և աշակերտք նորա Յոհան եկեղեցացի և զՅովսէփ Պաղնացի. միան-

Պատմաբան և զարուհաստ զբնութեան ուսուցանել տալով իւրոց մանկապոյն աշակերտացն:

Զինի ալարիկ — ալս բանից հե-

Միջագետս (հայց.) — Միջա-
դեպ

Ոչ ինչ աւելի դտեալ քան դա-
ռաջինն — առաջնից արկե-
լի բան հղտար

Եւ նորա ընկալեալ — նա ըն-
դունեց

ՀԱՅԽԱՆՈՐ — ՀԱՆԽԱՆՈՐ

Վճարել, դիմացադ — մեռնել,

Յաղօթս ապաւինել — աղոթքի
ոգնության դիմել

Աղօթք (աչեղ. բան)—աղոթք

Ապաւէն — ոգնական, ապաստան

Վերջը — ծայրի գարգերը, պոչ

Գիծ — գիծ, գիր, նշան, շարք
(այստեղ նշանակում է
գիր)

Երևութա՞նալ — աչքի՞ն երևալ

Նստեղծ — ստեղծել բայից, —
ստեղծեց

Աթուլթայք, յից — տառեր և տա-
ռերի կապը

Անսայթաքութիւն — անսխալութիւն

Միւղաբայ (սիղդոբայ) — վանկ
հեղ.

Հեղինակաց — հունաց, հունա-
կան

Յեղու — փոխել, թարգմանել

Միանգամայն — մի անգամից,
միատեղ, մաքուր ապակե, մի-
աժամանակ

ԳրչուԹիւն — գրեւր

Մանկագրոյն — պատանի, ջահել

§ 131. Հարցապահն դերական լինելը

၈၁, ၂၈, ၈၂, ၇၆၆, ၇၆, ၈၇

ய. கி, கிப

ቴዎድሮስ

பி.உ.சி. கி. கி.பு (கி.பு)

U. π_{1p} (π_{1p}), π_{1p}

S. *гиль* (*гиль*), —

၃. $၄၈, ၄၈၂$ (၈၂), $၂၈, ၂၈၂$

В. $10\text{ м}\frac{1}{2}^{\circ}$ ($10\text{ м}\frac{1}{2}^{\circ}\text{г}$), $10\text{ м}\frac{1}{2}^{\circ}$

Գ. արհիվ (աւմհիվ, արհիվ)

ՅՈՐՆԱԿԻ

№ 1,2 (1949 г.)

१५

३३
१११

३३
३३

५५५

ကုဏိယ

Աշխարհաբա-
րուժ Հկա

р. 2го и 3, 7го

ԵԶԱԿԻ

በረኅ. ዓቅኔኝ, ዓቅ

U. 57

(H¹⁰⁰Li₃)

(1550)

ՅՈՐՆԱԿԻ

2025

- Տ. Բժ, հիժ, էրժւմ (ինչո՞ւ)
 Հ. զի՜նչ, զի՜ (ի՜նչ)
 Բ. յիմէ՞, առ իմէ՞ (ինչի՞ց)
 Գ. Ի՜ւ (ինչո՞ւ)

Չունի

1. Զի, զի՜նչ, է՞ր, ո՞ւմ, առ իմէ՞, առ ի՜նչ հարցականների փոխարեն գործածական են նաև ընդէ՞ր, վասն է՞ր (վոր նշանակում են՝ ինչո՞ւ, ինչո՞ւ համար, ինչի՞ց) և զիմրդ = ի՜նչպես:

2. Յո՞ւ, յո՞ւ ձևերը ո՞ւ և ո՞վ դերանունների նախդրիվ հայցական հոլով են յ նախդրով: Այս դերանունները գործ են ածվում, յերբ հարց ե տրվում, թե գործողությունը դեպի վճիռ կողմն ե ուղղված, համապատասխանում են յժր կողմ (դեպի վճիռ կողմ), յժր աեղի, յժր վայր (դեպի վճիռ տեղ) բառերին: Որինակ՝ յո՞ւ երթաս = դեպի ժր ես գնում:

3. Ուստի՞ — նշանակում ե վճիռաեղից, ումից, ինչից:

§ 132. Անորոշ դերանուններ

Ոմն, ոք, իմն, ինչ, իւրաքանչիւր, ամենայն, այլ, մեկս

ա) Ոմն, ոք

ԵԶԱԿԻ

ՅՈՒՆԱԿԻ

Ուղ. ոմն (վոմն, մեկը)	ոք	ոմանք
Ս. ուրումն	ուրուք	ոմանց
Տ. ումեմն	ումեք	ոմանց
Հ. զոմն	զոք	զոմանս
Բ. յումեմնէ	յումեքէ	յոմանց
Գ. ոմամք	— (ոմամք)	ոմամքք

Ոք դերանունը անհոգնական ե. նրա փոխարեն գործ ե ածվում ոմանք, ոմանց և այլն:

1. Ոմն, ոք անորոշ դերանուններն արտահայտում են անորոշություն և աշխարհաբարում թարգմանվում են՝ մեկը, մի

մարդ, իսկ հոգնակին՝ «ոմանք»-ը նշանակում է մի քանիսը, վոմանք:

2. Ոմն, ոք դերանուշնները գործ են ածվում միշտ հետադաս և համաձայնում են այն գոյականին, վորի հետ գործածվում են: Որինակ՝

ԵԶՍԿԻ

ՅՈՒՆԱԿԻ

Ուղ. այլ ոմն	(մի մարդ)	արք	ոմանք
Ս. առն ուրումն	(մի մարդու)	արանց	ոմանց
Տ. առն ումեմն	(մի մարդու)	արանց	ոմանց
Հ. զայլ ոմն	(մի մարդու)	զարս	ոմանս
Բ. յառնէ ումեմնէ	(մի մարդուց)	յարանց	ոմանց
Գ. արամբ ոմամբ	(մի մարդով)	արամբք	ոմամբք

Ը. Իմն, ինչ

Ուղ. իմն	ինչ	Վ Դ Ն Ն Ե
Ս. իբիք	իբիք	
Տ. իմիք	իմիք	
Հ. (զ)իմն	(զ)ինչ	
Բ. յիմեմնէ	յիմեքէ	
Գ. —	իւիք	

1. Իմն, ինչ նշանակում են մի բան, վորեւե, մի վորեւե:

2. Իմն, ինչ դրվում են գոյականից հետո և համաձայնում են թվով և հոլովով: Որինակ՝

Ուղ. ջուր ինչ
Ս. ջրոյ իբիք
Տ. ջրոյ իմիք
Հ. (զ)ջուր ինչ
Բ. ի ջրոյ իմեքէ
Դ. ջրով իւիք

Գ. Իւրաքանչիւր

Ուղ. իւրաքանչիւր	իւրաքանչիւրք
Ս. իւրաքանչիւրոյ	իւրաքանչիւրոց

Տ.	իւրաքանչիւրում	իւրաքանչիւրոց
Հ.	(դ)իւրաքանչիւր	(դ)իւրաքանչիւրս
Բ.	յիւրաքանչիւրոյ	յիւրաքանչիւրոց
Դ.	իւրաքանչիւրով	իւրաքանչիւրովք

Իւրաքանչիւր բառի իմաստով գործածական են անձնիւր կամ անցնիւր, նաեւ երկաքանչիւր (յերկուսն եւ ամեն յերկուսը) բառերը, զորոնք հոլովվում են իւրաքանչիւր բառի նման և աշխարհաբար թարգմանվում են յուրաքանչյուրը յուր, ամենքն իրենց, ամեն մեկս մեր և այլն:

դ. Ամենայն, ամենեքին կամ ամենեքեան

ԵԶԱԿԻ

ՅՈՐՆԱԿԻ

Ուղ. ամենայն(բոլոր)	Յոգնակի չունի	ամենեքին, ամենեքեան (բոլորը, ամենքը)
Ս. ամենայնի		ամենեցուն, ամենեցունց (բոլորի)
Տ. ամենայնի		ամենեցուն, ամենեցունց (բոլորին)
Հ. (դ)ամենայն		դամենասին, դամենեսեան
Բ. յամենայնէ		յամենեցունց
Դ. ամենայնիւ		ամենեքումք

Ամենայն դերանունը դրվում է գոյականից առաջ և չի փոփոխվում:

Ե. Այլ

Ուղ. այլ (ուրիշ)	այլք
Ս. այլոց	այլոց
Տ. այլում	այլոց
Հ. (դ)այլ	(դ)այլս
Բ. յայլմէ	յայլոց
Դ. այլով	այլովք

Այլ դերանունը դրվում է դոյականից նախադաս կամ հետադաս և համաձայնում է:

դ. Միւս (մեւս)

Ուղ. միւս	միւսք
Ս. միւսոյ	միւսոց
Տ. միւսում	միւսոց
Հ. (դ)միւս	(դ)միւսս
Բ. ի միւսէ	ի միւսոց
Գ. միւսով	միւսովք

Գործածական է և միւս ևս, վոր նշանակում է մեկ եւլ, մի անգամ եւլ, դարձյալ. այս իմաստով գործածվելով դառնում է մակբայ:

XLVI. Վարժություններ դերանունների շուրջը

1. Զհայր և զորդի քակէր (բաժանել) ի միմեանց: 2. Թէպէտ ըստ մերում բնագրի ոչ ուրեք (վոչ մի տեղ) գտանի: 3. Զսա գտաք կարգեալ յուշմագունէ (ուշիմագոյն) ումննէ և յընթերցասիրէ: 4. Հարցանէր, թէ ո՞վ յումմէ ծնաւ, եւ իւրաքանչիւր ոք ի նոցանէ զի՞նչ գործեաց: 5. Եթէ հաճոյ ումեք թուեսցի բանս մեր, նմա տացուք պարգև: 6. Եւ ոչ յայլմէ ումեք հարցանի: 7. Յետ որոյ ասասցուք և զայս: 8. Հասանի յեղր ծովակի միոյ, որոյ աղի են ջուրքն, մանունս ունելով ձկունս յինքեան: 9. Պատրէր զոմանս ոսկւով և արծաթով: 10. Կրտսեր իմն ի զօրականացն անտի մերձենայր առ նա և այսպէս խօսէր ընդ նմա: 11. Որում հանգերձ պիտոյ էր, հանգերձ տայր, որում երիվար՝ երիվար տայր: 12. Յորոց մի ոմն վարժեալ փիլիսոփայութեամբ ասէր: 13. Ոմանք այլաբանաբար և ոմանք այլազգաբար տային զրոյցս մատենից: 14. Ճառագրեմք զբազում հարուածսն, յորում պատահեցաք և մեք իոկ ականատեսք լինելով: 15. Մեծաւ անարգանօք տանջէր զամենեսեան: 16. Պնդադեսպանս առաքէր յամենայն տեղիս տէրութեան իւրոյ: 17. Յորս (վորոնց վրա) ամենևին չծագէ նոյլ լուսոյն: 18. Պարգևք քո քեզ լիցին և զպատիւ տան քո այլում տուր: 19. Ո՞վ իցէ ի ձեզ, որոյ իցէ բարեկամ:

(Թարգմանել աշխարհաբար և նշել դերանունները):

§ 133. Ստացական դերանուններ

Իմ, քո, ձեր,* սորա, դորա, նորա, սոցա, դոցա, նոցա, մերային, ձերային, իւրային

ա. Ի մ, ք ո

Ուղ. իմ (իմը)	Իմք	քո (քոնը)	քոյք
Ս. իմոյ	իմոց	քոյ կամ քոյոյ	քոյոց
Տ. իմում	իմոց	քում, քոյում	քոյոց
Հ. (դ)իմ	(դ)իմս	(դ)քո	(դ)քոյս
Բ. յիմմէ	յիմոց	ի քոյոյ, ի քումմէ	ի քոյոց
Գ. իմով	իմովք	քոյով	քոյովք

բ. Մ եր, ձ եր

Ուղ. մեր (մերը)	մերք	ձեր (ձերը)	ձերք
Ս. մերոյ	մերոց	ձերոյ	ձերոց
Տ. մերում	մերոց	ձերում	ձերոց
Հ. (դ)մեր	զմերս	զձեր	(դ)ձերս
Բ. ի մերմէ	ի մերոց	ի ձերմէ	ի ձերոց
Գ. մերով	մերովք	ձերով	ձերովք

գ. Իւր

Ուղ. իւր (իրենը)	իւրք
Ս. իւրոյ	իւրոց
Տ. իւրում	իւրոց
Հ. (դ)իւր	(դ)իւրս
Բ. յիւրմէ	յիւրոց
Գ. իւրով	իւրովք

* Աշխարհաբարում այս դերանունները գործածվելով գոյականների հետ չեն հալովում:

ԵԶԱԿԻ

Ուղ. սորա (սրանը)	դորա (դրանը)	նորա (նրանը)
Ս. սորայոյ	դորայոյ	նորայոյ
Տ. սորայում	դորայում	նորայում
Հ. (զ)սորա	(զ)դորա	(զ)նորա
Բ. ի սորայոյ	ի դորայոյ	ի նորայոյ
Գ. սորայով	դորայով	նորայով

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղ. սորայք	դորայք	նորայք
Ս. սորայոց	դորայոց	նորայոց
Տ. սորայոց	դորայոց	նորայոց
Հ. (զ)սորայս	(զ)դորայս	(զ)նորայս
Բ. ի սորայոց	ի դորայոց	ի նորայոց
Գ. սորայովք	դորայովք	ի նորայովք =?

Այս ձևով հորովում են սոցա (սրանցը), դոցա (դրանցը), նոցա (նրանցը): Որ.՝ սոցա, սոցայոյ, սոցայում, ի սոցայոյ, սոցայով, սոցայք, սոցայոց, զսոցայս, ի սոցայոց, սոցայովք:

Ե. Մ ե Ր ա յ ի ն, ձ ե Ր ա յ ի ն, իւ Ր ա յ ի ն

ԵԶԱԿԻ

Ուղ. մերային (մե- րայինը)	ձերային (ձերայի- նը)	իւրային (իւրենը, յուրայինը)
Ս. մերայնոյ (մե- րայինի)	ձերայնոյ (ձերայի- նի)	իւրայնոյ (յուրայի- նի) և ալն
Տ. մերայնոյ	ձերայնոյ	իւրայնոյ
Հ. (զ)մերային	(զ)ձերային	(զ)իւրային
Բ. ի մերայնոյ	ի ձերայնոյ	յիւրայնոյ
Գ. մերայնով	ձերայնով	իւրայնով

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղ. մերայինք (մերայինները)	ձերայինք (ձերա- յինները)	իւրայինք (իւրային- ները)
--------------------------------	-----------------------------	-----------------------------

Ս.	մերայնոց	ձերայնոց (ձերա~ (մերայինների) յինների)	իւրայնոց (իւրային~ ների)
Տ.	մերայնոց	ձերայնոց	իւրայնոց
Հ.	(դ)մերայինս	(դ)ձերայինս	(դ)իւրայինս
Բ.	ի մերայնոց	ի ձերայնոց	յիւրայնոց (իւրա~ յիններեց)
Գ.	մերայնով	ձերայնովք	իւրայնովք (իւրա~ յիններով)

Ս տ ա ց ա կ ա ն ղերանունները գործածվելով գոյականների հետ դրվում են նախադաս կամ հետադաս և համաձայնում են գոյականին թվով ու հոլովով: Որինակ՝

ԵԶԱԿԻ

Ն ա խ ա դ ա ս

Ուղ. իմ դուստր

Ս. իմոյ դստեր

Տ. իմում դստեր

Հ. (դ)իմ դուստր

Բ. յիմմէ դստերէ

Գ. իմով դստերք

Յ ե տ ա դ ա ս

դուստր իմ

դստեր իմոյ

դստեր իմում

(դ)դուստր իմ

ի դստերէ իմմէ

դստերք իմով

ՅՈՐՆԱԿԻ

Ն ա խ ա դ ա ս

Ուղ. իմ դստերք

Ս. իմոց դստերց

Տ. իմոց դստերց

Հ. (դ)իմ դստերս

Բ. յիմոց դստերց

Գ. իմովք դստերքք

Յ ե տ ա դ ա ս

դստերք իմ

դստերց իմոց

դստերց իմոց

(դ)դստերս իմ

ի դստերց իմոց

դստերքք իմովք

ԴԱՍ ԺԶ.

XLVII. ԿՈՐԾԱՆՈՒՄՆ ՆԻՆՈՒԷԻ

Ամենայն քաղաքն միաբան էռչեցին. վասն զի ի գոչել հող~
մոյն պղտորէր զհող երկրին, զի երկինք խռովեալ էին. ամպք և

մէջք զմիմեամբ պատէին և զօրացեալ բարձրանայր մառախուղն: Փայլակն զփայլակն բախէր, որոտումն որոտման պատահէր, կայ-
ծակունք զկայծակունս ստիպէին, զողումն անդ և հիանալ սրտի:
Ամենայն մարդ ընդ գետին հայէր, թէ անաւասիկ տապալի: Լա-
յին ամենեքեան զմիմեանս ի կատարել աւուրցն: Ենաս ժամն
այն, կացին ամենեքեան յաստիճան մահու, բուռն հարին զմի-
մեամբք, վասնղի ենաս յուսահատութիւնն: Եւ ի լալն իւրեանց հա-
յէին ընդ երեկոն, եթէ եկն գիշերս և եբեր մեզ խաւար անմեկ-
նելի. եկն գիշերս և անա չիք մեզ տեսանել զառաւօտն: Եւ ա-
սէին՝ թէ յորժամ պահու կործանի. յերեկորեմայ երբէք տապալի,
եթէ առաւօտուն կործանի, յորժամ պահու արդեւք գայ ձայն
գութին: Կարծէին թէ յերեկորեայ տապալի. եկն երեկոյն
և նա կայր կանգուն: Ակն ունէին, եթէ ի գիշերի ընկղմեսցի
եղև գիշեր և նա կայր և տակաւին: Ակն ունէին, եթէ առաւօ-
տուն կործանի. բացաւ առաւօտն, բացաւ ողորմութեան և գը-
թութեան դուռն ի վերայ քաղաքին, զի յայն աւուրսն երկիրն
ի շարժմանէ ոչ դադարէր: Յայս վեց եօթնորորդան երանի էր
մեռելոց, քան նոցա: Կենդանի մեռեալ էին և չէին թաղեալ: Եղ-
բայր եղբօր պատահէր և ոչ ճանաչէր զկերպարանս նորա. և ոչ
ուսկն կարաց ի միմեանց մեկնել զձայն ի ձայնէ: Իբրև զխան-
ձող կրակի էին ի պահոց. մորթք և ոսկերք լոկ մնացին:

Բուռն հարկանել — բռնել
Երեկ — յերեկո
Ընդ երեկոն — յերեկոյան դեմ
Անմեկնելի — անբաժանելի
Յորժամ պահու — վիր պահին, ժա-
մին

Երեկորեայ — յերեկոյան
Ակն ունէին — սպասում եյին
Ուսկն — ականջ
Ծեկնել — բաժանել, զանազանել

Վարդել զերանունները և նրանց հոլովները:

§ 134 Հ ա Ր Կ ա դ Ր ա Կ ա ն յ ե ղ ա ն ա Կ

ա) Գրաբարում հարկադրական յեղանակը չունի առանձին
խոնարհման ձև, ինչպես աշխարհաբարում: Աշխարհաբարում հար-
կադրական յեղանակը կազմում ենք ըղձականից, ավելացնելով
սկզբից հարկադրականի պիտի կամ պետք ե յեղանակի-
չը: Որքնակ՝ պիտի գնամ, պետք ե գնամ, պիտի գը-
րեմ, պետք ե գրեմ:

բ) Գրաբարում հարկադրականը կազմվում է անորոշ դերբայի վրա գրվելով պարտ է, պիտոյ է, արժան է, հարկ է բառերը: Այս բայերի յենթական (վորը փաստորեն այդ բայերի ինդիքն է) գրվում է տրական հոլովով: Որինակ՝ նմա պարտ է աճիլ = նա պետք է մեծանա: Ինձ չէ արժան գնալ ընդ նմա = ես չպետք է գնամ նրա հետ, քեզ պիտոյ է ուսանիլ = դու պետք է սովորես և այլն:

Հարկադրական յեղանակը խոնարհման հետևյալ պատկերն ունի.

ԵԶԱԿԻ

ՅՈՒՆԱԿԻ

1. Ինձ պարտ է ուսանիլ	4. մեզ պարտ է ուսանիլ
2. քեզ պարտ է ուսանիլ	5. ձեզ պարտ է ուսանիլ
3. նմա պարտ է ուսանիլ	6. նոցա պարտ է ուսանիլ

Աշխարհաբար

1. յես պետք է սովորեմ	4. մենք պետք է սովորենք
2. դու պետք է սովորես	5. դուք պետք է սովորեք
3. նա պետք է սովորի	6. նրանք պետք է սովորեն

§ 135. Բայերի ԿՐԱՎՈՐԱԿԱՆ կերպի կազմությունը

§ 136 Ներգործական բայերը կրավորական դարձնելու համար Ե խոնարհման անորոշ դերբայի է ձայնավորին փոխարինում և Ի ձայնավորը: Որինակ՝ գրել=գրիլ (գրվել), բաժանեմ (բաժանում եմ)=բաժանիմ (բաժանվում եմ), սպանանեմ (սպանում եմ)=սպանանիմ (սպանվում եմ) և այլն:

§ 137 Անցյալ, ապառնի և յենթական դերբայների վերջավորությունները նույնն են թե՛ ներգործականում և թե՛ կրավորականում: Որինակ՝ խօսիլ—խօսեցեալ, խօսելոց, բաժանել—բաժանեալ, բաժանելոց, բաժանող, խօսող տեսող և այլն:

Ապառնի դերբայի ներգործականը վերջավորվում է լոց իսկ կրավորականը՝ ելի, ալի, լի:

§ 138. Ե խոնարհում

Պարզ — գրիլ

Միջմասնական — տեսանիլ

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն - յ ե ղ ա ն ա կ

Ն ե ղ ա յ

ԵԶԱԿԻ

գր~ ի մ	(գրվում եմ)	տեսան~ ի մ
գր~ ի ս	(գրվում ես)	տեսան~ ի ս
գր~ ի	(գրվում ե)	տեսան~ ի

ՅՈԳՆԱԿԻ

գր~ ի մ ք	(գրվում եմք)	տեսան~ ի մ ք
գր~ ի ք	(գրվում եք)	տեսան~ ի ք
գր~ ի ն	(գրվում են)	տեսան~ ի ն

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա ը

ԵԶԱԿԻ

գրէի	տեսանէի
գրէիր	տեսանէիր
գրէր	տեսանէր

ՅՈԳՆԱԿԻ

գրէաք	տեսանէաք
գրէիք	տեսանէիք
գրէին	տեսանէին

ԾԱՆՈԹ. — Անցյալ անկատարում կրավորականը հատուկ
 ձև չունի, նույնանում ե ներգործականին:

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ը ե ա լ

գրեց~ ա յ	(գրվեցի)	տես~ ա յ
գրեց~ ա ը		տես~ ա ը
գրեց~ ա լ		տես~ ա լ

ՅՈՒՆԱԿԻ

գրեց~ ա ք
գրեց~ ա յ ք
գրեց~ ա ն

տես~ ա ք
տես~ ա յ ք
տես~ ա ն

ԾԱՆՈԹ. — Ներգործականի ի, եր, աք, իք, ին վերջավորության փոխարեն բայարմատի վրա ավելացնում ենք անցյալ կատարյալի կրավորականի վերջավորությունը՝ ա յ, ա ր, ա լ, ա ք, ա յք, ան:

Ապառնի

ԵԶԱԿԻ

գրեց~ ա յ ց (գրվելու յեմ)
գրես~ ց ի ս
գրես~ ց ի

տես~ ա յ ց
տես~ ց ի ս
տես~ ց ի

ՅՈՒՆԱԿԻ

գրես~ ց ու ք (գրվելու յենք)
գրես~ ջ ի ք
գրես~ ց ի ն

տես~ ց ու ք
տես~ ջ ի ք
տես~ ց ի ն

Ստորագասական ապառնի

ԵԶԱԿԻ

գրի~ ց ի մ
գրի~ ց ի ս
գրի~ ց ի

տեսան~ ի ց ի մ
տեսան~ ի ց ի ս
տեսան~ ի ց ի

ՅՈՒՆԱԿԻ

գրի~ ց ի մ ք
գրի~ ց ի ք
գրի~ ց ի ն

տեսան~ ի ց ի մ ք
տեսան~ ի ց ի ք
տեսան~ ի ց ի ն

ԾԱՆՈԹ. — Ստորագասականի իցեմ, իցես, իցէ, իցեմք, իցէք, իցեն վերջավորության փոխարեն դրվում

և կրավորականի վերջավորութունը՝ իցիմ, իցիս, իցի, իցիմք, իցիք, իցին:

Հրամայական եղանակ

ՆԵՐԿԱՅ

գրեաց (գրվիր)

տեսիր (տեսնվիր)

գրեցարհւք (գրվեցեք)

տեսայք կամ տեսարհւք
(տեսնվեցեք)

Արգելական

մի գրիր (մի գրվիր)

մի տեսանիր

մի գրիք (մի գրվեք)

մի տեսանիք

Ապառնի

գրեսցիր (կգրվես, պիտի գրվես)

տեսցիր

գրեսցիք (կգրվեք, պիտի գրվեք)

տեսցիք

§ 139. Ի խոնարհում

Ի խոնարհման բայերը կրավորական սեռի յին, ինչպես տեսանք, կանոնավոր խոնարհման մեջ:

§ 140. Ա. խոնարհում

Պարզ — կարդալ

Միջմասնկ. — զարմանալ

մերձեւալ

Սահմանական եղանակ

Ներկայ ժամանակ

ԵԶԱԿԻ

կարդամ

զարմանամ

մերձեւամ

կարդաս
կարդայ

զարմանաս
զարմանայ

մերձենաս
մերձենայ

ՅՈՔՆԱԿԻ

կարդամք
կարդայք
կարդան

զարմանամք
զարմանայք
զարմանան

մերձենամք
մերձենայք
մերձենան

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա ը

ԵԶԱԿԻ

կարդայի
կարդայիւր
կարդայր

զարմանայի
զարմանայիւր
զարմանայր

մերձենայի
մերձենայիւր
մերձենայր

ՅՈՔՆԱԿԻ

կարդայաք
կարդայիք
կարդային

զարմանայաք
զարմանայիք
զարմանային

մերձենայաք
մերձենայիք
մերձենային

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ը ե ա լ

ԵԶԱԿԻ

կարդացայ
կարդացայր
կարդացաւ

զարմացայ
զարմացայր
զարմացաւ

մերձեցայ
մերձեցայր
մերձեցաւ

ՅՈՔՆԱԿԻ

կարդացաք
կարդացայք
կարդացան

զարմացաք
զարմացայք
զարմացան

մերձեցաք
մերձեցայք
մերձեցան

Կրաւորական խոնարհման անցյալ անկատարը և անցյալ

կատարյալն ունեն նույն վերջավորությունները, ինչ վոր ներգործական սեռի բայերի խոնարհման մեջ. փոփոխություն կըրում են միայն այս խոնարհման պարզ բայերը, վորոնց ներգործականի ի, իւ —, աբ, իբ, իմ վերջավորությունները դառնում են կրավորականի այ, աւ, աւ, աբ, այբ, աւմ վերջավորություն:

Ա պ ա ո ն ի

ԵԶԱԿԻ

կարդացայց
կարդասցիս
կարդասցի

զարմացայց
զարմացիս
զարմացի

մերձեցայց
մերձեցիս
մերձեցի

ՅՈԳՆԱԿԻ

կարդասցուք
կարդասջիք
կարդասցին

զարմացուք
զարմասջիք
զարմացին

մերձեցուք
մերձեսջիք
մերձեցին

Փոփոխություն կըրում են միայն պարզ Ա խոնարհման բայերը, վորոնց ներգործականի ից, ցես, ցէ, ցուբ, ջիբ, ցեմ վերջավորությունները փոխարինվում են կրավորականի այց, ցես, ցի, ցուբ, ջիբ ցիմ վերջավորություններով:

Ս տ ո Ր ա դ ա ս ա կ ա ն ա պ ա ո ն ի

ԵԶԱԿԻ

կարդայցիմ
կարդայցիս
կարդայցի

զարմանայցիմ
զարմանայցիս
զարմանայցի

մերձենայցիմ
մերձենայցիս
մերձենայցի

ՅՈԳՆԱԿԻ

կարդայցիմք
կարդայցիք
կարդայցին

զարմանայցիմք
զարմանայցիք
զարմանայցին

մերձենայցիմք
մերձենայցիք
մերձենայցին

Ներդործականի ցեմ, ցես, ցէ, ցեմք, ցէք, ցեն
վերջավորության փոխարեն ստանում ե կրավորականի ցիմ,
ցիս, ցի, ցիմք, ցիք, ցին վերջավորությունը:

Հրամայական եղանակ

Ե Զ Ա Կ Ի

կարդացիր զարմացիր մերձեցիր

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

կարդացայք	զարմացայք	մերձեցայք
կամ	կամ	կամ
կարդացարհւք	զարմացարհւք	մերձեցարհւք

Փոփոխություն կրում ե միայն պարզ Ա խոնարհման հրա-
մայականը, վոր ընդունում ե կրավորականի վերջավորությունը
իւր, այք կամ արհւք փոխ. ան, ացէ՛ք վերջավորության:

§ 141 Ու խոնարհում

Պարզ—թող—ուլ

Միջմասնավոր—ընթեռն—ուլ

Այս խոնարհման բայերի սահմանական ներկան, անցյալ
անկատարը, արգելականը ե ստորագասական ապառնին կրավո-
րականում ունեն նույն խոնարհումը, ինչ վոր ներդործականում:

Անցեալ կատարեալ

Ե Զ Ա Կ Ի

թողայ	ընթերցայ
թողար	ընթերցար
թողաւ	ընթերցաւ

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

թողաք	ընթերցաք
թողայք	ընթերցայք
թողան	ընթերցան

Պարզ ՈՒ խոնարհման բայերը կրավորականում ունեն ւ ա յ, ա ր, ա ւ, ա ք, ա յ ք, ա ն վերջավորությունը փոխ. ներգործականի վերջավորության:

Ա պ ա ո ն ի

ե Ձ Ա Կ Ի

Թողայց

Թողցիս

Թողցի

ընթերցայց

ընթերցցիս

ընթերցցի

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

Թողցուք

Թողջիք

Թողցեն

ընթերցցուք

ընթերցջիք

ընթերցցին

Հ ր ա մ ա յ ա կ ա ն

Թողի՛ր

Թողերհւք

ընթերցի՛ր

ընթերցարհւք

§ 142. Յերբ նախադասության մեջ պատահում են միատեսակ (ներգործ. և կրավոր.) վերջավորությամբ բայեր, այդպիսի դեպքերում կրավորականը ներգործականից պետք է տարբերել ստորոգյալի խնդրով: Յեթե ստորոգյալի լրացումն անուղղակի խնդիր է և դրված է բացառական հոլովով, նշանակում է բայը կրավորական է: Որինակ՝ տերեք նորա շարժէին ի հողմոյ: Այս որինակի մեջ շարժէին բառի ձևից դժվար է վորոշել նրա սեռը, բայց նայելով նրա լրացմանը, վոր բացառական հոլով է, գտնում ենք, վոր շարժէին բայը կրավորական է (նրա տերեքները շարժվում էին քամուց):

§ 143. Յեթե ստորոգյալի լրացումները դրված են հայցական հոլովով, նշանակում է ստորոգյալն արտահայտող բայը ներգործական է, վորովհետև ներգործական բայերի խնդրանուն դրվում է միայն հայցական հոլովով: Որինակ՝ հայր սիրէր զօրդի: Սիրէր բայը ներգործական է, վորովհետև զօրդի բառը, վոր նրա լրացումն է, դրված է հայցական հոլովով: Նույն ուրինակը կրավորական ձևով արտահայտելու համար հայր բառը

պետք և դառնա ըացառական հորովով խնդիր—ի հօրէ, իսկ որդի բառը՝ ուղղական. որդի սիրի ի հօրէ (որդին սիրվում և հորից):

XLVIII. Արտահայտել գրաբար՝ կրավորական

1. Հայրը սիրում և վորդուն: 2. Հայրը սիրվում և վորդուց: 3. Նա դողում և ամեն բանից: 4. Նրա աչքերը բացվեցին: 5. Բնակվում եմ նրա տանը: 6. Տերեւները թառամեցին: 7. Աղբյուրները ցամաքեցին: 8. Նրա անունը գրվեց մատյանի մեջ: 9. Մեր թշնամիները վախենում են (երկնչիլ) մեզնից: 10. Այս նամակը գրվեց 1936 թվին: 11. Հալածվեց թշնամիներից և մեծարվեց բարեկամներից: 12. Ավարտվեց մեր դործարանի կառուցումը:

XLIX. Թարգմանել աշխարհաբար

1. Դատապարտեցան նոքա ըստ արժանի գործոցն իւրեանց: 2. Կոյր զրկի ի ճառագայթից արեգական: 3. Տգիտութիւն (տըգետը) զրկի ի կատարեալ կենաց: 4. Յամենայն հողմոյ շարժի և յամենայն բանէ խռովի և յամենայն իրաց դողայ: Մեծամեծ բերդոցն պարիսպք առանց ուրուք մերձենալոյ անկեալ կործանեցան: 6. Զեռաւ փոր նորա և հարան, տրորեցան գոգք նորա, խցան (փակվեցին) լսելիք նորա և ծակոտեցան չարաչար շըրթունք նորա: 7. Փռչոտեցան և ծխոտեցան սրահակք և սրսկապանք նորեկ հարսանց և սարդի ոստայնք ձգեցան ի սենեակս առագաստաց նոցա, անկան, կործանեցան ապարանք նոցա: 8. Եւ նստաւ հաղարապետն զի լուիցէ կողմանցն երկոցունց: 9. Ամենայն ծառ ի պտղոյ իւրմէ ճանաչի և խորհուրդ մարդոյ ի բերանէ իւրմէ ճանաչի: 10. Նաւն ի բաղխմանէ վայրենի ալեացն խորտակեցաւ: 11. Փռթացան և ելին ընդ առաջ նորա վաղվաղակի արք և կանայք, մեծամեծք և փոքունք և ամենայն բաղմութիւնք ազատաց և շինականաց:

Սրահակ—վարդույր

Սրսկապան—վարդույրով կըտրած, ներսի սենյակ

Տիկնայք փափկասունք Հայոց աշխարհին, որ գրգեալք և գգուեալք էին յիւրաքանչիւր բաստեռունս և ի գահաւորակս, հանապազ բոկ և հետի երթալին ի տունս աղօթից, անձանձրոյթ խնդրեալ ուխտիւք, զի համբերել կարասցեն մեծի նեղութեանս: Որ ի մանկութենէ իւրեանց սնեալ էին ուղղով զուարակաց և ամձովք էրէոց, խոտաբուտ կենօք իբրև զվայրենիս ընդունէին զկերակուրն մեծաւ խնդութեամբ և հչ յիշէին ամենևին զսովորական փափկութիւնն: Սկացեալ ներկան մորթք մարմնոյ նոցա, վասնզի ցերեկ արեակէզք էին և զամենայն գիշերսն գետնաբեկք:

Չորացան, ազաղեցան բուրաստանք ծաղկոցաց նոցա և տաշտախիլ եղեն որթք գինեբեր այգեաց նոցա: Մատամբք իւրեանց վաստակեցին և կերակրեցան և զկարգեալ ռոճիկ նոցա յարքունուստ ամ յամէ թոշակ առնէին և տալին տանել նոցա ի մխիթարութիւն: Անարիւն ճիւղանց նմանեցին, որ երգոյն քաղցրութեամբ առանց կերակրանաց կեան և կենդանի են միայն զօղն ծծելով:

Բազում ձմեռաց հալեցան սառնամանիք. եհաս զարուն և եկին նորեկ ծիծռունք. տեսին և խնդացին կենցաղասէր մարդիկ և նոքա ոչ երբեք կարացին տեսանել զանձկալիսն իւրեանց:

Գրգեալ—փայփայել, գորգուրալ

Գգուել—շայել, փայփայել

Բաստեռն, ունք—փափուկ բազմոց

Գահաւորակ—թախտ, գահ

Հանապազ—շարունակ, միշտ, ամեն որ

Բոկ—վատաբերիկ

Հետի—վոռով (գնալը)

Ուխտ—յերգում, դաշինք, խոսք

Ուղղով (աւղեղ)—ուղեղով

Ջուարակ—յեզ, հորթ, մողի

Ամիճ, ոյ, ոց—վարսի փափուկ միս

էրէ, ոյ, ոց—վորսի վայրի կենդանի

Վարոշել բայերի սեռք, ընդգծելով կրավորական սեռի բայերը:

Խոտաբուտ—խոռով սնված, խոտաբաղ

Գետնաբեկ—գետնի վրա պառկելուց ջարդված

Ազաղիլ—ցամաքել, չորանալ

Տաշտ—խաղողի վորթի բուն

Տաշտախիլ լինել—ճուղերը պոկոտվել, տաշտահան լինել

Թոշակ—ապրուստի միջոց

Թոշակ առնել—» » դարձնել

Անձկալի—կարոտով, փափաքելի, սիրելի

Խնդալ—ուրախանալ

LI. Թ ա Ր Գ մ ա ն ե լ ա շ Խ ա Ր հ ա բ ա Ր ի ց գ Ր ա բ ա Ր

Յերբ վոր ձեր աշխարհի վրա յել ծագի խորհրդային առաւիժորը, այն ժամանակ ձեր խոսքան դաշտերը կծածկվեն հովա-

սուն անտառներով և բերքառատ այգիներով, վայրի անապատներում կծաղկեն հոյակապ քաղաքներ և բյուրավոր գործարաններ: Ձեր մանուկների զվարթ յերգերի ձայները կհնչվեն ամեն տեղ և ձեր սրտերում կբացվի հրճվանքի առավոտը: Սերը կտիրե ձեր յերկրում, բերկրութունը՝ ձեր սրտերում: Կտեղա անձրևը, կողողե ձեր դաշտերը, կփայլի վոսկեշող արևը և կուռճանան փարթամ այգիներն ու արտերը, արոտներն ու մարգերը:

Յերբ վոր—յորժամ
Ել—ես

Առավոտ—այգ
Այն ժամանակ—յայնժամ

LII. ՅԱՂԱՅՍ ՇԻՆՈՒԱԾԻ ԵՐՈՒՍԵՂԱՇԱՏ ՔԱՂԱՔԻ

Յաւուրս ցորա փոխին արքունիքն յԱրմաւիրն անուանեալ բլրոյն, քանդի էր հեռացեալ գետն Երասխ և յերկարել ձմերայնոյն, և ի դառնահոտ հնչմանէ հիւսիսոյ պաղացեալ ձուլեալ վտակն, ոչ ուստեք արբուցումն բաւական թագաւորականին գտանէր տեղւոյ: Ընդ որ նեղեալ Երուանդայ, նա և ամրագունի ևս տեղւոյ եղեալ ի խնդիր, փոխէ զարքունիսն յարեմուտս կոյս ի քարակտուր մի բլուր, զորով պատառեալ Երասխայ ընդդէմ Ախուրեանն հոսի գետ: Պարսպէ զբլուրն, և ի ներքսագոյն քան զպարիսպն ընդ բազում տեղիս կտրեալ զքարին մինչև յատակս բլրոյն հաւասար գետոյն, մինչև դիմել ջուրց գետոյն ի փորուածն, յըմպեւեաց պատրաստութիւն: Ձմիջնաբերդն ամրացուցանէր բարձր պարսպօք և դրունս պղնձիս կանգնեւ ի միջոցի պարսպին և ելանելիս երկաթիս ի ներքուստ ի վեր մինչև ցդուռնն, և ի նմա որոգայթս իմն ծածուկս ընդ մէջ աստիճանացն, որպես զի ըմբռնեսցի, թէ ոք դադտ ելանելով դաւել կամիցի զարքայն: Եւ էր, ասեն, երկդիմի, որպէս զի մինն լիցի սպասաւորացն արքունի և ամենայն երկմտից ճանապարհ տուրնջենային, իսկ մեան գիշերային և մարդադաւաց:

Մարդադաւ—գող, ավազակ
Արբուցումն—խմելը
Ամրագունի (ամրագոյն)—ավելի
ամուր

Եղեալ ի խնդիր, ի խնդիր լինել
—վարունել, փնտրել

Ներգործական բայերը դարձնել կրավորական:

[illegible][illegible]

§ 148. *nr nr nr nr nr nr*

[illegible]

[illegible]

§ 149. Ի Խ Ո Ն Ա Ր Հ Ո Ի Մ

		Պարզ = Խօս-ել		Միջմասնկալոր = Խա-տն-ել	
		Կ Ր Ա Ի Ո Ր Ա Կ Ա Ն			
		ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ԵՂԱՆԱԿ			
Թ Ր Լ	Դ Է Տ Բ Զ	Ն Ե Ր Կ ա յ Ժ ա մ ա ն ա կ			
Եզր- կի	1	խօսիմ	ԽԱՄԱՆԻՄ		
	2	խօսիս	ԽԱՄԱՆԻՍ		
	3	խօսի	ԽԱՄԱՆԻ		
Յոգ- մակի	1	խօսիմք	ԽԱՄԱՆԻՄԶ		
	2	խօսիք	ԽԱՄԱՆԻԶ		
	3	խօսին	ԽԱՄԱՆԻՆ		
Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր					
Եզր- կի	1	խօսէի	ԽԱՄԱՆԷԻ		
	2	խօսէիր	ԽԱՄԱՆԷԻՐ		
	3	խօսէր	ԽԱՄԱՆԷՐ		
Յոգ- մակի	1	խօսէաք	ԽԱՄԱՆԷԱԶ		
	2	խօսէիք	ԽԱՄԱՆԷԻԶ		
	3	խօսէին	ԽԱՄԱՆԷԻՆ		
Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ					
Եզր- կի	1	խօսեցայ	ԽԱՄԱՅ		
	2	խօսեցար	ԽԱՄԱՐ		
	3	խօսեցաւ	ԽԱՄԱԼ		
Յոգ- մակի	1	խօսեցաք	ԽԱՄԱԶ		
	2	խօսեցայք	ԽԱՄԱՅԶ		
	3	խօսեցան	ԽԱՄԱՆ		
Ա ա ղ ա ո Ն Ի					
Եզր- կի	1	խօսեցայց	ԽԱՄԱՅԿ		
	2	խօսեցիս	ԽԱՄԵԻՍ		
	3	խօսեցի	ԽԱՄԵԻ		
Յոգ- մակի	1	խօսեցուք	ԽԱՄԵՈՒԶ		
	2	խօսեսցիք	ԽԱՄԵԻԶ		
	3	խօսեցին	ԽԱՄԵԻՆ		
Ս ա ո Ր ա ղ ա տ ա կ ա ն ա ղ ա ո Ն Ի					
Եզր- կի	1	խօսիցիմ	ԽԱՄԱՆԻԵԻՄ		
	2	խօսիցիս	ԽԱՄԱՆԻԵԻՍ		
	3	խօսիցի	ԽԱՄԱՆԻԵԻ		
Յոգ- մակի	1	խօսիցիմք	ԽԱՄԱՆԻԵԻՄԶ		
	2	խօսիցիք	ԽԱՄԱՆԻԵԻԶ		
	3	խօսիցին	ԽԱՄԱՆԻԵԻՆ		
Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն ե ղ ա ն ա կ ն ե Ր կ ա յ					
Եզրակի	2	խօսեանց	ԽԱՄԻՐ		
Յոգմակի	2	խօսեցանքուք	ԽԱՄԱՅԶ, ԽԱՄԱՐՈՒԶ		
Ա Ր Դ Ե լ ա կ ա ն					
Եզրակի		մի խօսիր	մի ԽԱՄԱՆԻՐ		
Յոգմակի		մի խօսիք	մի ԽԱՄԱՆԻԶ		
Ա ա ղ ա ո Ն Ի					
Եզրակի	1	խօսիջիր	ԽԱՄՂԻՐ		
Յոգմակի	2	խօսեսցիք	ԽԱՄՂԵԶ		
Դերբայ	Անորոշ	խօսիլ	ԽԱՄԱՆԻԼ		
	Ներկայ	խօսող			
	Անցեալ	խօսեալ	ԽԱՍԵԱԼ		
	Ապառնի	խօսեցող	ԽԱՄԱՆԵԼԻ		

§ 150. ՊԱՏՃԱՌԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐ

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն հ ղ ա ն ա կ
ն ե ռ կ ա յ ժ ա մ ա ն ա կ

Ե ղ ա կ ի

կեցուցանեմ (ապրեցնում եմ)
կեցուցանես (ապրեցնում ես)
կեցուցանէ (ապրեցնում ե)

Յ ո գ ն ա կ ի

կեցուցանեմք
կեցուցանէք
կեցուցանեն

Ա ն ց կ ա լ ա ն կ ա տ ա ռ

կեցուցանէի (ապրեցնում եյի)
կեցուցանէիր
կեցուցանէր

կեցուցանէաք
կեցուցանէիք
կեցուցանէին

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ռ ե ա լ

կեցուցի (ապրեցրի)
կեցուցեր
կեցոյց

կեցուցաք
կեցուցիք, էք
կեցուցին

Ա պ ա ռ ն ի

կեցուցից (ապրեցնելու յիմ)
կեցուցես
կեցուցէ

կեցուցուք
կեցուցիք
կեցուցեն

Ս տ ո ռ ա դ ա ս ա կ ա ն ա պ ա ռ ն ի

կեցուցանիցեմ (ապրեցնեմ, կապրեցնեմ)
կեցուցանիցես
կեցուցանիցէ

կեցուցանիցեմք
կեցուցանիցէք
կեցուցանիցեն

Հ ռ ա մ ա յ ա կ ա ն
ն ե ռ կ ա յ

կեցո՞ (ապրեցրո՞ւ)

կեցուցէ՛ք

Ա ռ գ ե լ ա կ ա ն

մի կեցուցաներ (մի ապրեցնիր)

մի կեցուցանէք

Ա պ ա ռ ն ի

կեցուցիք (կապրեցնես, պիտի ապրեցնես)

կեցուցիք

Դ ե Ր Բ ա յ

Ա ն ո Ր ո շ — կ ե ց ու ց ա ն ե լ
 Ն ե Ր կ ա յ — կ ե ց ու ց ա ն ո ղ
 Ա ն ց ե ա լ — կ ե ց ու ց ե ա լ
 Ա պ ա ռ ն ի — կ ե ց ու ց ա ն ե լ ո ց

§ 151 Թ վ ա կ ա ն ա ն ու ն

§ 152 Թվական անունները գրաբարում ել լինում են յերկու տեսակ՝ քանակական և դասական:

§ 153 Քանակական թվականներ ի հոլովումը.

ա) Անեզական թվականներ
 Երկու, երեք, չորք

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղ. երկու (յերկու)	երեք (յերեք)	չորք (չորս)
Ս. երկուց (յերկսի)	երեց (յերեքի)	չորից (չորսի)
Տ. երկուց	երեց	չորից
Հ. (զ) երկուս	(զ) երիս	(զ) չորս
Բ. յերկուց (յերկսից)	յերեց (յերեքից)	ի չորից (չորսից)
Գ. երկուք (յերկսով)	երեքք (երեքով)	չորիք (չորսով)

Այս թվականները յեզակի չունեն:

բ) Անհոգնական թվական

Մ ի

ՅԵՉԱԿԻ

Ուղ. մի	
Ս. միոյ, միոջ	
Տ. միում	
Հ. զմի	
Բ. ի միոջէ	
Գ. միով	

միայն չորսից

գ. յեզակի և հոգնակի թվով
 Հինգ, վեց, եօթն, ութ, ինն, տասն

Ե Զ Ա Կ Ի

Ուղ.	հինգ	վեց	հոթն	ութ	ինն
Ս.	հնգի	վեցի	հոթան (ին, հան)	ութի	ըննի
Տ.	հնգի	վեցի	հոթան (ին, հան)	ութի	ըննի
Հ.	(դ)հինգ	(դ)վեց	(դ)հոթն	(դ)ութ	(դ)ինն
Բ.	ի հնգէ	ի վեցէ	յհոթանէ	յութէ	յըննէ
Գ.	հնգիւ	վեցիւ	հոթամբ(հոթնիւ),	ութիւ	ըննիւ

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

Ուղ.	հինգք	վեցք	հոթանք	ութք	ինուէք
Ս.	հնգից	վեցից	հոթանց (հոթնից),	ութից	ըննից (ինուէց)
Տ.	հնգից	վեցից	հոթանց (հոթնից),	ութից	ըննից (ինուէց)
Հ.	(դ)հինգս	(դ)վեցս	զհոթանս	(դ)ութս	զինուէս
Բ.	ի հնգից	ի վեցից	յհոթանց (յհոթնից),	յութից	յըննից (յինուէց)
Գ.	հնգօք (հնգիւք)	վեցիւք	հոթամբք հոթնիւք	ութիւք	ըննիւք (ինումբք)

Տ ա ս ն, մ ե տ ա ս ա ն, ե ռ կ ո տ ա ս ա ն, ք ս ա ն և ա յ լ ն

Ե Զ Ա Կ Ի

Ուղ.	տասն	մետասան	երկոտասան	քսան
		(տասնմեկ)	(տասներկու)	
Ս.	տասին	մետասանի	երկոտասանի	քսանի
Տ.	տասին	մետասանի	երկոտասանի	քսանի
Հ.	(դ)տասն	(դ)մետասան	(դ)երկոտասան	(դ)քսան
Բ.	ի տասնէ (տասանէ)	ի մետասանէ	յերկոտասանէ	ի քսանէ
Գ.	տասամբ	մետասանիւ	երկոտասանիւ	քսանիւ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղ.	տասուէք	մետասանք	երկոտասանք	քսանք
Ս.	տասանց (տասնից)	մետասանից	երկոտասանից	քսանից
Տ.	տասանց (տասնից)	մետասանից	երկոտասանից	քսանից

- Հ. զտասուունս (զ)մետասանս (զ)երկոտասանս (զ)քսանս
 Բ. Ի տասանց Ի մետասանից յերկոտասանից Ի քսանից
 (Ի տասնից)
 Գ. տասամբք(տասնիւք) մետասանիւք երկոտասանիւք քսանիւք

Ե ր ե ս ու ն և եր ե ք

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ե ր ե ս ու ն և հ ի ն գ

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղ. երեսուն և երեք	երեսուն և հինգ	երեսունք և հինգք
Ս. երեսուն և երից	երեսուն և հնգի	երեսնից և հնգից
Տ. երեսուն և երից	երեսուն և հնգի	երեսնից և հնգից
Հ. զերեսուն և (զ)երեք	զերեսուն և հինգ	զերեսուն և հինգս
Բ. յերեսնից և երից	յերեսուն և հնգէ	յերեսնից և հնգից
Գ. երեսնիւք և երիւք	երեսնիւ և հնգիւ	երեսնիւք և հնգօք,
հնգիւք:

ԿԱՆՈՆ

1. Այսպես են հոլովվում՝ երեքտասան (տասներեք), չորեքտասան (տասնչորս), հնգետասան (տասնհինգ), վեշտասան (տասնվեց), եօթնևտասան (տասնյոթ), ութևտասան (տասնութ), իննևտասան (տասնինն), քսան, երեսուն, քառասուն, յիսուն, վաթսուն, եօթանասուն, ութսուն, իննսուն: Քսան և մի, քսան և երկու, քսան և երեք, քսան և չորք, քսան և հինգ, քսան և վեց, քսան և եօթն, քսան և ութ, քսան և ինն, երեսուն և այլն:

2. Երեսուն, քառասուն և այլն բառերի հոլովման ժամանակ թեք հոլովներում ու ձայնավորը սղվում ե: Որինակ՝ երեսուն երեսնի, յիսուն, յիսնի և այլն:

դ. Հ ա ր ի ւ ր, ե ր կ ե ր ի ւ ր

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղ. հարիւր	երկերիւր	հարիւրք	երկերիւրք
	(երկու հարյուր)	(հարյուրներ)	
Ս. հարիւրոյ	երկերիւրոյ	հարիւրոց	երկերիւրոց
		(հարյուրների)	
Տ. հարիւրոյ	երկերիւրոյ	հարիւրոց	երկերիւրոց
Հ. (զ)հարիւր	զերկերիւր	(զ)հարիւրս	զերկերիւրս

Բ. Ի հարիւրէ յերկերիւրոյ Ի հարիւրոց յերկերիւրոց
 Գ. հարիւրով երկերիւրով հարիւրովք երկերիւրովք

ԿԱՆՈՆ.

1. Այսպես են հոլովվում՝ երեք հարիւր, չորեքհարիւր, հինգհարիւր, վեցհարիւր, եօթնհարիւր, ութհարիւր, իննհարիւր:

2. Հարյուրից մինչև հազար քանակական թվականները հոլովվում են պարզ և հոլովմամբ:

ԾԱՆՈԹՈՒԹ.—Հարյուրից սկսած հաշվում են այսպես՝ հարիւր և մի, հարիւր և երկու, հարիւր և երեք, հարիւր և չորք, հարիւր և հինգ, հարիւր և վեց, հարիւր և եօթն, հարիւր և ութ, հարիւր և ինն, հարիւր և տասն, հարիւր և մետասան, հարիւր և երկոտասան (կամ հարիւր տասն, հարիւր մետասան և այլն):

Ե) Հ ա ղ ա ր

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղ. հազար	հազարք (հազարներ)
Ս. հազարի (հազարի)	հազարաց (հազարների)
Տ. հազարի	հազարաց
Հ. (դ)հազար	(դ)հազարս
Բ. Ի հազարէ (հազարից)	Ի հազարաց (հազարներից)
Գ. հազարաւ (հազարով)	հազարաւք (օք) (հազարներով)

ԿԱՆՈՆ.

1. Հազար բառը հոլովվում է Ի և ա խառն հոլովմամբ:

2. Այսպես են հոլովվում երկու հազար, երեք հազար, չորեք հազար, հինգ հազար, վեց հազար, եօթն հազար, ութ հազար, ինն հազար:

զ) Բ Ի ւ ր (տասն հազար)

ԵԶԱԿԻ

ՅՈԳՆԱԿԻ

Ուղ. բիւր	բիւրք (տասն հազարներ)
Ս. բիւրու (բիւրոյ, բիւրի)	բիւրուց (բիւրոց)
Տ. բիւրու (բիւրոյ, բիւրի)	բիւրուց (բիւրոց)

Հ.	(դ)բիւր	(զ)բիւրս
Բ.	ի բիւրէ, ի բիւրոյ	ի բիւրուց, բիւրոց
Գ.	բիւրու (բիւրով, բիւրիւ)	բիւրովք, բիւրովք:

Այսպես են հոլովում՝ երկու բիւր, երեք բիւր, չորեք (չորք) բիւր, հինգ բիւր, վեց բիւր, հոթն բիւր, ութ բիւր, մետասան բիւր, քսան բիւր, հարիւր բիւր (հարիւր բիւրն արտահայտվել են հազար հազարք բառով = մեկ միլիոն):

§ 154. Դասական թվականն երբ հոլովումը

Գրաբարի դասական թվականները՝

Առաջին (առաջներդ), երկրորդ, երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ, վեցերորդ, հոթներորդ, ութերորդ, իններորդ, տասներորդ, մետասաներորդ, երկոտասաներորդ, երեքտասաներորդ, չորեքտասաներորդ, հնգետասաներորդ, վեշտասաներորդ, հոթնուտասաներորդ կամ հոթնևտասաներորդ, ութևտասաներորդ, իննևտասաներորդ, քսաներորդ, քսաներորդ առաջներորդ, քսաներորդ երկրորդ, քսաներորդ չորրորդ, քսաներորդ իններորդ, (կամ քսան և երրորդ, քսան և չորրորդ, քսան և իններորդ), երեսներորդ, քառասներորդ..... հարիւրերորդ, հազարերորդ և այլն:

ա. առաջին

Ուղ.	առաջին	առաջինք (առաջինները)
Ս.	առաջնոյ	առաջնոց (առաջինների)
Տ.	առաջնում	առաջնոց
Հ. (զ)	առաջին	(զ)առաջինս
Բ.	յառաջնոյ (յառաջնմէ)	յառաջնոց
Գ.	առաջնով	առաջնովք

բ. երկրորդ

Ուղ.	երկրորդ	երկրորդք
Ս.	երկրորդի	երկրորդաց
Տ.	երկրորդի, երկրորդում	երկրորդաց

Հ. (դ)երկրորդ

(դ)երկրորդս

Բ. յերկրորդէ

երկրորդաց

Գ. երկրորդաւ

երկրորդաւք(օք)

Այսպես են հոլովւում բոլոր դասական թվականները, բացի առաջին բառից, վորը ու հոլովման տակ է ընկնում:

§ 155. Երկոքին կամ երկոքեան

Դրաբարում կան եքին կամ եքեան վերջավորությամբ թվականներ, վորոնք անեղական են և հոլովւում են այսպես՝

Յ Ո Գ Ն Ա Կ Ի

Ուղ. երկոքին կամ երկոքեան (յերկուսը մի տեղ)

Ս. երկոցունց » երկոցուն

Տ. երկոցունց » »

Հ. (դ)երկոսին » զերկոսեան

Բ. յերկոցունց

Գ. երկոքումբք

Այսպես են հոլովւում երեքին, չորեքին, հնգեքին, վեցեքին, եօթնեքին,... մետասանեքին, և այլն կամ երեքեան, չորեքեան, հնգեքեան, վեցեքեան, եօթնեքեան, տասնեքեան, մետասանեքեան, երեքտասանեքեան, չորեքտասանեքեան և այլն (յերեքը մի տեղ, չորսը մի տեղ, տասնչորսը մի տեղ և այլն):

§ 156. Թվականները դրվում են գոյականից առաջ կամ հետո: Յեթե թվականը նախադաս է, կարող է գոյականի հետ համաձայնել կամ չհամաձայնել, բայց յեթե հետադաս է, պետք է համաձայնի: Որինակ՝

1. Առն մի ոջ էին երկու որդեք: Այս նախադասության մեջ մի ոջ թվականը հետադաս է և համաձայնել է սեռական հոլովով գոյականի (առն) հետ:

2. Չորեք հազար արանց ընտիր սղսերաւորաց առաքեալ: Այս նախադասության մեջ չորեք հազար թվականը նախադաս է և չի համաձայնել սեռական հոլովով գոյականի (արանց) հետ:

LIII

Արդ բարիոք է արեգակն և գեղեցիկ բնութեամբ, և մեզ և ամենայն արարածոց, որ ի ներքոյ երկնից, յօգուտ և ի դար-

ման, իբրև ճրագ մի ի մեծի տան ի մէջ ձեղուան և յատակի լուցեալ առ ի ղխաւարն և զստուերն երկուց մեծացն անօթոց ի բաց ի միջոյ փարատելոյ. բայց ինքն եթէ իցէ և եթէ չիցէ, զայն ոչ գիտէ, զի չէ ի բանաւորաց և ի մտաւորաց. նոյնպէս և այլքն յանշնչոցն արարածոց: Եւ թէ ջուր, թէ հուր, թէ երկիր, թէ օդ, թէ իցեն և թէ չիցեն՝ զայն ոչ գիտեն, և զսպասաւորութիւնն, յոր կարգեցան, անդադար մատուցանեն:

LIV

Արդ եթէ գազանք չարի արարածք էին և երկիր բարւոյ, ծախել պարտ էր զնոսա երկրի և ոչ սնուցանել, սպառել և ոչ սերել. ապա եթէ երկիր և զգազանսն սնուցանէ և ոչ ապականէ, յայտ է, եթէ յորմէ արարչէ երկիր լեալ է, ի նմանէ և գազանքն արարեալ են: Եւ չիք ինչ չար բնութեամբ. քանզի չիք ինչ չար արարիչ բնութեամբ: Եւ մանաւանդ թէ և գազանք իսկ, զորոց ասեն, թէ ի չարէ արարչէ եղեալ են, ցուցանեն, թէ չեն ուստեք, այլ յերկրէ, այնու զի յերկրէ կերակրին և ի նմա բռնակեն և անդրէն ի նոյն շրջեալ հողանան:

Նա թէ և ի չարէ ինչ էին չարք արարեալք, ոչ ինչ ի նոցանէ օգտակար գտանէր, այլ ամենակին իսկ ֆնասակար: Իսկ արդ եթէ տեսանեմք, զի կիսոցն մորթքն պատսպարան մերկութեան մերոյ լինին և կիսոցն ճրագուն դեղ նեղի լինի և այլ ինչ յանդամոցս, որպէս առիւծուն և արջոյ և այլոցն՝ ըստ իւրաքանչիւր մի ըստ միովէ, յայտ է՝ եթէ ի բարւոյ արարչէ լեալ են, վասն միոյ իրիք օգտակարին գտանելոյ ի նոսա: Զի որ չար ինչ է, նորա և ամենայն ինչ ֆնասակար է, և մորթ, և միս. այլ նոցա որպէս զմորթն զգենումք և ոչ ֆնասէ, և զմիսն, եթէ սիրտ ուրուք առնոյր և ուտէր՝ ոչ ֆնասէր, որպէս վարազի, որ գազանագոյն է, քան զամենայն գազանս, ուտի միսն և ոչ ֆնասէ, նոյնպէս և նոցայն, եթէ ուտէր ոք, չֆնասէր:

Եւ յարջառ, զոր ասեն, եթէ ի բարւոյ արարչէ արարեալ է, գտանի ինչ ֆնասակարութիւն: Զցլու միս ուտել՝ դարման է մարմնոյ, բայց եթէ զարիւնն ոք ըմպիցէ՝ սատակի: Նոյնպէս և ի բանջարս է ինչ՝ որ առանձին սատակիչ է, և խառնեալ ընդ այլ բանջարս՝ բժշկիչ պէս պէս ցաւոց լինի: Զմանրագորն եթէ որ լոկ ուտիցէ՝ սատակիչ է, և խառնեալ ընդ այլ արմատս՝ քնածու

լինի քնահատաց: Եւ զհաղար՝ եթէ ի տօթ ժամանակի ուտիցէ ոք, քանզի զովացուցիչ է, զտապսն ի փորոյն փարատէ. և եթէ զջուրն քամեալ անապակ ըմպիցէ ոք, սատակի. և եթէ զսերմն աղացեալ՝ ջրով ըմպիցէ ոք, ի ցանկութենէ արկանէ: Եւ կանեփուկն թուփ ինչ ե, որոյ սերմն դեղ ե, և նոյն դարձեալ կասեցուցիչ ցանկութեան: Եւ մոլախինտդ, որ առանձինն ի յայտնի ինչ ժամանակի սպանող ե, նովիմբ զմաղձս հնացեալս հնարին բժիշք հատանել: Եւ կաղանչանան աղգ ինչ՝ առանձինն սպանող ե, և խառնեալ ընդ այլոյ դեղոյ՝ մաղձադեղ ե, բուժիչ ի մահուանէ:

Ծախել—փչացնել
Արարեալ, առնել—ստեղծել
Ձիք ինչ—չկա մի բան
Ձորոց—վորոց մասին
Նա թէ—մանավանդ, նույնիսկ
Ուտեք—մի տեղից, վորեւ տեղից
Ծըջեալ, շըջել—զառնալ
Կէսք, կիսոց(ն)—մի մասը
Դեղ նեղի—նեղութեան դեղ
Մի ըստ միտջէ—մեկ մեկ
Ըմպիցէ, ըմպել—խմել

Պէս պէս—տեսակ տեսակ, զանազան
Դան
Դնածու—քնարեր
Դնահատ—քուն չաւնեցող, քնատ
Մանրաղար—բույսի անուն
Մոլախինդ—թունավոր բույս, խնդեղ
Հաղար—ուտելի բույս, քյակու
Կասեցուցիչ—կասեցնող
Կաղանչանան—բույսի անուն

ԴԱՍ ԺԷ.

§ 157. ՀՈԴ

Գրաբարում, ինչպէս և (սշխարհաբարում), հոգեբը յերեք են՝ ա, դ, ն:

§ 158. Հոգեբն ունեն յերեք տեսակ նշանակութիւն.

ա) Ց ու ը ց ա կ ա ն. ա նշանակում ե այս, դ—այդ, ց—այն: Հոգեբը կարող են գործածվել այս, այդ, այն ցուցական դերանունների հետ և առանց դերանունների: Որինակ՝ բանս այս, բանդ այդ, բանն այն կամ բանս, բանդ, բանն:

բ) Ս տ ա ց ա կ ա ն. ի մ, ք ո, իւր, մ եր, ձ եր, իւր ե ա ն ց: Որինակ՝ և յոյնք իսկ ոչ ելանեն ընդ ք ո իշխանութիւնդ: Ձ ձ եր մոլորութիւնդ սրտի մտօք դարձուցանիցէք: Ի մեծութիւնս և յաւագութիւնս հասուցից հաւասար ի մ ո յ ս ր ե ի լ ի նախարարացս:

գ) Դիմորոշ. ս=ես, մենք, սա, սոքա. դ=դու, դուք, դա, դոքա, ն=այն, նա: Ս=առաջին դեմք, դ=յերկրորդ դեմք, ն=յերրորդ դեմք:

§ 159. Գոյականները և նրանց փոխարինող ածականները կարող են գործածվել վորոշյալ և անորոշ ձևով: Յեթե բառը վորոշյալ է, ապա նրա վերջից ավելանում է ճ գիրը, վորը կոչվում է վորոշիչ հոդ (աշխարհաբարում նաև ը, վորը գրաբարում չի գործածվում): Որինակ՝ այրն, տունն, պատերազմն հոնաց, որդին իմ և այլն:

§ 160. Գրաբարում անորոշ հոդ չկա. դրա փոխարեն կան բառեր, վորոնք գործ են ածվում գոյականի հետ և նրան տալիս անորոշ իմաստ: Այդ բառերն են՝ ոմն, ոք, մի, իմն, ինչ:

Ոմն, ոք գործ են ածվում անձ ցույց տվող բառերի հետ. որինակ՝ այր մի, այր ոմն, այր ոք, զորական ոմն (բոլոր դեպքերում՝ մի մարդ, մի զորական):

Իմն, ինչ գործ են ածվում առարկա, իր ցույց տվող բառերի հետ: Որինակ՝ քաղաք ինչ, քաղաք իմն:

Մի անորոշը գործածական է թե անձ և թե առարկա ցույց տվող բառերի հետ:

Այս անորոշ դերանունները դրվում են միշտ գոյականներից հետո:

§ 161. Հոդը դրվում է բառի վրա, յերր առարկան վորոշյալ է, ծանոթ է. որինակ՝ իմաստուն է այրն (այն մարդն իմաստուն է):

§ 162. Հոդ չեն առնում բոլոր այն գոյական անունները, վորոնք ընդհանուր իմաստ ունեն, վորոնք նշանակում են սեռ կամ տեսակ: Որինակ՝ կատաղի է վագր, խորամանկ է աղուէս: Այս որինակի մեջ խոսքն ընդհանրապես վագրի, աղվեսի մասին է, իբրև տեսակի: Բայց յեթե խոսքը վորոշ, հայտնի կամ ծանոթ վագրի, աղվեսի մասին է, պետք է արտահայտել հոդով. այսպես՝ կատաղի է վագրն, խորամանկ է աղուէսն:

§ 163. Հոդ չեն առնում (գրաբարում) նաև այն բառերը, վորոնք արտահայտում են մի հատ առարկա ընդթյան մեջ: Որինակ՝ լուսին, արեգակն, երկիր, երկին, աստուած, հիւսիս, հարաւ, այսպես նաև հատուկ անունները (այս բառերն աշխարհաբարում ունեն հոդ): Որինակ՝ բարձր են երկինք, պայծառ է լուսին:

§ 164. Յերև նախադասութեան մեջ կա մի հատկացուցիչ և մի հատկացյալ, հոգը դրվում է հատկացուցչի վրա: Որինակ՝ ջուրք գետոյն, աներեք ծառոյն, զօրութիւն հողմոյն և այլն:

§ 165. Յեթե հատկացուցիչը հատուկ անուն է, հոգը դրվում է հատկացյալի վրա: Որինակ՝ արշաւանքն Հոնաց (հոների արշաւանքը)—հոնաց՝ հատկացուցիչ, արշաւանքն՝ հատկացյալ, մատեանն Արշակայ, դուստրն Յովսէփայ և այլն:

§ 166 ՀԱՏԿԱՑՈՒՑԻՉ ՅԵՎ ՀԱՏԿԱՑՅԱԼ

Հատկացուցիչ կոչվում են այն բառերը, վորոնք ցույց են տալիս առարկայի պատկանելութունը, սերումը:

§ 167. Հատկացուցիչը թէ՛ գրաբարում և թէ՛ աշխարհաբարում միշտ դրվում է սեռական հոլովով: Որինակ՝ որդի նորա, գաւառս Աղիովտայ, կալուածս արքայի, նորա, Աղիովտայ, արքայի բառերը հատկացուցիչ են:

§ 168. Հատկացյալ կոչվում է նախադասութեան այն անդամը, վորը վերաբերում է հատկացուցչին: Վերելի ուրինկում որդի, գաւառ, կալուած բառերը հատկացյալ են (յատկացեալ=հատկացված):

§ 169. Գրաբարում հատկացուցիչը կարող է դրվել հատկացյալից առաջ կամ հետո, իսկ աշխարհաբարում դրվում է միշտ նախադաս: Գրաբարում սովորաբար դրվում է հետադաս: Որինակ՝ աչօք իւրեանց տեսին դյափշտակութիւն արարոց իւրեանց, գաւառս Աղիովտայ կամ Աղիովտայ գաւառս:

§ 170. Հատկացուցիչ կարող է լինել գոյականը, ածականը, դերանունը, դերբայը, թվականը: Որինակ՝ զօրութիւն բանակի մերոյ, իմաստութիւն նորա, ոչ տեսի ակն գիտողի և այլն:

§ 171. Հատկացուցիչը պատասխանում է որո՞յ հարցին:

§ 172. Հատկացուցիչը կարող է լինել հատկացյալ մի այլ հատկացուցչի: Որինակ՝ գեղ աչաց նորա. առաջի երեսաց զօրացն յունաց (այս ուրինակի մեջ աչաց բառը հատկացուցիչ է գեղ բառին, իսկ նորա բառը՝ յունաց բառին):

ԲԱՑԱՀԱՅՏԻՉ ՅԵՎ ԲԱՑԱՀԱՅՏՅԱԼ

§ 173. Բացահայտիչ կոչվում են այն բառերը, վորոնք ցույց են տալիս առարկայի ով կամ ինչ լինելը: Որինակ՝ քա-

դաքն Վաղարշապատ, գետն Երասխ, Վաղարշ արքայ և
այլն: Քաղաք, գետն, Վաղարշ բառերը բացահայտիչ են:

§ 174. Բացահայտյալ կոչվում ե այն բառը կամ նա-
խադասության այն անդամը, վոր ունի բացահայտիչը: Որինակ՝
Երասխ, քաղաք և արքայ բառերը բացահայտյալ են:

§ 175. Բացահայտիչը և բացահայտյալը թվով և հորովով
համաձայնում են: Գետն Երասխ, գետոյն Երասխայ և այլն:

§ 176. Բացահայտիչը պատասխանում ե ձր հարցմունքին:

ՎՈՐՈՇԻՉ ՅԵՎ ՎՈՐՈՇՅԱԼ

§ 177. Վորոշիչ կոչվում են այն բառերը, վորոնք ցույց
են տալիս յենթակայի կամ առարկայի վորպիսությունը, քանա-
կը, չափը: Առարկան, վոր պատկանում ե վորոշիչին, կոչվում ե
վորոշյալ: Որինակ՝ գաղան կատաղի, գաղան վորոշյալ ե,
իսկ կատաղի՝ վորոշիչ:

§ 178. Վորոշիչը պատասխանում ե ձրպիսի, ձր, քանի
հարցերին:

§ 179. Վորոշիչ լինում են՝

ա) ածականները — մշտնջենաւոր զօրութիւն, աղ-
բերք մշտաբուղիք, քաղաք բազմաժողով (բազմամարդ),
ամենագէտ գիտութիւն և այլն:

բ) Ցուցական, անորոշ, հարցական դերանունները:
Այրն այն (ձրայր), նոյն յորդութիւն, տունս այս, գիրդ
այդ, ոմն իմաստուն, ամենայն ազգ, ծառ ինչ, թղենի մի:

գ) Թվական անունները և քանակ, չափ արտահայ-
տող բառերը: Արք երկու էին ի քաղաքի միում, կէսք հրա-
ժարեցին ի խնդրելոյ. մեծատանն էին հօտք և անդեայք բա-
ղում:

դ) Դերբայները — առիւծ զայրացեալ, ձորձ հնա-
ցեալ հուր բորբոքեալ, եղբայր սիրեցեալ (զայրացած,
հնացած, բորբոքված, վառված, սիրված):

§ 180. Վորոշիչը գրաբարում դրվում ե վորոշյալից նախա-
դաս կամ հետադաս: Որինակ՝

ա) Նախադաս. Ձի մեծաւ երզմամբ և նենգութեամբ
կոչել կարացէ: Քաղցր է ինձ ասել յաղագս գեղեցկի դաս-

տակերտին Երուանդակերտի, զոր յօրինեաց ինքն Երուանդ գեղեցիկ և չքնաղ յօրինուածովք: Մեծաւ անարդանօք տանջէր զամենեւեան:

բ) Հետադաս. Զմիջոց հովտին մեծի լնու մարդկութեամբ, Եւբաղում արքաւագք վասն նորին խնդիրս մեծամեծս արարին: Եւ կարգս կենցաղականս սահմանէր աշխարհիս: Յլուք սպիտակօք և գիսաւոր նոխաղօք*) առատացոյց զզոհս կրակի:

§ 181. Յեթե վորոշիչը նախագաս և, ապա կարող և չը համաձայնել (թվով և հոլովով) հետագաս վորոշիչին: Որինակ՝ Եւ հասեալ ի խորին ծերութիւն, հիւանդացաւ և մեռաւ: Յորժամ մարդաբնակ շինութեամբ հարստանայ, յայնժամ երկրագործք առատութեամբ սերման զանդաստանս լնուն:

§ 182. Յեթե վորոշիչը դրվում և հետագաս, անպայման համաձայնում (թվով և հոլովով) և նախագաս վորոշյալին: Որինակ՝

Իսկ իշխանք աշխարհաց մեծամեծք և փոքունք իբրև լուան զթագավորին նորա, եկին ի հնազանդութիւն նմա (ուղղ. հոլ. հոգն. թիվ):

Քանզի հիւանդանայր գործն արագ և առողջ, յորժամ զմտաւ ածէր Տիգրան յաղագս քեռն իւրոյ սիրելւոյ: (Քեռն սիրելւոյ—սեռական հոլով):

Ըմպէին նոքօք զգինի և օրհնէին զաստուածս ոսկեղէնս և զպղնձիս և զերկաթիս և զփայտեղէնս և զքարեղէնս: Զաստուածս—վորոշյալ, հայց. հոլով, հոգնակի թիվ, զոսկեղէնս, զպղնձիս....—վորոշիչներ (հետագաս), հայց. հոլ., հոգնակի թիվ:

§ 183. Յեթե վորոշյալը նախդիր ունի, ապա նախդիրը դրվում և նախագասի վրա, առանց նկատի առնելու, թե վիճի և նախագաս, վորոշիչը, թե վորոշյալը: Որինակ՝

յորժամ զաներևութէն և զնորին զմշտնջենաւոր զօրութենէն ճառիցէ ոք:

Այս որինակի մեջ վորոշիչներն են նորին և մշտնջենաւոր բառերը, իսկ վորոշյալ՝ զօրութենէն բառը. զնախդիրը պատկանում և զօրութենէն բառին, վորը նախագասու-

*) Սպիտակ ցուկերով և յերկայնամաղ նոխաղներով (արու ալծերով):

թյան մեջ վորոշյալ ե և հետադաս, սակայն զ դրվել ե ն ո Ր ի ն,
մշտն ջերն աւո Ր բառերի վրա, վորոնք վորոշիչ են և դրված
նախադաս:

LV

ՅԱՂԱԳՍ ԹԱԳԱՒՈՐԵԼՈՅՆ ՊԵՐՈՁԻ ԵՒ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԵԱՆ

ԱՐԲԱՅԻՆ ԱՂՈՒԱՆԻԾ

Եւ մինչդեռ նոքա յայնմ խոռվութեան էին, ապստամբեաց
և Աղուանից արքայն. վասն զի քեռորդի էր նոցա և ըստ կարգի
հայրենի. հաւատոցն քրիստոնեայ էր յառաջ և Յազկերտ արքա-
յից արքայ ըռնի մոգ արար: Եւ նորա գտեալ ժամանակ անձինն
պարապոյ, հարկեցաւ զանձն ի մահ դնել. լաւ համարեցաւ մե-
ռանել ի պատերազմի, քան ուրացութեամբ ոռնել զթագաւորու-
թիւնն: Վասն այսր ամենայնի յապաղումն եղև արձակելոյն նո-
ցա յաշխարհն:

Իսկ կրտսեր որդւոյն Յազկերտի դայակն, Ռահամ անուն ի
Միհրան տոհմէն, թէպէտ և ետես զգուռն Արեաց ընդ երկուս
բաժանեալ, սակայն կիսողն դազանաբար յարձակեցաւ ի վերայ
երէց որդւոյ թագաւորին. հար, սատակեաց զգուռն, և ձերբա-
կալ արարեալ զորդի թագաւորին անդէն ի տեղւոջն հրամայէր
սպանանել: Եւ զմնացեալ զօրսն ածէր, հաւանեցուցանէր և առ-
նէր միաբանութիւն ամենայն Արեաց գնդին և թագաւորեցուցա-
նէր զիւր սանն, որում անուն էր Պերոզ:

Զի թէպէտ և Արեաց աշխարհին առնէր մեծապէս խաղա-
ղութիւն, սակայն Աղուանից արքայն ոչ կամէր նուաճել անդրէն
ի ծառայութիւն. այլ խրամատեաց զպահակն ձորայ և անցոյց
յայն կոյս զզօրսն մաւքթաց. միաբանեաց զմետասան թագաւորս
զլեւոնորդեայսն և ընդդէմ եկաց պատերազմաւ Արեաց գնդին և
բազում ֆառ արար զօրացն արքունի: Թէպէտ և երկիցս և երիցս
ետուն հրովարտակ աղաչանաց, ոչինչ կարային ածել զայրն ի
հաւանութիւն, այլ գրով և պատգամաւ յանդիմանէր զնոսա,
վասն աւերածի աշխարհին Հայոց:

Ընդգծել վորոշիչն երբ և հատկացուցիչն երբ:

Առանձնացնել նախադաս վորոշիչն երբ

և հետադաս հատկացուցիչն երբ:

Ընդգծել կրավորական բայերը:

Կարուսան—Թաղավորի բանակը՝ պաշտոնյաներ, զորքերը միասին
 Ըստ կարգի—կարգի, սովորութեան համաձայն
 Պատիւ—պարգև, ընծա, իշխանութիւն, իշխանական պատիւ
 Հաւանիլ—հավանութիւն տալ, համաձայնել, հոգարել
 Հաւանել, հաւանեցուցանել—համողել, համաձայնեցնել
 Ածել—բերել
 Ածել ի հաւանութիւն—համաձայնութեան բերել, համադել
 Նուաճել—լսել, մեղմանալ

ԴԱՍ ԺԸ.

§ 184 ՆԱԽԴԻՐՆԵՐ

§ 185 Զ ՆԱԽԴԻՐ

Զ նախդիրը դրվելով գործիական հոլովի վրա կազմում
 է մի հոլով, վորը կոչվում է պարառական և ցույց է տալիս՝
 ա) շուրջը, մոտերը: Որինակ՝ «Բնակէին շուրջ
 զքաղաքան» (բնակվում էին քաղաքի մոտերը), շուրջ
 զին և (իմ շուրջը):

բ) Բացառական ի մասսա. անցանել զհրամանաւ
 (հրամանից դուրս գալ, հրամանը չկատարել):

Զ նախդիրը բացառականի հետ կազմում է մի հոլով, վոր
 կոչվում է պատմական:

գ) Ունել, կախել բայերն առնում են բացառական խըն-
 դիր: «Կախել զծառոյն», «ունէր զձեռանէ» (կախել ծառից,
 ձեռքից բռնել), «կալաւ զձեռանէ» և այլն:

դ) Հայցական հոլովը, բացի ուղիղ խնդրից, կազմում է նաև
 բնութեան խնդիր (անուղղակի խնդիր) և ցույց է տալիս նախ,
 ժամանակ, յեղանակ: Որինակ՝ գաւուրս վեց, մղոնս չո-
 րիս և այլն: Եղև անձրև ի վերայ երկրի զքառասուն տիւ
 և զքառասուն գիշեր (քառասուն ցերեկ և քառասուն գիշեր):

§ 186 Առնախդիր

1. Առնախդիրը տրականի հետ նշանակում է մոտը,
 պատճառով: Առափին գետոյ (գետափի մոտ), առ յոյժ
 յիմարութեան (սաստիկ հիմարութեան պատճառով):

2. Հայցականի հետ գործածվելով նշանակում է ուղղու-

թյուէն, համար: Երթամ առնա (գնում եմ դեպի նա, նրա մոտ), առ սէր քո (քո սիրու համար), առ այրել (այրելու համար):

3. Սեռականի հետ նշանակում ե պատճառով և թարգմանվում ե աշխարհաբար բացատրականով: Առ ամօթոյ (ամոթից), առ յոյժ յիմարութեան (սաստիկ հիմարությունից), առ երկիւղի (վախից, ահից):

4. Գործիականի հետ ցույց ե տալիս ժամանակ, մեկի կամ մի բանի մոտ, մոտովը, մոտերը, համեմատությամբ: Առ կենդանութեամբ իւրով (յուր կենդանության ժամանակ): Առ նովաւ (նրա որով), առ եզերք գետոյն (գետի յեզերքով), առ այնու (նրա մոտ, նրա համեմատությամբ), առ Արշակաւ (Արշակի որով), առ ճանապարհաւ (ճանապարհի մոտերը):

§ 187 Յ նախդիր

1. Յ նախդիրը գործածվում ե հայցականի հետ և նշանակում ե մինչև: Այս նշանակությամբ գործածվելով դրվում ե մինչև բառից հետո յեկող բառի վրա: Որինակ՝ մինչև ցգետն (մինչև գետը), մինչև ցղուն (մինչև դուռը):

2. Գործածվում ե ասեմ, հարցանեմ, տամ բայերի հետ տրականի փոխարեն: Որինակ՝

Ասէ ցնա (ասում ե նրան):

Հարցանէին ցմեղ (մեղ հարցնում եյին):

Պատասխանի տայր ցքեղ (պատասխանում եր քեղ), (փոխանակ՝ ասէ նմա, հարցանէին մեղ, պատասխանի տայր քեղ և այլն):

§ 188. Ի (յ) նախդիր

1. Ի (յ) նախդիրը դրվելով հայցական հոլովի վրա ցույց ե տալիս ուղղություն, շարժում, այն տեղը, դեպի ուր ուղղված ե գործողությունը: Որինակ՝

Երթամ ի առն (գնում եմ առն, դեպի առն):

2. Դրվում ե հայցական հոլովով գործածվող բառի վրա և ստանում գործիականի իմաստ: Որինակ՝

Ի ձեռն նախարարացն առաջնորդէր (նախարարների ձեռքով):
Յանուն նորա (նրա անունով):

3. Դրվում է ա ն ո Ր ո շ գ ե Ր Բ ա յ ի հետ և ցույց տալիս ա) ժամանակ, բ) նպատակ: Որինակ՝

ա) Ի ըստնալ=վերահսկող ժամանակ:

Ի դնալ և ճանապարհ=ճանապարհ դնալու ժամանակ:

Ի նստիլ և տան=տանը նստելու ժամանակ (կամ յերբ նստեց տանը):

բ) Ժողովեցան և լսել=հավաքվեցին լսելու նպատակով:

Եկեալ էր և դատել դնոսա=յեկել եր նրանց դատելու համար (նպատակով):

4. Դրվում է տ ր ա կ ա ն ի վրա և նշանակում ա) մեջ, բ) վրա:

ա) Ի տան, և քաղաքի=տան մեջ, քաղաքում: Դրվելով հոգնակի հայցականի և յեղակի տրականի վրա կազմում է ն ե Ր - գ ո յ ա կ ա ն հ ո լ ո վ: Ի տան իմում=իմ տան մեջ, երևելի լինելը յաշխարհին Յունաց=պայծառանում եր Հունաց աշխարհում:

բ) Նստել և լերին=նստել լերան վրա:

§ 189. Ը ն դ ն ա խ դ ի ր

1. Ընդ նախդիրը հ ա յ ց ա կ ա ն հ ո լ ո վ ի հետ նշանակում է՝

ա) դեպի մի կողմ, ընդ հարաւ=դեպի հարավ, ընդ չորս կողմանս երկրի=դեպի յերկրի չորս կողմերը:

բ) Մ ի ջ ո վ, տ ա ր ա ծ ու թ յ ա մ Բ, ա նցաք ընդ հուր և ընդ ջուր: Ընդ այլ ճանապարհ գնացին=ուրիշ ճանապարհով գնացին:

գ) Ս ե ո ա կ ա ն հ ո լ ո վ ի հետ նշանակում է փ ո խ ա ր ե ն: Որինակ՝ բերելը ընդ միոյ երեսուն=մեկի փոխարեն յերեսուն: Ընդ եղբոր իւրոյ=իր յեղբոր փոխարեն:

դ) Հ ո գ ն ա կ ի հ ա յ ց ա կ ա ն ի և յ ե ղ ա կ ի տ ր ա կ ա ն ի վրա դրվելով ցույց է տալիս հետը: Որինակ՝

Ընդ նմա=նրա հետ, ընդ իւրեանս=միմյանց հետ, ընդ բանի=խոսքի հետ, ընդ բարեկամս նորա=նրա բարեկամների հետ, ընդ իս և ընդ քեզ=ինձ և քեզ հետ:

ե) Հ ա յ ց ա կ ա ն ի հետ կրկնվելով նշանակում է մ ի ջ և: Որինակ՝ մի լիցի թշնամութիւն ընդ իս և ընդ ձեզ=թշնամություն չլինի իմ և ձեր միջև:

զ) Ա ն ո Ր ո շ գ ե Ր Բ ա յ ի հետ նշանակում է ժ ա մ ա ն ա կ: Որինակ՝ ընդ վախճանել շնչոյն=շունչը փչելու ժամանակ: Ընդ ծագել արևու=արևը ծագելու ժամանակ, ընդ առաւօտս=առաւփոյտան, ընդ երեկս=յերեկոյան:

է) Գ ո Ր Թ ի ա կ ա ն ի հետ նշանակում է տ ա կ ը, շ ու Ր ջ ը: Որինակ՝ ընդ օրինօք=օրենքի տակ, ընդ ձեռամբ իմով=իմ ձեռ-

քի տակ. ընդ այնու ժամանակաւ = այն ժամանակվա շուրջը:

բ) Բացառականի հետ նշանակում ե՝

1) Կողմից — ընդ անկէ նորա = նրա աջ ու ձախ կողմից. ընդ հարաւոյ կողմանէ = հարավային կողմից:

2) Բացառականի նշանակությամբ: Որինակ՝ Կապել ընդ ծառոյ = կապել ծառից, ընդ անկէ = ձախից:

§ 190. Ըստ նախդիր

1. Ըստ նախդիրը հայցական հոլովի հետ նշանակում ե մի բանի այն կողմը: Որինակ՝ անցին ըստ գետն = անցան գետից այն կողմ. ըստ պահ դռն = պահ դռնից այն կողմ:

2. Տրականի հետ նշանակում ե համեմատ (համաձայն, նման): Որինակ՝ ըստ հրամանի = հրամանի համաձայն, ըստ բանի քում = քո խոսքի համաձայն:

3. Բացառականի հետ նշանակում ե՝

ա) հաջորդաբար: Որինակ՝ մի ըստ միով = մեկ-մեկ. օր ըստ օրէ = օրեցօր, ամ ըստ ամէ = տաբեցտարի:

բ) Կողմից: Ըստ հիւսիսոյ = հյուսիսային կողմից, ըստ արեւմտից կողմանէ = արեւմտյան կողմից:

§ 191. ՀԱՐԱԲԵՐԱԿԱՆ ՅԵՎ ՀԱՐԱԲԵՐՅԱԼ

Որ (վոր) հարաբերական դերանունը թե աշխարհաբարում և թե դրաբարում միացնում ե գլխավոր նախադասությունը յերկրորդականի հետ: Որինակ՝ պարզևատրվեց այն մարդը, վորը հարվածային ե: Իմացաւ զխորհուրդն, որ ծածուկ վառեալ բորբոքէր:

Այս յերկու նախադասության մեջ գլխավոր և յերկրորդական նախադասությունները միանում են որ հարաբերական դերանվան միջոցով: Առաջին նախադասության մեջ վորը դերանունը դրված ե մարդը բառի համար, յերկրորդի մեջ որ դերանունը դրված ե զխորհուրդն բառի համար: Վորը, որ հարաբերականներ են, մարդը և զխորհուրդն՝ հարաբերյալը:

Որ բառը կոչվում ե հարաբերական, իսկ այն բառը, վորի համար դրվում ե հարաբերականը, կոչվում ե հարաբերյալ:

Հարաբերականը և հարաբերյալը կարող են համաձայնել և համաձայնել թվով: Որինակ՝

ա) և ամենայն թշուառութիւնք և պատահարք, որք լինին, չարին մասին արարածք են:

բ) Եւ զարին անդ գոռնդ բազում ի զօրացն արքունի, որ դերի առնուլ կամէին զամբականս աշխարհին:

Այս որինակաների մեջ հարաբերականը և հարաբերյալը համաձայնում են թվով:

գ) «Ճառագրեմք զբազում հարուածսն, յորում պատահեցաք և մեք իսկ ականատեսք լինելով:

դ) Եւ ամենայն մարդիկ մոլորեալ են, որ ասեն:

Այս որինակաների մեջ հարաբերականը և հարաբերյալը չեն համաձայնում թվով:

§ 192. Հարաբերյալը սովորաբար դրվում է հարաբերականից առաջ: Մեր բերած որինակաների մեջ հարաբերականը հետագայս է, հարաբերյալը՝ նախագայս:

§ 193. Հարաբերականը յերեմն դրվում է հարաբերյալից առաջ (նախագայս): Որինակ՝

Որ խնդրէ ի քէն, տուր նմա:

Որ լսեցին զայս, հնչեացեն երկոքին ականջք նոցա:

§ 194. Յերբ նախագասության մեջ նա և այն հարաբերյալները զեղչվում են, այն ժամանակ նրանց (հարաբերյալի) հոգը վերցնում է հարաբերականը: Որինակ՝

որում խնդրէ ի քէն, տուր (պետք է լինել՝ տուր նմա, որ խնդրէ ի քէն): Զեղչվել է նմա բառը (հարաբերյալը, տրական հոլով) և նրա հոլովը վերցրել է որ հարաբերականը:

§ 195. Որ հարաբերականով կազմված յերկրորդական նախագասությունը համապատասխանում է աշխարհաբարի յենթակայական դերբային:

Որինակ՝ Նա որ տեսանէ=տեսնող:

Որ գրեն=գրողները:

Այրն, որ խօսէր=խոսող մարդը:

§ 196. Յերբ հարաբերյալը զեղչված է, բայց յենթադրվում է, այն ժամանակ բայի վրա դրվում է ս, դ, ն հոգը, վորը հիշեցնում է զեղչված հարաբերյալը: Որինակ՝

որ ժողովեմս=ես, որ ժողովեմ:

Որ պատմէիրդ=դու, որ պատմէիր:

Զոր ասեմքս=գոր մեք ասեմք:

Որ գործէս=սա, որ գործէ:

Որ տեսանենն = նոքա, որ տեսանեն:
Զոր դուդ առնես = այդ, զոր դու առնես:

ԴԼՍ ԺԹ.

§ 197. ՅԵՆԹԱԿԱ ՅԵՎ ՍՏՈՐՈԳԵԱԼ

§ 198. Յենթական և ստորոգյալը համաձայնում են թվով և դեմքով: Որինակ՝

զգիրդ այդ ես ընթերցայց և զմեկնութիւն դորա ցուցից քեզ:

Դու ուստի գիտես զայդպիսի բանս խօսել զնմանէ:

Նա պատասխանի ետ և ասէ: Եւ եղև նա յայնմ վիրապի ամս երեքտասան:

Մեք ի մտի եղաք անվրէպ խորհրդովք խաղալ, գնալ յաշխարհն արեւելից:

Դուք իբրև զհրովարտակս զայս տեսանէք:

Նոքա ոչ երբէք կարացին տեսանել զանձկալիսն իւրեանց:

§ 199. Գոյական անունները համարվում են յերրորդ դեմքի յենթակա և նրանց ստորոգյալը դրվում և յերրորդ դեմքով: Որինակ՝

Բարիոք է արեգակն և գեղեցիկ բնութեամբ:

Բարի և գեղեցիկ է ծովի խաղաղ ժամանակի:

Լուսին ոչ տացէ զլոյս իւր:

Մի էութիւն մշտնջենաւորական է և պատճառ ամենեցուն լինելոյ:

§ 200. Յերբ նախադասության մեջ կա մի քանի յենթակա յեզակի թվով, ստորոգյալը դրվում ե հոգնակի: Որինակ՝

և թէ ջուր, թէ հուր, թէ երկիր և թէ օդ, թէ ից են և թէ չից են՝ զայն ոչ գիտեն:

Յայնժամ սկսան Որմիզդ և Արհմն առնել արարածս:

§ 201. Յերբ յենթական անեզական անուն ե, ստորոգյալը դրվում ե հոգնակի: Որինակ՝

Այս ամենայն չարիք մտան են ի միտս մարդոյ յանուսումնութենէ:

Ամենայն կռք ի համազգեսց երիվարաց լծին:

Զարիքս որ լինին, ուստի ից են:

Այդ էին և կամք Յունաց աշխարհին:

§ 202. Յենթական սովորաբար դրվում է ուղղական հոլովով, յեթէ ստորոգյալը դիմավոր է (դեմք ունի):

Աղբերք մշտաբուղիք հանապաղ բղխեն և ոչ պակասին:

Բայց նա թէպէտ և ի ներքոյ յոյժ դսրովէր զնա, (պախարակում էր նրան), այլ արտաքին դիմօք մեծարեաց (պատիվ տվաւ):

§ 203. Յենթական դրաբարում կարող է դրվել նաև սեռական, տրական և հայցական հոլովներով: Որինակ՝

ա) սեռական հոլով: Անցյալ դերբայի հետ յենթական դրվում է սեռական հոլովով:

Անատոլեայ զօրավաճիքն ընկալեալ զհրաման արքունի, հաճի շինել զքաղաքն ի գաւառին Կարնոյ:

Եւ նոցա թողեալ վաղվաղակի զգործիսն, գնացին զհետ նորա:

Մարդոյ առեալ զանձն շխանութիւն, ում կամի ծառայանայ:

Երթեալ Արտաշիսի տեղին, ուր խառնին Երասխ և Մեծամօր, շինէ քաղաք յիւր անուն անուանեալ Արտաշատ:

Իմ անցեալ, սահեալ ի վերայ յորձանախոր, լայնանիստ, արշաւասոյր, ջրակուտակ արեացն, հասուցաք ի կայս հանգստեան ձերոյ:

Բ.) Անորոշ դերբայի հետ յենթական լինում է տրական հոլովով:

Ի բառեալ ազգին Արշակունեաց:

Ի սպանանել զնա Արտաշրի՝ որդւոյ Սասանայ:

Ոչ կամիմք թագաւորել դմա:

Գրեցեր դու առ իսգալ ինձ առ քեզ:

գ) Տրական հոլով: «Պարտէ», «մարթէ», «կամիմ», «լինիմ» բայերի յենթական դրվում է տրական հոլովով:

Արդ, չէ պարտ դմա կեալ, զի որդի մահապարտի է: (դա չպետք է ապրի, վորովհետեւ մահապարտի վորդի յե):

Մոռացօնք եղեն նմա գալուստն որդւոյն իւրոյ (նա մոռացել է իր վորդու գալուստը):

Ձեզ պարտ է աճիլ և մեզ՝ մեղմանալ (դուք պետք է աճեք, իսկ մենք պակասենք):

դ) Հայցական հոլով: Հայցական հոլովով յենթական դրվում է անորոշ դերբայի հետ:

Կամիմ զքեզ լինել թագաւոր (կամենում եմ, վոր դու լինես թագավոր):

Եւ արդ սկիզբն Հարեաց զնախանձն ասեմք (փոխանակ ասելով՝ սկիզբն Հարեաց է նախանձն):

Հայցական հոլովով յենթական մտել է գրաբարի մեջ հունարենի ազդեցությամբ և սակավ գործածական է գրաբարում:

LVI

Զիմորդ պաշտիցեմք զարեգակն, որ մերթ կոչի իբրև զծառայ առ ի սպասն հասանելոյ և մերթ երթայ զօղէ իբրև զարհուրեալ և տայ տեղի խաւարին ընուլ զմիջոց ի մեծի տանա, և ընդ ժամանակս ժամանակս ի խաւար դառնայ առ ի յանդիմանութիւն և յամօթ իւրոցն պաշտօնէից, յայտ արարեալ, եթէ չեմ ես արժանի պաշտաման: Զիմորդ պաշտիցեմք զլուսին, որ ամսոյ ամսոյ հիւծանի, գրեթէ և մեռանի և ապա սկիզբն առնու կենդանանալոյ: Կամ զհուր (զիմորդ պաշտիցեմք), զի յորժամ կամիցիս, վառիցես, և յորժամ կամիցիս՝ խափուցանիցես: Կամ զերկիր (զիմորդ պաշտիցեմք), որ հանապազ բրեմք և ցանկ կոխեմք և զաղբ մեր և զանասնոց մերոց (զաղբ անասնոց մերոց) ի նա հեղումք: Կամ զլուրս (զիմորդ պաշտիցեմք), զոր հանապազ ըմպեմք և զանուշութիւն նոցա ի ժանտահոտութիւն ի փորի մերում դարձուցանեմք և զհերքին և զարտաքին աղտեղութիւնս մեր նոքօք սրբեմք:

Բարիոք—լավ

Պաշտօն մատուցանել—պաշտել,

ծառայել,

Յօրինել—կարգել, ստեղծել, շարադրել

Ղօղել—թաքնվել

Զարհուրել—սարսափել

Ընուլ—լցնել

Պաշտօնեայ—պաշտող, ծառայ, սպասավոր

Միջոց—մեջտեղը, ներսի կողմը

Ցայգ—գիշեր, մինչև առավոտ

Զցայգ—գիշերով

Բրել—գորել

Ցանկ—միշտ

Պաշտօն առնուլ—պաշտվել

ԴԱՍ Ի.

§ 204. ՅԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Գրաբարում, ինչպես և աշխարհաբարում, նախադասություններն իրար հետ ունեցած հարաբերություններին նայելով լի-նում են համադասական և ստորադասական:

Բարդ համադասական նախադասութեան մեջ մտնող համադասական նախադասութիւնները դրաբարում եւ զատվում են ստորակետով կամ համադասական շաղկապներով՝ ա յ յ, ս ա կ ա յ ն, բ ա յ ց, և, ն ա և, ե թ է, ա պ ա ե թ է և ա յ լ ն, իսկ ստորադաս նախադասութիւնները՝ ստորադասական շաղկապներով՝ զ ի, ո Ր, ո Ր պ է ս, ո Ր պ է ս զ ի, ք ա ն զ ի, մ ի ն չ և, յ ո Ր մ է հ ե տ է, յ ո Ր ժ ա մ, յ ա յ ն ժ ա մ և ա յ լ ն:

Բարդ ստորադասական նախադասութիւնը կադմվում ե յերկու կամ ավելի պարզ նախադասութիւններից, վորոնցից մեկը կոչվում ե գլխավոր, մյուսը՝ յերկրորդական:

§ 205. Յերկրորդական նախադասութիւնները լինում են՝ յենթակա, խնդիր և պարագա:

§ 206. Յերկրորդական յենթակա նախադասութիւն, — Որ համբերեսցէ իսպառ, կեցցէ: Առաջին նախադասութիւնը յենթակա յե, յերկրորդը՝ ստորոգյալ: Հաբց. հվ կեցցէ: Պատասխան. որ համբերեսցէ իսպառ (ով կհամբերի մինչև վերջ):

§ 207. Յերկրորդական վորոշիչ նախադասութիւնը ցույց ե տալիս գլխավոր նախադասութեան յենթակայի կամ ալլանդամի վորպիսութիւնը: Որինակ՝ ա) Հիք ինչ չար, որ բննութեամբ չար իցէ: բ) Զիմրդ պաշտիցեմք զարեգակն, որ մերթ կոչի իբրեւ ծառայ և մերթ երթայ զօղէ (Թաքնվում ե) իբրեւ զարհուրեալ:

Այս որինակների մեջ գլխավոր նախադասութեան անդամներն են չար և զարեգակն, իսկ ընդգծված նախադասութիւնները ցույց են տալիս նրանց վորպիսութիւնը:

§ 208. Յերկրորդական ուղիղ խնդիր նախադասութիւն: Ուղիղ խնդիր յերկրորդական նախադասութիւնը լրացնում ե գլխավոր նախադասութեան ստորոգյալ: Որինակ՝

Նախ զայն տեսցուք, թէ գոցեն ալ ինչ արարածք բանաւորք քան զհրեշտակս և զդէս և զմարդիկ:

Տեսանէս, զի զձկունս մեծամեծս ծովածինս վիշապս կոչեն: Ասէ ցնա Զրուան. ի մորդին անուշահոտ և լուսաւոր է և դու խաւարին և ժանդահոտ ես:

Այս որինակների մեջ տեսցուք, տեսանէս, ասէ բառերը ստորոգյալ են, իսկ ընդգծված նախադասութիւնները՝ դրանց լրացումները (ուղիղ խնդիրները):

§ 209. Յերկրորդական պարագայական նախադաս-

սուբյուկները ցույց են տալիս գլխավոր նախադասութեան ստորոգյալի գործողութեան ժամանակը, տեղը, ձևը, նպատակը, պատճառը, հակառակ հիմունքը:

ա) Ժամանակի պարագա արտահայտող նախադասութեան հարցերն են՝ իբրեւ, յորժամ յորում ժամու, մինչդեռ, այնինչ, մինչ և այլն:

Մինչ չե բնաւ էր ինչ ոչ երկինք և ոչ երկիր և ոչ այլ ինչ արարածք, Զրուան ոմն անուն էր (քանի դեռ բնավ չկար ամենին վորեւ բան, վոչ յերկինք, վոչ յերկիր և վոչ ուրիշ վորեւ արարած...):

Իբրեւ ետես եթէ ոչինչ յարգեցաւ ծածուկ հրնարագիտութիւնն, այլ ընդդէմքն յոլովագոյն (աւելի շատ) գործէին, սկսաւ հաշիւ և մաշել: Զի անասունք չե ևս էին արարեալ, զի՞նչ իսկ յագէր (վոր անասունները դեռ ան չէին ստեղծված, իսկ ի՞նչ եր զոհում):

Եւ մինչդեռ նա զայս խորհէր, Որմիզդ և Արհմն յղեցան յարգանդի մօր իւրեանց:

Երբ ժամ արգելուս և փակեա զամենեսեան, ի հեռաւոր օտարութեան, կատարին խորհուրդք կամաց քոց:

բ) Տեղի պարագա արտահայտող նախադասութեան հարցերն են՝ ո՛ւր, ո՛ւր ուրեք, ցո՛ր վայր, ուստի: Որինակ՝ չոգաւ անդր, ուր ժողովեալ էին զօրականքն նորա:

Դանդի ուստի սակաւ մի կասկածոտն էր, անտի աներկիւղ հաստատեցաւ:

Եւ առեալ յամուր բերդէն արքունի*), որում կոչեն Դառնի, մինչև ի դաշտն Մեծամօրի, ի բլուրն, որ անուանեալ կոչի Դուին, որ կայ ի հիւսիսոյ կողմանէ քաղաքին մեծի, Արտաշատու, զգետն խոնարհ մինչև յապարանսն Տիկնունի, տնկեցին զկաղինն:

գ) Զեւի պարագա (կամ յեղանակական) — իբրեւ զգազան մի կատաղի յարձակեցաւ ի վերայ աշխարհին Յունաց:

Եւ մեք հեծեալ յիւրաքանչիւր երիվարս փախըստական գնացաք յամուրն Ողկան և յառաջեալ քան զնոսա մտաք ի ներքս:

Եւ մատուցեալ կապեցին զնա ձեռս յետս և խնդրէին հատանել զլեզուն:

դ) Յերկրորդական նպատակի պարագայական նա-

*) Արքունի ածականը չի համաձայնում գոյականի հետ:

խաղասություն, վորը գլխավորէ հետ կապվում ե զի, որպէս զի, վասն այնորիկ շաղկապներով:

Եւ փութայր, որ ինչ ի մտի էր, զի վաղվաղակի կատարեսցի:

Հանապազ բոկ և հետի երթային, զի համբերել կարասցեն մեծի նեղութեանն:

Այս ամենայն ասացաւ, զի ցուցցի, թէ որ ինչ երևի մարմնաւոր է և որ ինչ ոչ երևի՝ անմարմին:

Ե) Յերկրորդական պատճառի պարագայական նախադասություն. ցուցց ե տալիս պատճառը և կապվում ե գլխավոր նախադասության հետ վասն զի, որովհետև, այնուհի, վասն այնորիկ-զի, յայն սակս—քան զի և այլն շաղկապներով:

Սկացեալ ներկան մորթք մարմնոյ նոցա, վասն զի ցերեկ արևակէզք էին և զամենայն գիշերսն գետնաբեկք:

Արդ, որովհետև ընկալաք զհրաման պատուիրանի յաննախանձ քոյոց բարուց բնութեանդ, սկսցուք՝ ուստի արժան է սկսանել:

Քանզի անմարմինք են հրեշտակք և դէք, յայն սակս և ծնունդք ոչ դոն նոցա (յայն սակս=այն պատճառով):

զ) Հակառակ հիմունքի պարագա—ցուցց ե տալիս այնպիսի հիմունք, վորից ուրիշ հետեանք պիտի առաջ գար, քան յեղել ե:

Ձի թէպէտ և գանձն յարքունիս պարսկաց երթայր, սակայն այրուծին հայոց բովանդակ ի ձեռն նախարարացն առաջնորդէր ի պատերազմի:

Ձի թէպէտ և խորհուրդ թագաւորին չէր յայտնեալ նոցա, սակայն կարծիք ի մտի էին ամենեցուն:

ԴԱՍ ԻԱ.

§ 210. ՄԱԿՐԱՅՆԵՐ

Մակբայները նայելով իրենց նշանակության լինում են՝

ա) Տեղական (տեղ ցուցց տվող):

Աստ=այստեղ } Գործ են ածվում ներգոյական հոլովի
Անդ=այնտեղ } հետ (ի տանս աստ, յայսմիկ):

Այսր=դեպի այստեղ (ուղղություն կամ շարժում ցուցց

Այդը = դեպի այդտեղ } Գործ են ածվում նախդրիվ հայցականի հետ: Որինակ՝ ի տուն այս, ի տուն այն
 Անդը = դեպի այնտեղ } զբը, ի տուն անդը, կամ ի տունս յայս, ի տունդ յայդ, ի տունն յայն (դեպի այս տունը, դեպի այն տունը և այլն):

Աստի = այստեղից } Գործ են ածվում բացառական հարվի հետ: Որինակ՝ ի տանէ աստի, ի տանէ այդի, ի տանէ անտի կամ ի տանէս յայսմանէ, ի տանէդ յայդմանէ, ի տանէն յայնմանէ (այս առնից, այդ առնից և այլն):

Այսրէն = հենց այստեղ. նորից դեպի այստեղ

Այդրէն = հենց այդտեղ. նորից դեպի այդտեղ

Անդրէն = հենց այնտեղ. նորից դեպի այնտեղ

Աստանօր, աստ = այստեղ,

Այդանօր, այդը = այդտեղ

Անդանօր, անդը = այնտեղ

Ահաւասիկ } ահաւասիկ եմ = ահա այստեղ եմ

Ահաւադիկ } ահա. ահաւադիկ եմ = ահա այդտեղ եմ

Ահաւանիկ } ահաւանիկ եմ = ահա այնտեղ եմ

Աստուստ = այստեղից

Անդուստ = այնտեղից

Ի ներքոյ = ներքեի, ներքեից, ի ներքս = ներքը, դինի = յետեից, առաջի = առջևից, առջև, զհետ = յետեից, արտաքս = դուրս, ուրեք-ուրեք = տեղ-տեղ, ուստի = վերտեղից, ի մէջ, մերձ, հեռի, շուրջ, յետուստ = յետքից, ի վերջոյ = վերջից, ուր, այլուր = ուրիշ տեղ, ուր ուրեք = մի տեղ, ուրեք-ուրեք = զանազան տեղերում, ուր ուրեք = վորտեղ վոր լինի:

բ) Ժամանակական (Ժամանակ ցույց տվող):

Երբ Ժամ = յերբ վոր, յայն Ժամ = այն Ժամանակ. չեւեւ = դեռ չ... (չեւ եւ գիտէին—դեռ չգիտեցին), արդ = այժմ, մինչ = յերբ վոր, այսուհետեւ, այնուհետեւ, առ Ժամայն = իսկույն, նոյն Ժամայն = նույն Ժամին, իսկույն, երբեմն, վաղիւ = վաղը, մյուս որը, եզուց, ի վաղիւ անդը = մյուս որը, հանապազ = միշտ, տակաւին = դեռ, յերբ, հանապազօր = ամեն որ, անագան = ուշ, ցոր Ժամ = մինչև վոր, ապա, մինչև = դեռ չ, քանի դեռ չ... (մինչև էին երկինք և երկիր = քանի դեռ յերկինքն ու յերկիրը չկային), այն ինչ, այժմէն, յորմէն

հետէ՝ այն որից, յերբ, այժմ, մերթ, յաւերժ = մշտական, միշտ, յաւէժ = միշտ, ամ ըստ ամէն = տարեցտարի, օր ըստ օրէ = որեցոր, իբրեւ = յերբ վոր, յայսմ հետէ, յայնմ հետէ = սրանից հետո, նրանից հետո և այլն:

դ) Քանակական (քանակ ցույց տվող). առսակաւ սակաւ = քիչ-քիչ, վերստին = կրկին, ամենեւին, բնաւ, միանգամայն = ամբողջապես, միատեղ, յաճախ, յոլովապոյն = ավելի շատ, որչափ, որքան, վերստին = կրկին, այսչափ, այդքան, դարձեալ, դոյզն ինչ = մի քիչ, սուղ ինչ = մի քիչ, սակաւիկ = քիչ, առսակաւ = մի քիչ, իսպառ = բոլորովին, մինչև վերջ, առաւել = ավելի, առաւել ևս = էլ ավելի, յոյժ = սաստիկ, խիստ շատ, կարի = շատ, սաստիկ, առանգամ մի = մի անգամ, դամ մի = մի անգամ, բազում անգամ = շատ անգամ, քանիցս, երիցս, հնդիցս = յերեք անգամ, հինգ անգամ, կրկին, կրկնակի, դարձեալ մի ըստ մի ոջէ = մեկ-մեկ, իրար հետեից, երկիցս = յերկու անգամ, վերստին = կրկին, անդրէն = կրկին, նորից:

դ) Ձև ցույց տվող մակբայներ, վորոնք արտահայտում են գործողության հաստատ լինելը և կամ չլինելը — բացասումը: Լինում են յերկու տեսակ՝ հաստատական և բացասական:

ա) Հաստատական. — Ապաքէն = խնայես, իհարկէ, յիրաւի = իրողք, իրաւամբ, ճշտիւ, ճշմարտիւ, անշուշտ, հաւաստեալ, այո, արդարեւ, կարի քաջ = շատ լավ, ամէն = ճիշտ, ստույգ, հաստատ և այլն:

բ) Բացասական. — ամենեւին, մի, ոչ, բնաւ, ոչ ևս, չեւ, ոչ երբէք, այլ ոչ ևս, մի երբէք, ոչինչ, մի:

Բացի սրանցից ձև ցույց տվող մակբայներ են՝ բնաւին, բունի, բարեք, դիւրեալ, դժուարաւ, դադունի, այսպէս, այդպէս, այնպէս, սոյնպէս, այլազգ, (ուրիշ կերպ), զուր, ի բնէ, ի դէպ = հարմար, լուրեան, հարկաւ, մեղմով, չարաչար, տարապարտուց = իզուր, մեղէն, ձեղէն, նոյնպէս, հետի, հետիոտն, զայս օրինակ = այս յեղանակով, զոր օրինակ = որինակ, դոյն օրինակ = այդպէս, վայրապար = իզուր, վարկաւարադի = դատարկ, վայր ի վերո, զերդ = ինչպես, զիարդ = ինչպես, միահաղոյն = բոլորը մի անգամից, ևս քան զևս = ավելի ու ավելի, նմանապէս, որպէս և այլն:

ԴԱՍ ԻԲ.

§ 211. ՇԱՂԿԱԳ

Շաղկապները լինում են յերկու տեսակ՝ համադասական և ստորադասական:

ա) Համադասական՝ $և = և$, ու, $և = նաև$, ել, նույնպես, եւ...եւս = ևա, ել, եթէ, թէ = թե (դժւ ես, եթէ այլում ակնկալօցութեան, թե ուրիշին սպասենք), թէպէտ = թեկուզ, թէ և, թէպէտև = թեկուզ, թէպէտ և գանձն յարքունիս պարսկաց երթայր = թեև հարկը պարսից արքունիքն եր գնում, թէ = թե, քան թէ կամ քան եթէ = քան թե, այլ = բայց, սակայն, իսկ, իսկ = իսկ, ապա եթէ, ապա թէ = իսկ յեթե, ուստի = ուստի և այլն:

բ) Ստորադասական շաղկապներ. — զի = վոր, վորովհետև, քան զի = վորովհետև, վասն զի = վորովհետև, իբր զի = այնպես վոր, իբր ու զի = այնպես վոր, վասն որոյ = ուստի, վորի համար, թող թէ = ձեր ֆնաց (աստեղք ոչ են սուրբ առաջի նորա, թող թէ մարդ = աստղերը սուրբ չեն նրա առաջ, ձեր մնաց մարդ), մինչ, մինչդեռ, մինչև = մինչև, մինչև վոր, քանի վոր, քանի դեռ, գէթ, գոնէ = գեթ, գոնե և այլն:

ԴԱՍ ԻԳ.

§ 212. Անկանոն բայեր

Գրաբարում կան բայեր, վորոնք չեն խոնարհվում բայերի սովորական խոնարհման կանոնների համաձայն, այլ ունեն խոնարհման յուրահատուկ ձև: Այսպիսի բայերը քերականության մեջ կոչվում են անկանոն բայեր: Այդ «անկանոնությունը» տեղի ունի սահմանական յեղանակի անցյալ կատարյալ, ապրանքի ժամանակներում, հրամայականում և անցյալ դերբայում: Մնացած ժամանակներում խոնարհվում են կանոնավոր կերպով համաձայն խոնարհիչների:

Անկանոն բայերի խոնարհումը

1. Առնեմ — անում եմ, ստեղծում եմ

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ

Սահմանական եղանակ

Ներկայ

Առնեմ,	առնես,	առնէ	առնիմ,	առնիս,	առնի
առնեմք,	առնէք,	առնեն	առնիմք,	առնիք,	առնին

Անցեալ անկատար

առնէի,	առնէիր,	առնէր	առնէի,	առնէիր,	առնէր
առնէաք,	առնէիք,	առնէին	առնէաք,	առնէիք,	առնէին

Անցեալ կատարեալ

արարի, արարեր, արար արարայ, արարար, արարաւ
արարաք, արարէք (իք), արարին արարաք, արարայք, արարան

Ապառնի

արարից, արասցես, արասցէ արարայց, արասցիս, արասցի
արասցուք, արասջիք, արասցեն արասցուք, արասջիք, արասցին

Ստորադաս. ապառնի

առնիցեմ, առնիցես, առնիցէ առնիցիմ, առնիցիս, առնիցի
առնիցեմք, առնիցէք, առնիցեն առնիցիմք, առնիցիք, առնիցին

Հրամայական եղանակ

Ներկայ

արա

արարեք

Արգելական

մի առներ մի առնիր

մի առնէք մի առնիք

Ապառնի

արասջիր

արասջիք

Դ ե Ր Բ ա յ

Ա ն ո ռ ո շ —	առնել	առնիլ
Ն ե Ր կ ա —	արարող	արարող
Ա ն ց ե ա լ —	արարեալ	արարեալ
Ա պ ա ո շ ի —	առնելոց	առնելի

2. Ա ս ե մ — ասում եմ

Ն ե Ր գ ո Ր ծ. Կ Ր ա լ ո Ր ա կ ա ն

Ն ե Ր կ ա յ

ասեմ,	ասես,	ասէ	ասիմ,	ասիս,	ասի
ասեմք,	ասէք,	պսեն	ասիմք	ասիք,	ասին

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր

ասէի,	ասէիր,	ասէր	ասէի,	ասէիր,	ասէր
ասէաք,	ասէիք,	ասէին	ասէաք,	ասէիք,	ասէին

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ

ասացի,	ասացեր,	ասաց	ասացայ,	ասացար,	ասացաւ
ասացաք,	ասացիք,	ասացին	ասացաք,	ասացայք,	ասացան

Ա պ ա ո շ ի

ասացից,	ասացես,	ասասցէ	ասացայց,	ասասցիս,	ասասցի
ասասցուք,	ասասջիք,	ասասցեն	ասասցուք,	ասասջիք,	ասասցին

Ս տ ո Ր ա դ ա Ծ ա կ. ա պ ա ո շ ի

ասիցեմ,	ասիցես,	ասիցէ	ասիցիմ,	ասիցիս,	ասիցի
ասիցեմք,	ասիցէք,	ասիցեն	ասիցիմք,	ասիցիք,	ասիցին

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն Է դ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ

ասն
ասացէք

Արգելական

մի ասեր

մի ասէք

Ապառնի

ասասջիր

ասասջիք

Դերբայ

Անորոշ — ասել

Ներկայ — ասող

Անցեալ — ասացեալ

Ապառնի — ասելոց

3. Բառնամ — Վերցնում եմ, կրում եմ

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ

Սահմանական եղանակ

Ներկայ

բառնամ, բառնաս, բառնայ

բառնիմ, բառնիս, բառնի

բառնամք, բանայք, բառնան

բառնիմք, բառնիք, բառնին

Անցեալ անկատար

բառնայի

բառնայի

բառնայիր

բառնայիր

բառնայր

բառնայր

բառնայաք

բառնայաք

բառնայիք

բառնայիք

բառնային

բառնային

Անցեալ կատարեալ

բարձի

բարձայ

բարձեր

բարձար

բարձ (եբարձ)

բարձաւ

բարձաք

բարձաք

բարձէք (իք)

բարձայք

բարձին

բարձան

Ապառնի

բարձից

բարձայց

բարձցես

բարձցիս

բարձցէ

բարձցի

բարձցուք

բարձցուք

բարձջիք

բարձջիք

բարձցեն

բարձցին

Ստորագրակ. ապառնի

բառնայցեմ

բառնայցիմ

բառնայցես

բառնայցիս

բառնայցէ

բառնայցի

բառնայցեմք

բառնայցիմք

բառնայցէք

բառնայցիք

բառնայցեն

բառնայցին

Հրամայական եղանակ

Ներկայ

բարձ

բարձիր

բարձէ՛ք

բարձե՛րհւք

Արդեւական

մի՛ բառնայր

մի՛ բառնիր

մի՛ բառնայք

մի՛ բառնիք

Ապառնի

բարձջիր

բարձջիք

Դ ե Ր Բ ա յ ն ե Ր

Ա ն ո Ր ո շ — բ առ ն ալ
 Ն ե Ր կ ա յ — բ ա Ր ձ ո ղ
 Ա ն ց ե ա լ — բ ա Ր ձ ե ա լ
 Ա պ առ ն ի — բ առ ն ալ լոց

4. Բ ա ն ա մ

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն Ե ղ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր

բ ա ն ա մ

բ ա ն ա յ ի

բ ա ն ա ս

բ ա ն ա յ ի Ր

բ ա ն ա յ

բ ա ն ա յ Ր

բ ա ն ա մ ք

բ ա ն ա յ ա ք

բ ա ն ա յ ք

բ ա ն ա յ ի ք

բ ա ն ա ն

բ ա ն ա յ ի ն

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ

Ն ե Ր գ ո Ր ծ.

Կ Ր ա լ ո Ր ա կ.

բ ա ց ի

բ ա ց ա յ

բ ա ց ե Ր

բ ա ց ա Ր

բ ա ց (Ե բ ա ց)

բ ա ց ա լ

բ ա ց ա ք

բ ա ց ա ք

բ ա ց ի ք (Է ք)

բ ա ց ա յ ք

բ ա ց ի ն

բ ա ց ա ն

Ա պ առ ն ի

բ ա ց ի ց

բ ա ց ա յ ց

բ ա ց ց ի ս

բ ա ց ց ի ս

բ ա ց ց Է

բ ա ց ց ի

բ ա ց ց ու ք

բ ա ց ց ու ք

բ ա ց ջ ի ք

բ ա ց ջ ի ք

բ ա ց ց ի ն

բ ա ց ց ի ն

Ս տ ո Ր ա դ ա ս ա կ ա ն ա պ ա ո ն ի

բանայցեմ	բանայցիմ
բանայցես	բանայցիս
բանայցէ	բանայցի
բանայցեմք	բանայցիմք
բանայցէք	բանայցիք
բանայցեն	բանայցին

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն ե Ղ ա ն ա կ

բաց	բացի՛ր
բացէ՛ք,	բացարձւք

Ա Ր գ ե լ ա կ ա ն

մի՛ բանար	մի՛ բացիր
մի՛ բանայք	մի՛ բացարուք

Ա պ ա ո ն ի

բացչի՛ր
բացչի՛ք

Դ ե Ր բ ա յ

Ա ն ո Ր ո շ — բ ա ն ա լ
Ն ե Ր կ ա յ — բ ա ց ո ղ
Ա ն ց ե ա լ — բ ա ց ե ա լ
Ա պ ա ո ն ի — բ ա ն ա լ ո ց

Այսպես խոնարհւում են թանալ (թացի, թացեր, թաց կամ եթաց), թըջել, խոկալ, զգալ (զգացի, զգացեր, զգաց, խոկացի, խոկացեր, խոկաց). Հրամ. թաց, թացէք, զգա, զգացէք, խոկա, խոկացէք:

5. Գ ա մ — գ ա լիս եմ

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն ե Ղ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր

գամ,	գաս,	գայ	գայի,	գայիր,	գայր
գամք,	գայք,	գան	գայաք,	գայիք,	գային

Անցեալ կատարեալ

Ապառնի

եկի, եկեր, եկն
եկաք, եկիք, եկին

եկից, եկեսցես, եկեսցէ
եկեսցուք, եկեսցիք, եկեսցեն

Ստորագասակ, ապառնի

Հրամայական եղանակ
ներկայ արգելական

գայցեմ, գայցես, գայցէ
գայցեմք, գայցէք, գայցեն

եկ մի գար
եկայք մի գայք

Դերբայ

Անորոշ — գալ

Անցեալ — եկեալ

Ապառնի — գալոց

6. Գիտենամ

Խոնարհվում ե ինչպես պարզ Ա. խոնարհման բայ:

Ներկայ

Անցեալ անկատար

գիտեմ, գիտես, գիտէ
գիտեմք, գիտէք, գիտեն

գիտէի, գիտէիր, գիտէր
գիտէաք, գիտէիք, գիտէին

Անցեալ կատարեալ

գիտացի, գիտացեր, գիտաց
գիտացաք, գիտացիք (էք), գիտացին

Մյուս ժամանակները կանոնավորի պես

Հրամայական

գիտան կամ գիտեն
գիտացէ՛ք

Դերբայ

Անորոշ — գիտել

Անցեալ — գիտացեալ

Ապառնի — գիտելոց

7. Դ ն ե մ — զնում եմ

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն ե ղ ա ն ա կ
Ն ե Ր Գ Ո Ր Ծ Ա Կ Ա Ն Կ Ր Ա Խ Ո Ր Ա Կ Ա Ն

Ն ե Ր կ ա յ

զնեմ, զնես, զնէ զնիմ, զնիս, զնի
զնեմք, զնէք, զնեն զնիմք, զնիք, զնին

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր

զնէի, զնէիր, զնէր
զնէաք, զնէիք, զնէին նույնը

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ

եղի, եղեր, եղ եղայ, եղար, եղաւ
եղաք, եղիք (էք), եղին եղաք, եղայք, եղան

Ա պ ա ռ ն ի

եղից, զիցես, զիցէ եղայց, զիցիս, զիցի
զիցուք, զիջիք, զիցեն զիցուք, զիջիք, զիցին

Ս ա ո Ր ա դ ա ս ա կ ա ն ա պ ա ռ ն ի

զնիցեմ, զնիցես, զնիցէ, զնիցիմ, զնիցիս, զնիցի
զնիցեմք, զնիցէք, զնիցեն զնիցիմք, զնիջիք, զնիցին

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն ե ղ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ

դի՛ր

դի՛ք

եղարուք

Ա Ր Գ ե լ ա կ ա ն

մի՛ զնեւր

մի՛ զնէք

մի՛ զնիր

մի՛ զնիք

Ա պ ա ռ ն ի

դիջի՛ր

Դ ե Ր Բ ա յ

Ա ն ո Ր ո շ — զնել (նեւրդ), զնիլ (կրաւոր.)

Ն ե Ր կ ա յ, — զնող

Ա ն ց ե ա լ—եղեալ
Ա պ ա ո ն ի—դնելոց

8. Դ ա ո ն ա մ—դառնում եմ

Սահմանական եղանակ

Ն ե ր կ ա յ

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա ր

դառնամ, դառնաս, դառնայ դառնայի, դառնայիւր, դառնայր
դառնամք, դառնայք, դառնան դառնայաք, դառնայիք, դառնային

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ր ե ա լ
դարձայ դարձար, դարձաւ
դարձաք, դարձայք, դարձան

Ա պ ա ո ն ի
դարձայց, դարձցիս, դարձցի
դարձցուք, դարձջիք, դարձցեն

Մ տ ո ր ա դ ա ս. ա պ ա ո ն ի
Հ ը ա մ ա յ ա կ. ե դ ա ն ա կ
Ն ե ր կ ա յ արգել.
դարձ, դարձիր, մի դառնար
դառնայցեմ, դառնայցես, դառնայցէ
դառնայցեմք, դառնայցեք, դառնայցեն
դարձարուք

դ ե ր ք ա յ

Ա ն ո ր ո շ —դառնալ
Ն ե ր կ ա յ —դարձող
Ա ն ց ե ա լ —դարձեալ
Ա պ ա ո ն ի —դառնալոց

9. Ե դ ա ն ի մ—լինում եմ

Ն ե ր կ ա յ

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա ր

եղանիմ, եղանիս, եղանի
եղանիմք, եղանիք, եղանին

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ր.
եղէ, եղեր, եղև
եղաք, եղէք, եղեն

Ա պ ա ո ն ի
եղեց, եղիցիս, եղիցի
եղիցուք, եղիջիք, եղիցին

Մ տ ո ր ա դ. ա պ ա ո ն ի
Հ ը ա մ ա յ ա կ ա ն ե դ ա ն ա կ
ն ե ր կ ա յ արգել. ապառ.
եղանիցիմ, եղանիցիս, եղանիցի
եղանիցիմք, եղանիցիք, եղանիցին
չունի մի եղանիր, եղիջիր
եղերհւք, մի եղանիք, եղիջիք

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա բ ե ա լ

արբի, արբեր, արբ կամ էարբ արբայ, արբար, արբառ
արբաք, արբիք, (արբէք), արբին արբաք, արբայք, արբան

Ա պ ա ո ն ի

արբից, արբցես, արբցէ արբայց, արբցիս, արբցի
արբցուք, արբջիք, արբցին արբցուք, արբջիք, արբցին

Ս տ ո Ր ա դ ա ս ա կ ա ն ա պ ա ո ն ի

ըմպիցեմ, ըմպիցես, ըմպիցէ ըմպիցիմ, ըմպիցիս, ըմպիցի
ըմպիցեմք, ըմպիցէք, ըմպիցեն ըմպիցիմք, ըմպիցիք, ըմպիցին

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն ե դ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ

նար արբէ՛ք արբեր արբերուք

Ա Ր գ ե լ ա կ ա ն

մի ըմպիր մի ըմպիր
մի ըմպէք մի ըմպիք

Ա պ ա ո ն ի

արբջիր

Դ ե Ր բ ա յ

Անորոշ—ըմպել (ներգ.), ըմպիլ (կրաւոր.)

Ներկայ—արբող

Անցեալ—արբեալ

Ապառնի—ըմպելոց (ներգ.) ըմպելի (կրավոր.)

12. Ը ն թ ե ո ն ու մ —կարդում եմ

Ն ե Ր կ ա յ

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր

ընթեռնում, ընթեռնուս, ընթեռնու ընթեռնուի, ընթեռնուիր,
ընթեռնոյր
ընթեռնումք, ընթեռնուք, ընթեռնումս ընթեռնուսք, ընթեռնուիք,
ընթեռնուին

Անցեալ կատարեալ
 ընթերցայ, ընթերցար, ընթերցաւ
 ընթերցաք, ընթերցայք, ընթերցան

Ապառնի
 ընթերցայց, ընթերցցիս,
 ընթերցցի
 ընթերցցուք, ընթերցցիք,
 ընթերցցին

Ստորագաս.
 ապառ.
 ընթեռնուցում
 ընթեռնուցուս
 ընթեռնուցու

ընթեռնուցումք
 ընթեռնուցուք
 ընթեռնուցուն

Հրամայական եղ.
 ներկայ արգելաւն ապառնի
 ընթերցիր մի ընթեռնուր ընթերցջիր
 ընթերցարհւք մի ընթեռնուք

Դ ե Ր Բ ա յ

Անորոշ—ընթեռնուլ
 Ներկայ — ընթերցող
 Անցեալ — ընթերցեալ
 Ապառնի—ընթեռնլոց

13. Լ ի ն ի մ—լինում եմ

Ներկայ
 լինիմ, լինիս, լինի
 լինիմք, լինիք, լինին

Անցեալ կատարեալ
 եղէ, եղեր, եղև
 եղաք, եղէք, եղևն

Ստորագաս. ապ.

լինիցիմ, լինիցիս, լինիցի
 լինիցիմք, լինիցիք, լինիցին

Անցեալ անկատար
 լինէի, լինէիր, լինէր
 լինէաք, լինէիք, լինէին

Ապառնի
 լիցիմ, լիցիս, լիցի
 լիցուք, լիջիք, լիցին

Հրամայական եղ.

ներկայ արգել. ապառնի
 լիր մի լինիր լիջիր
 լերհւք մի լինիք լիջիք

Դ ե Ր Բ ա յ

Անորոշ — լինել
 Անցեալ — լեալ
 Ապառնի — լինելոց

14. Լ ա ե մ — լսում եմ

Ն ե Ր Գ Ռ Ժ. Կ Ր ա լ Ո Ր ա կ.

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն ե ղ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ

լսեմ, լսիս, լսէ լսիմ, լսիս, լսի
լսեմք, լսէք, լսեն լսիմք, լսիք, լսին

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր

լսէի, լսէիր, լսէր Ն ու յ ն ր
լսէաք, լսէիք, լսէին

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ

լուայ, լուար, լուաւ լսելի եղէ, լսելի եղեր, լսելի եղև
լուաք, լուայք, լուան լսելի եղաք, լսելի եղէք, լսելի եղեն

Ա պ ա ռ ն ի

լուայց, լուիցես, լուիցէ լսելի եղէց, լսելի եղիցես, լս. եղիցի
լուիցուք, լուիջիք, լուիցեն լսելի եղիցուք, լս. եղիջիք, լս. եղիցին

Ս տ Ո Ր ա դ ա ս. ա պ ա ռ ն ի

լսիցեմ	լսիցիմ (կամ լսելի լինիցիմ, լինիցես
լսիցես	լսիցիս և ա յ ին):
լսիցէ	լսիցի
լսիցեմք	լսիցիմք (լսելի լինիցիմք)
լսիցէք	լսիցիք
լսիցեն	լսիցին

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն ե ղ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ

լսւր լսելի լեր
լուարհւք լսելի լերհւք

Ա Ր Գ Ե լ ա կ ա ն

մի լսեր մի լինիր լսելի
մի լսէք մի լինիք լսելի

Ապառնի

Լուիջեր

Դերբայ

Անորոշ	— լսել	լսելի լինել
Անցեալ	— լուսալ	լսելի լեալ
Ապառնի	— լսելոց	լսելի լինելոց

15. Լնում—լցնում եմ

Ներկայ

Անցեալ անկատար

լնում,	լնում,	լնում	լնուի,	լնուիք,	լնոյր
լնումք,	լնուք,	լնուն	լնուաք,	լնուիք,	լնուին

Անցեալ կատար.

Ապառնի

լցի	լցեր,	լից կամ ելից	լցից,	լցես,	լցէ
լցաք,	լցիք	(էք),	լցին	լցուք,	լցիք,
				լցենք,	լցինք

Հրամայական եղ.

Ստորագրաս. ապառնի ներկայ արգելական

լնուցում,	լնուցուա,	լնուցու	լից,	մի լնուր
լնուցումք,	լնուցուք,	լնուցուն	լցէք,	մի լնուք

Դերբայ

Անորոշ — լնուլ

Ներկայ — լցող

Անցեալ — լցեալ

Ապառնի — լնլոց

Այսպես խոնարհւում ե խնուլ բայը՝ խցի, խցեր, խից կամ եխից, խցաք, խցիք, խցին, ապառնի խցից, խցես, խցէ, խցուք, խցիք, խցենք։ Հրամ. խից, խցէք։ Անցեալ դերբ. խցեալ, անորոշ — խնուլ (փակել)։

16 Ընկենում—ընկնում եմ

Սահման. ներկան, անցյալ անկատարը և ստորադասական ապառնին կանոնավոր Ու խոնարհման ձևով են։

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ր ե ա լ
ընկեցի, ընկեցեր, ընկեաց
ընկեցաք, ընկեցիք, ընկեցին

Ա պ ա ո ն ի
ընկեցից, ընկեացես, ընկեացէ
ընկեացուք, ընկեսջիք, ընկեացեն

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն հ դ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ
ընկեա
ընկեցէ՛ք

Ա պ ա ո ն ի
ընկեսջիր

Դ ե Ր Բ ա յ

Անորոշ — ընկենուլ
Անցեալ — ընկեցեալ

17. Լ ա մ — լալիս եմ

Սահմ. ներկան, անցյալ անկատարը և ստորադասական ա-
պառնին խոնարհւում են կանոնավոր Ա խոնարհման ձևով:

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ր ե ա լ
լացի, լացեր, լաց
լացաք, լացիք, լացին

Ա պ ա ո ն ի
լացից, լացցես, լացցէ
լացցուք, լացջիք, լացցեն

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն

Ն ե Ր կ ա յ
լաց
լացէ՛ք

Ա Ր Գ ե լ ա կ ա ն
մի լար
մի լայք

Դ ե Ր Բ ա յ

Ա ն ո Ր ո շ — լալ

Ա ն ց ե ա լ — լացեալ

Ա պ ա ո ն ի — լալոց (ներգ.), լալի (կրաւ.)

18. Կ ա մ — կանգնում եմ, մնում եմ

Ն ե Ր կ ա յ
կամ, կաս, կայ
կամք, կայք, կան

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր
կայի, կայիր, կայր
կայաք, կայիք, կային

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ր ե ա լ
կացի, կացեր, կաց կամ եկաց
կացաք, կացիք (կացէք), կացին

Ա պ ա ո ն ի
կացից, կացցես, կացցէ
կացցուք, կացջիք, կացցեն

Ս տ ո Ր ա դ ա ս .

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն

ա պ ա ռ ն ի

Ն ե Ր կ ա յ

Ա Ր գ ե լ ա կ ա ն

կայցեմ, կայցես, կայցէ
կայցեմք, կայցէք, կայցեն

կանց
կացէ՛ք

մի՛ կար
մի՛ կայք

Դ ե Ր Բ ա յ

Ա ն ո Ր ո շ —կալ

Ա ն ց ե ա լ —կացեալ

Ա պ ա ռ ն ի —կալոց

19. Կ ե ա մ —ապրում եմ

Ն ե Ր կ ա յ

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր

կեամ, կեսս, կեայ
կեամք, կեայք, կեան

կէի, կէիր, կեայր
կէաք, կէիք, կէին

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ

Ա պ ա ռ ն ի

կեցի, կեցեր, կեսց (եկեսց)
կեցաք, կեցիք, կեցին

կեցից , կեցցես, կեցցէ
կեցցուք, կեցջիք, կեցցեն

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն ե դ .

Ս տ ո Ր ա դ . ա պ .

Ն ե Ր կ ա յ

Ա Ր գ ե լ .

Ա պ ա ռ ն ի

կեայցեմ, կեայցես, կեայցէ
կեայցեմք, կեայցէք, կեայցեն

կեանց

մի՛ կեար

կեցջիր

կեցէ՛ք

մի՛ կայք

Դ ե Ր Բ ա յ

Ա ն ո Ր ո շ —կեալ

Ն ե Ր կ ա յ —կեցող

Ա ն ց ե ա լ —կեցեալ

Ա պ ա ռ ն ի —կելոց

19. Կ լ ա ն ե մ ~ կ լ ն ու մ —կուլ եմ տալիս

Սահման. ներկան; անցեալ անկատարը և ստորադասական
ապառնին խոնարհվում են կանոնավոր ՈՒ խոնարհմամբ:

Ն ե ր գ ո Ր ծ ա կ, Ս ա հ մ, Ե դ, Կ ր ա լ ո Ր ա կ ա ն
 Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ
 կ լի, կ լեր, կ ու լ կ ա մ Ե կ ու լ կ լա յ, կ լա ր, կ լա լ
 կ լա ք, կ լի ք (կ լէ ք), կ լին կ լա ք, կ լա յ ք, կ լա ն

Ա պ ա ռ ն ի

կ լի ց, կ լց ե ս, կ լց է կ լա յ ց, կ լց ի ս, կ լց ի
 կ լց ու ք, կ լջ ի ք, կ լց ե ն կ լց ու ք, կ լջ ի ք, կ լց ե ն

Հ ր ա մ ա յ ա կ ա ն

կ իւ լ
 կ լէ' ք

21. Կ ա Ր Ե մ—կ ա Ր ո Ղ ա ն ու մ Ե մ

Ն ե Ր կ ա յ Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր
 կ ա Ր ե մ, կ ա Ր ե ս, կ ա Ր է կ ա Ր է ի, կ ա Ր է ի ր, կ ա Ր է ր
 կ ա Ր ե մ ք, կ ա Ր է ք, կ ա Ր ե ն կ ա Ր է ա ք, կ ա Ր է ի ք, կ ա Ր է ի ն

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ Ա պ ա ռ ն ի

կ ա Ր ա ց ի, կ ա Ր ա ց ե Ր, կ ա Ր ա ց կ ա Ր ա ց ի ց, կ ա Ր ա ս ց ե ս, կ ա Ր ա ս ց է
 կ ա Ր ա ց ա ք, կ ա Ր ա ց ի ք, կ ա Ր ա ց ի ն կ ա Ր ա ս ց ու ք, կ ա Ր ա ս ջ ի ք, կ ա Ր ա ս ց ե ն

Ս ա ո Ր ա դ, ա պ, Հ ր ա մ ա յ ա կ ա ն

կ ա Ր ա յ ց ե մ, կ ա Ր ա յ ց ե ս, կ ա Ր ա յ ց է չ ու ն ի
 կ ա Ր ա յ ց ե մ ք, կ ա Ր ա յ ց է ք, կ ա Ր ա յ ց ե ն

Դ ե Ր Բ ա յ

Ա ն ո Ր ո շ—կ ա Ր ե լ
 Ա ն ց ե ա լ—կ ա Ր ա ց ե ա լ

22. Հ ա Ր կ ա ն Ե մ—խ փ ու մ Ե մ, ջ ա Ր ո Ղ ու մ Ե մ, հ ա Ր վ ա ծ ու մ Ե մ
 Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն ն ե Ր կ ա ն, ա ն ց, ա ն կ ա տ ա Ր ը և ս տ ո Ր ա դ, ա պ ա ռ ն ի ն
 խ ո ն ա Ր հ վ ու մ Ե ն կ ա ն ո ն ա վ ո Ր Ն խ ո ն ա Ր հ մ ա ն ձ լ ու վ:

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր, Ա պ ա ռ ն ի

հ ա Ր ի, հ ա Ր ե Ր, հ ա Ր կ ա մ Ե հ ա Ր հ ա Ր ի ց, հ ա Ր ց ե ս, հ ա Ր ց է
 հ ա Ր ա ք, հ ա Ր ի ք, հ ա Ր ի ն հ ա Ր ց ու ք, հ ա Ր ջ ի ք, հ ա Ր ց ե ն:

Ն ե ր կ ա յ Ա ռ գ ե լ
հանր մի հարկաներ
հարէ՛ք մի հարկանէք

Ա ն ո ռ ո շ—հարկանել
Ն ե ր կ ա յ—հարկանող
Ա ն ց ե ա լ—հարեալ
Ա պ ա ո ն ի—հարկանելոց

23. Ճ ա ն ա չ ե մ—ճանաչում եմ

Ն ե ր գ ո ռ ծ ա կ ա ն Կ ր ա լ ո ռ ա կ ա ն

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն

Ն ե ր կ ա յ

ճանաչեմ, ճանաչես, ճանաչէ
ճանաչեմք, ճանաչէք, ճանաչեն

ճանաչիմ, ճանաչիս, ճանաչի
(ճանաչվում եմ)
ճանաչիմք, ճանաչիք, ճանաչին

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա ր

ճանաչի, ճանաչիր, ճանաչէր
ճանաչեաք, ճանաչէիք, ճանաչէին

նույնը

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ր ե ա լ

ծանեայ (ճանաչեցի),
ծանեար
ծանեաւ
ծանեաք
ծանեայք
ծանեան

ծանօթ եղէ (ճանաչվեցի),
ծանօթ եղեր
ծանօթ եղև
ծանօթ եղաք
ծանօթ եղէք
ծանօթ եղեն

Ա պ ա ո ն ի

ծանեայց
ծանիցես
ծանիցէ
ծանիցուք
ծանիջիք
ծանիցեն

ծանօթ եղիցի
ծանօթ եղիցիս
ծանօթ եղիցի
ծանօթ եղիցուք
ծանօթ եղիջիք
ծանօթ եղիցին

Ս տ ո Ր ա դ ա ս . ա պ ա ո Ն ի

ճանաչիցեմ	ճանաչիցիմ
ճանաչիցես	ճանաչիցիս
ճանաչիցէ	ճանաչիցի
ճանաչիցեմք	ճանաչիցիմք
ճանաչիցէք	ճանաչիցիք
ճանաչիցեն	ճանաչիցին

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն ե Ղ .

Ն ե Ր կ ա յ

ծանիր	ծանօթ լեր
ծաներհւք	ծանօթ լերհւք

Ա Ր գ ե լ ա կ ա ն

մի ճանաչեր	մի լինիր ծանօթ
մի ճանաչէք	մի լինիք ծանօթ

Դ ե Ր բ ա յ

Ա ն ո Ր ո շ—ճանաչել	ծանօթ լինիլ
Ա ն ց ե ա լ—ծանուցեալ	ծանօթ լեալ
Ա պ ա ո Ն ի—ճանաչելոց	ճանաչելի

24. Մ ե Ղ ա ն չ ե մ—մեղք եմ գործում

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն ե Ղ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ	Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր
-------------	---------------------------

մեղանչեմ	մեղանչի
մեղանչես	մեղանչիր
մեղանչէ	մեղանչեր
մեղանչեմք	մեղանչէաք
մեղանչէք	մեղանչիք
մեղանչեն	մեղանչին

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ	Ա պ ա ո Ն ի
-----------------------------	-------------

մեղայ, մեղար, մեղաւ	մեղայց, մեղիցիս, մեղիցի
մեղաք, մեղայք, մեղան	մեղիցուք, մեղիջիք, մեղիցին

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն

Ս տ ո Ր ա դ ա ս . ա պ .	Ն ե Ր կ ա յ	Ա Ր գ ե լ .
-------------------------	-------------	-------------

մեղանչիցեմ	մեղիր	մի մեղանչեր
մեղանչիցես	մեղերհւք	մի մեղանչէք

մեղանչիցէ
մեղանչիցեմք
մեղանչիցէք
մեղանչիցեն

Դ ե Ր Բ ա յ

Ա ն ո Ր ո շ — մեղանչել
Ա ն ց ե ա լ — մեղուցեալ
Ա պ ա ռ ն ի — մեղանչելոց

24. Յ ա ն ց ա ն ե մ — հանցանք եմ գործում
Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն ե դ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ

յանցանեմ
յանցանես
յանցանէ
յանցանեմք
յանցանէք
յանցանեն

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր

յանցանէի
յանցանէիր
յանցանէր
յանցանէաք
յանցանէիք
յանցանէին

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ

յանցեալ
յանցեար
յանցեաւ
յանցեաք
յանցեալք
յանցեան

Ա պ ա ռ ն ի

յանցեայց
յանցիցես
յանցիցէ
յանցիցուք
յանցիջիք
յանցիցեն

Ս տ ո Ր ա դ ա պ ա ռ ն ի

յանցանիցեմ
յանցանիցես
յանցանիցէ
յանցանիցեմք
յանցանիցէք
յանցանիցեն

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն ե դ .

Ն ե Ր կ ա յ

յանցիր
յանցերհւք

Ա Ր Գ Ե Ն

մի՛ յանցաներ
մի՛ յանցանէք

ԴԵՐՔԱՅ

Ա ն ո ռ ո շ — յանցանել
 Ա ն ց ե ա լ — յանցուցեալ
 Ա պ ա ո շ ի — յանցանելոց

26. Յ ա ո շ ե մ — զեր եմ կենում

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն

Ն ե ռ կ ա յ յառնեմ, յառնես, յառնէ յառնեմք, յառնէք, յառնեն	Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա ռ յառնէի, յառնէիր, յառնէր յառնէաք, յառնէիք, յառնէինք
--	---

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ռ ե ա լ յարեայ, յարեար, յարեաւ յարեաք, յարեայք, յարեան	Ա պ ա ո շ ի յարեայց, յարիցես, յարիցէ յարիցուք, յարիջիք, յարիցեն
---	--

Ս տ ո ռ ա դ . ա պ ա ո շ ի յառնիցեմ, յառնիցես, յառնիցէ յառնիցեմք, յառնիցէք, յառնիցեն	Հ ռ ա մ ա յ ա կ ա ն ե դ . Ն ե ռ կ ա յ Ա ը գ ե լ . արի մի յառներ արիք մի յառնէք
--	---

Դ ե ռ ք ա յ

Ա ն ո ռ ո շ — յառնել
 Ա ն ց ե ա լ — յարուցեալ
 Ա պ ա ո շ ի — յառնելոց

27. Ունիմ — բռնում եմ

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն

Ն ե ռ կ ա յ ունիմ, ունիս, ունի ունիմք, ունիք, ունին	Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա ռ ունէի, ունէիր, ունէր ունէաք, ունէիք, ունէին
--	--

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ռ ե ա լ կալայ, կալար, կալաւ կալաք, կալայք, կալան	Ա պ ա ո շ ի կալայց, կալցես, կալցէ կալցուք, կալջիք, կալցեն
---	--

Ստորագր. ապառնի

Հրամայական

Ներկայ

Արգել.

ունիցիմ, ունիցիս, ունիցի
ունեցիմք, ունիցիք, ունիցին

կալ
կալարհւք, կալայք, մի ունիք
մի ունիք

ԴԵՐՔԱՅ

Անորոշ— ունիլ

Անցեալ— կալեալ

Ապառնի— ունեւոց

28. Ուտեմ— ուտում եմ

Ներգործական

Սահմանական

Ներկայ

Անցեալ անկատար

ուտեմ, ուտես, ուտէ
ուտեմք, ուտէք, ուտեն

ուտէի, ուտէիր, ուտէր
ուտէաք, ուտէիք ուտէին

Անցեալ կատարեալ

Ապառնի

կերայ, կերար, կերաւ
(կերի) (կերեր) (կեր, եկեր)
կերաք, կերայք, կերան

կերայց, կերիցես, կերիցէ
կերիցուք, կերիջիք, կերի-
ցեն

Ստորագր. ապ.

Հրամայական եղ.

ուտիցեմ, ուտիցես, ուտիցէ
ուտիցեմք, ուտիցէք, ուտիցեն

կեր, մի ուտեր
կերայք, մի ուտէք

ԴԵՐՔԱՅ

Անորոշ— ուտել

Անցեալ— կերեալ

Ապառնի— ուտելոց

Կ ր ա ւ ո ր ա կ ա ն

Ն ե ր կ ա յ

ուտիմ, ուտիս, ուտի
ուտիմք, ուտիք, ուտին

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա ր ե ա լ

կեր եղէ
կեր եղեր
կեր եղև
կեր եղաք
կեր եղէք
կեր եղեն

Ս տ ո ր ա դ. ա պ ա ռ ն ի

ուտիցիմ, ուտիցիս, ուտիցի
ուտիցիմք, ուտիցիք, ուտիցին

Դ ե ր բ ա յ

Ա ն ո ր ո շ—կեր լինել
Ա ն ց ե ա լ—կերեալ
Ա պ ա ռ ն ի—ուտելոց

29. Տ ա մ—տալիս եմ.

Ն ե ր դ ո ր ծ ա կ ա ն

Կ ր ա ւ ո ր ա կ ա ն

Ն ե ր կ ա յ

տամ

տաս

տայ

տամք

տայք

տան

տուեալ լինիմ

տուեալ լինիս

տուեալ լինի

տուեալ լինիմք

տուեալ լինիք

տուեալ լինին

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա ր

տայի

տայիր

տայր

տայաք

տուեալ լինէի

տուեալ լինէիր

տուեալ լինէր

տուեալ լինէաք

տայիք
տային

տուեալ լինէիք
տուեալ լինէին

Անցեալ կատարեալ

հտու, հտուր, հտ
տուաք, հտուք, հտուն

տուայ, տուար, տուաւ
տուաք, տուայք, տուան

Ապառնի

տաց, տացես, տացէ
տացուք, տաջիք, տացեն

տուայց, տացիս, տացի
տացուք, տաջիք, տացին

Ստորագասական ապառնի

տայցեմ, տայցես, տայցէ
տայցեմք, տայցէք, տայցեն

տայցիմ, տայցիս, տայցի
տայցիմք, տայցիք, տայցին

Հրամայական եղանակ

Ներկայ

տո՛ւր
տո՛ւք

տուեա՛լ լիբ
տուեա՛լ լիբուք

Արգելական

մի՛ տար
մի՛ տայք

մի՛ լինի՛ր տուեալ
մի՛ լինի՛ք տուեալ

Ապառնի

տայջի՛ր
տայջի՛ք

տուեալ լիջի՛ր

Դերբայ

Անորոշ—տալ

տուեալ լինի՛լ

Անցեալ—տուեալ

տուեալ

Ապառնի—տալոց

տալի

30. Տանիմ—տանում եմ

Ներգործական

Կրաւորական

Սահմանակ. եղ.

Ներկայ

տանիմ
տանիս

տարեալ լինիմ
տարեալ լինիս

տանի
տանիմք
տանիք
տանին

տարեալ լինի
տարեալ լինիմք
տարեալ լինիք
տարեալ լինին

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր

տանէի
տանէիր
տանէր
տանէաք
տանէիք
տանէին

տարեալ լինէի
տարեալ լինէիր
տարեալ լինէր
տարեալ լինէաք
տարեալ լինէիք
տարեալ լինէին

Ա ն ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ

տարայ
տարար
տարաւ
տարաք
տարայք
տարան

տարեալ եղէ
տարեալ եղեր
տարեալ եղև
տարեալ եղաք
տարեալ եղէք
տարեալ եղեն

Ա պ ա ո ն ի

տարայց
տարցիս
տարցի
տարցուք
տարջիք
տարցին

տարեալ եղեց
տարեալ եղիցիս
տարեալ եղիցի
տարեալ եղիցուք
տարեալ եղիջիք
տարեալ եղիցին

Ս տ ո Ր ա դ ա ս ա կ ա ն ա պ ա ո ն ի

տանիցեմ, տանիցես, տանիցէ տանիցիմ, տանիցիս, տանիցի
տանիցեմք, տանիցէք, տանիցեն տանիցիմք, տանիցիք, տանիցին

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն ե դ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ

տանր
տարանյք

տարեալ լեր
տարեալ լերոք

Ա Ր Գ ե լ ա կ ա ն

մի տանիր
մի տանիք

մի լինիր տարեալ
մի լինիք տարեալ

Դ Ե Ր Բ ա յ

Ան ո Ր ո շ—տանիւ	տարեալ լինել
Ան ց ե ա լ—տարեալ	տարեալ
Ա պ ա ո Ն ի—տանելոց	տանելի

31. Յ ու ս ա մ— հույս ունեմ

Սահմանական յեղանակի ներկան, անցյալ անկատարը և ստորադասական ապառնին խոնարհվում են կանոնավոր Ա խոնարհման նման:

Ան ց ե ա լ կ ա տ ա Ր ե ա լ

յուսացայ, յուսացար, յուսացաւ
յուսացաք, յուսացայք, յուսացան

Ա պ ա ո Ն ի

յուսացայց, յուսացիս, յուսացի
յուսացուք, յուսացիք, յուսացին

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն

յուան, յուսացարոճք.

Դ Ե Ր Բ ա յ

Ան ո Ր ո շ—յուսալ

Ան ց ե ա լ—յուսացեալ

Ա պ ա ո Ն ի—յուսացելոց

§ 213. ՊԱԿԱՍԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐ

1. Պ ա Ր տ ի մ—պետք ե ինձ (պարտավոր եմ)

Սահմանական

Ե ե Ր կ ա յ

Ան ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր

պարտիմ, պարտիս, պարտի	պարտէի, պարտէիր, պարտէր
պարտիմք, պարտիք, պարտին	պարտեաք, պարտէիք, պարտէին

Ս տ ո Ր ա դ ա ս ա կ ա ն ա պ ա ո Ն ի

պարտիցիմ, պարտիցիս, պարտիցի
պարտիցիմք, պարտիցիք, պարտիցին

ԱՆՈՐՈՂ ԴԵՐԲԱՅ—պարտել (պետք լինել)

Մնացած ձևերը չունի։ Այս բային նման է պարտեմ—վոր նշանակում է հաղթել, խոնարհվում է կանոնավոր և խոնարհման նման։ Պարտիմ ձևից անցյալ կատարյալ՝ պարտեցայ, պարտեցար, պարտեցաւ, և այլն. նշանակում է մեկին պարտք լինել։ Պարտիմ, պարտիս բառը դրվելով անորոշ դերբայների վրա կադմրվում է հարկադրական յեղանակը։

2. Պիտի—(պետք է)

Պիտի, պիտէր (պետք եր), պիտեցաւ (պետք յեղավ), պիտեսցի (պետք լինի)։ Պիտիցի ասել—պետք լինի ասել։

3. Մարթի (կարելի չե)

Մարթէր (կարելի չեր), մարթիցի (կարելի լինի)։ Պակասը լրանում է մարթանալ ձևից (մարթանամ, մարթանաս ևն.)։

4. Գոգցես (ասես թե, կարծես թե)

Սահմանական ապառնի

— գոգցես, գոգցէ (առաջին դեմքը չունի)
գոգցուք, գոգջիք, գոգցեն.

Հրամայական

Գոգ, գոգէ՛ք

ԱՆՈՐՈՂ ԴԵՐԲԱՅ—գոգել

Պակասը լրանում է ասեմ բայով։

5. Զիք

Զիք նշանակում է չկա—ունի միայն այս ձևը։ Որինակ՝ Զիք ինչ ծածուկ (չկա ծածուկ բան)։

6. Գոմ (յես կամ, գտնվում եմ)

Սահմանական եղ.

Ներկայ

գոմ, գոս, գոյ
(կամ), (կաս), (կա)
գոմք, գոյք, գոն

Անցեալ անկատար

գոյի, գոյիւր, գոյր
(կայի), (կայիւր), (կար)
գոյաք, գոյիք, գոյին

Ս ա ո Ր ա դ ա ս ա կ ա ն ա պ ա ո ն ի
 գ ու ց ե մ, գ ու ց ե ս, գ ու ց է (լի ն ի մ, լի ն ե ս, լի ն ի)
 գ ու ց ե մ ք, գ ու ց է ք, գ ու ց ե ն

Ա ն ո Ր ո շ գ ե Ր Բ ա յ— Գ ո լ (լի ն ե լ)
 Պ ա կ ա ս ը լր ա ն ու մ ե ե դ ա ն ի մ և լի ն ի մ բ ա յ ե Ր ո վ:
 (Ո չ գ ո յ Ր ն ո ց ա = ն ո ք ա չ ու ն ե յ ի ն):

7. Ե մ

Ս ա հ մ ա ն ա կ ա ն ե դ ա ն ա կ

Ն ե Ր կ ա յ
 ե մ, ե ս, է
 ե մ ք, է ք, ե ն

Ա ն ց ե ա լ ա ն կ ա տ ա Ր
 է ի, է ի Ր, է Ր
 է ա ք, է ի ք, է ի ն

Ս ա ո Ր ա դ ա ս ա կ ա ն ա պ ա ո ն ի

Ե դ ա կ ի
 ի ց ե մ
 ի ց ե ս
 ի ց է

Յ ո գ ն ա կ ի
 ի ց ե մ ք
 ի ց է ք
 ի ց ե ն

Հ Ր ա մ ա յ ա կ ա ն ե դ ա ն ա կ

է՛ Ր (յ ե Ղ թ Ր)
 է՛ ք, ե Ր ու ք (յ ե Ղ է՛ ք)

Դ ե Ր Բ ա յ

Ա ն ո Ր ո շ— ե լ (լի ն ե լ)

Ա ն ց ե ա լ— ե ա լ (յ ե Ղ ա ծ
 լի ն ե լ ո վ)

Ա պ ա ո ն ի— ե լ ո ց (լի ն ե լ ու)

Ե մ, գ ո մ, չ ի ք բ ա յ ե Ր ը ս ե ո ա կ ա ն կ ա մ տ Ր ա կ ա ն հ ո լ ո վ ո վ
 խ ն դ ի Ր ու ն ե ն ա լ ու դ ե պ ը ու մ ն շ ա ն ա կ ու մ ե ն ու ն ե ն ա լ:

Ո Ր ի ն ա կ՝

Ե ն ն մ ա ե Ղ Բ ա Ր ք և ք ո Ր ք (ն ա յ ե Ղ Բ ա յ Ր ն ե Ր և ք ու յ Ր ե Ր
 ու ն ի):

Ո յ Ր գ ու ց է (ո վ ու ն ե ն ա), ո յ Ր ո չ ն գ ու ց է (ո վ չ ու ն ե ն ա):

Ձ ի ք ն մ ա ո Ր դ ի (ն ա վ ո Ր դ ի չ ու ն ի):

Դ Ա Ս Ա	5
1. Տառեր, յերկհնչյուններ	»
2. Գարուն	6
3. Եղակի և յոգնակի	7
Դ Ա Ս Բ	7
4. Ո ձայնավորը	»
5. Որսորդ	»
6. Յեղակի և հոգնակի հայցական	8
Դ Ա Ս Գ	9
7. Ոյ յերկհնչյունը	»
8. Մշակք այգւոյն	»
9. Ոժանդակ բայի խոնարհումը	10
10. Երազ	11
Դ Ա Ս Դ	11
10. Հնչյունափոխություն	»
11. Տրտունջ	13
12. Թեքում, հոլովում, խոնարհում	14
13. Հոլովների կազմությունը	15
14. Զրուան ասէ	»
15. Պարզ և խառն հոլովում	18
Դ Ա Ս Ե	19
16. Պարզ հոլովում: Ա հոլովում	19
17. Խոնարհում, կանոնավոր բայերի խոնարհումը. Ե խոնարհում. ներկայ, անցեալ անկատար	23
18. Ա խոնարհում. ներկայ, անցեալ անկատար	25
19. Ու խոնարհում	26
Դ Ա Ս Զ	26
20. Որոջ աղքատին	26
21. Աղքատն	27

22. Ի նախդիրը հայցական հոլովով	28
23. Ընդ նախդիրը հայցականով և գործիականով	29
Դ Ա Ս . Է	29
24. Սերմանահան	29
25. Առ նախդիրը գործիականով	30
26. Ընդ » սեռականի հետ	30
27. Պարզ Ի հոլովում	32
28. Քանզի յոյժ սիրելի էր նմա	33
29. Առ նախդիրը սեռականի և տրականի հետ	34
30. Կանոնավոր բայերի խոնարհումը, անցեալ կատ	35
31. Հայկ և Բէլ	37
Դ Ա Ս Ը	40
32. Հատկացուցիչ և հատկացյալ	40
33. Ըստ այսմ պատճէնի	41
34. Փեսայն ասէ ցհարսն	42
35. Պարզ Ո հոլովում	43
36. Հաճոյ թուեցաւ	45
37. Ածականը գոյականաբար	46
38. Զ նախդիրը	47
Դ Ա Ս Թ	47
39. Երկբր ի փոքունց	47
40. Պարզ Ու հոլովում	48
41. Կանոնավոր բայերի խոնարհումը. ապառնի ժա- մանակ	49
42. Սեռական հոլովով ենթակայ	53
Դ Ա Ս Ժ	53
43. Դստերք քաղաքին և պահապանք	53
44. Պարզ Ե հոլովում	54
45. Ստորադասական ապառնի ժամանակ	55
46. Յաղաքս միաբանութեան թագաւորին պարսից և կայսերն յունաց	58

47. Հանդերձ նախադրությունը	59
48. Յ նախդիրը	60
ԴԱՍ ԺԱ.	61
49. Ի և Ա խառն հորովում	61
50. Ա և Ո » »	65
51. Նախդրիւ տրական և հայցական	67
52. Իսկ իշխանն իբրև գիտաց	68
53. Կանոնավոր հորովման ընդհանուր պատկերը	69
54. Անկանոն հորովում	72
55. Զ նախդրով բացառական	76
56. Վասն շինուածոյ Արտաշատ քաղաքի	76—77
57. Համանուն բառերի հորովումը	77
58. Զթեքվող բառեր	78
ԴԱՍ ԺԲ.	78
59. Վասն տնկելոյ զանտառն	78
60. Պատճառական բայերի խոնարհումը	79
61. Բարկութիւն	81
62. Հրամայական յեղանակի կազմությունը	82
63. Խրատ	85
64. Ի նմին ժամու	86
ԴԱՍ ԺԳ.	87
65. Արգելական հրամայականի կազմությունը	87
66. Մէ լինիր ամբարտաւան	88
67. Հրամայական ապառնի	89
68. Հատուած ի Հոմերայ	90
69. Դերբայներ	91
70. Իցէ՞ տեսեալ	92
71. Բաղադրեալ ժամանակներ	92
72. Լինիմ ոժանդակ բայով կազմված բաղադր. ժամ.	95
73. Փախուստ Անյակայ և մահ Խոսրովու	97
ԴԱՍ ԺԴ.	99
74. Ածական անուն	99
75. Շինուած Կարնոյ քաղաքին	100

ԴԱՍ ԺԵ.	102
-----------------	-----

76. Դերանուանների հոլովումը: Անճական դերանուաններ	102
77. Ցուցական դերանուաններ	103
78. Յաղագս Դանիէլեան նշանագրութեան	107
79. Փոխադարձ, հարաբերական դերանուաններ	109
80. Յաղագս Մեսրոպեան նշանագրաց	110
81. Հարցական դերանուաններ	111
82. Անորոշ դերանուաններ	112
82.ա. Ստացական դերանուաններ	116

ԴԱՍ ԺԶ.	118
-----------------	-----

83. Կործանումն Նինուէի	118
84. Հարկադրական եղանակ	119
85. Բայերի կրավորական կերպի կազմությունը	120
86. Տիկնայք փափկասունք	129
87. Յաղագս շինուածի Նրուանդաշատ քաղաքի	130
88. Բայերի խոնարհման ընդհանուր պատկերը, ե, ա, ու, ի խոնարհում	131
89. Պատճառական բայեր	138
90. Թվական անուն: Քանական թվականների հոլովումը, անեղական թվականներ	139
91. Անհոգնական թվական	139
92. Տասն, մեծասան, երկուտասան, քսան	140
93. Հարիւր, երկերիւր	141
94. Հազար, բիւր	142
95. Դասական թվականների հոլովումը	143
96. Արդ բարիօք է արեգակն	144
97. Արդ եթէ գաղանք	145

ԴԱՍ ԺԷ.	146
-----------------	-----

98. Հող	146
99. Հատկացուցիչ և Հատկացյալ	148
100. Բացահայտիչ և բացահայտյալ	148
101. Վորոշիչ և վորոշյալ	149
102. Յաղագս Թագաւորելոյն Պերոզի և ապստամբութեան Արքային Աղուանից	151

ԴԱՍ ԺԸ.	152
103. Ն ա խ դ ի Ր ն ե Ր. դ, առ, ց, Ի(յ), ընդ, ըստ նախդիր	152—155
104. Հարաբերական և հարաբերյալ	155

ԴԱՍ ԺԹ.	157
---------	-----

105. Յենթակա և ստորոգյալ	157
106. Զիմրդ պաշտեցեմք զարեգակն	159
107. Յերկրորդական նախադասություններ	160

ԴԱՍ Ի.	162
--------	-----

108. Մակբայներ	162
----------------	-----

ԴԱՍ ԻԱ.	165
---------	-----

109. Շաղկապ	165
-------------	-----

ԴԱՍ ԻԲ.	165
---------	-----

110. Անկանոն բայեր	165
ԱՆԿԱՆՈՆ ԲԱՅՆԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ	166
1. Առնեմ	»
2. Ասեմ	167
3. Բառնամ	168
4. Բանամ	170
5. Գամ	171
6. Գիտենամ	172
7. Դնեմ	173
8. Դառնամ, 9. Եղանիմ	174
10. Երթամ, 11. Ըմպեմ	175
12. Ընթեռնում	176
13. Լինիմ	177
14. Լսեմ	178
15. Լնում, 16. Ընկենում	179
17. Լամ, 18. Կամ	180
19. Կեամ, 20. Կլանեմ—կլնում	181
21. Կարեմ, 22. Հարկանեմ	182
23. Ծանաչեմ	183

24. Մեղանչեմ	184
25. Յանցանեմ	185
26. Յառնեմ, 27. Ունիւմ	186
28. Ուռեմ	187
29. Տամ	188
30. Տանիւմ	189
31. Յոռամ	191
111. ՊԱԿԱՍԱՎՈՐ ԲԱՅԵՐ	191
1. Պարտիւմ	191
2. Պիտի, 3. Մարթի, 4. Գողցես, 5. չիք, 6. Գոմ	192
7. Նմ	193

12.

13.

14. ,

15. ,

17. ,

19. ,

21.

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	առի	ապփած է	պետք է լինի
20	8 ն.	է)	դ)
21	1 վ.	զ)	ե)
23	4 ն.	բոլոր խոնարհման	բոլոր և խոնարհման
26	5 վ.	Հոգնակի	Յոգնակի
»	13 »	Թողուի	Թողուի
»	15 »	Թողույր	Թողույր
30	12 »	լսա	լսա
33	13 ն.	Հերովդէի	Հերովդէ
35	12 վ.	ամն	ան
36	16 վ.	ածանցը	միջմասնիկը
37	4 վ.	Թող-ուլ	Թող-ուլ
46	1 վ.	համարձակվեն	համարձակվեն
47	» »	աիբել	աիբել
»	17 »	իբրե	իբրե
»	15 ն.	ԵՐԿԻՐ Ի ՓՈՔՈՒՆՑ	ԵՐԿԻՐ Ի ՓՈՔՈՒՆՑ
51	2 »	գնացես	գնացես
53	7 »	որպես	որպէս
»	9 »	նոր	նորա
53	8 »	առախտակ	առախտակ
55	15 ն.	յեղերց	յեղերց
58		զարթ-ուցումը, զարթ-ուցումը, զարթ-ուցուն	զարթն-ուցումը, զարթն- ուցումը, զարթն-ուցուն
72	13 վ.	հոլովման	հոլովման
85	8 ն.	նացրածիստ	նածրացիստ

ԼՁ	առդ	առված և	դիտք և լինի
89	6 վ.	բուրի	բուրի
90	12 >	կրկնատ.	կրկնալ
100	5 >	մանրաբար	մանրաբ
>	4 ն.	դանադա	դանադան
103	7 վ.	յուրմէ	յուրմէ
115	7 ն.	խոկ	խոկ
125	11 >	ցես	ցես
143	8 վ.	բժիշք	բժիշք
148	4 ն.	յունաց	աչաց
170	5 >	բացցիս	բացցիս
171	9 >	թացէր	թացէր
>	8 >	Էթաց), Բըշէլ	Էթաց)=Բըշէլ
178	5 վ.	լսիս	լսես
178	14 >	եղիցես	եղիցիս
184	2 ն.	մեղանչիցեմ	մեղանչիցեմ

18401

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0013422

